T. C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BALKAN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BULGARİSTAN TÜRK AĞIZLARINDA ZARF FİİLLER

Aydanur TOKSÖZ

1228250401

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ FATMA SİBEL BAYRAKTAR

EDİRNE 2024

Tezin Adı: Bulgaristan Türk Ağızlarında Zarf Fiiller

Hazırlayan: Aydanur TOKSÖZ

ÖZET

Bu çalışmada Bulgaristan Türk ağızlarında yer alan zarf-fiillere ilişkin bir tespit çalışması yapıldı.

Tezin giriş kısmında Bulgaristan'ın coğrafi ve kültürel yapısı hakkında bilgi verildi. Ardından bölge ağızları üzerine yapılan çalışmalar ve bu çalışmalarda yer alan sınıflandırmalara değinilmiştir.

Tezin inceleme bölümünde Bulgaristan Türk ağızlarında tespit edilen zarf-fiiller, bu zarf-fiillerin varyantları ve işlevleri tespit edilmiştir. İnceleme bölgesindeki hemen hemen her bölgeden metinler incelenmiştir. İnceleme verileri, belirlenen bölgeler üzerinde metin derleme biçimde yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinden alınmıştır. İncelemede büyük oranda Zeynep Korkmaz'ın çalışmasında (2009) yer alan terminoloji ve sınıflandırma esas alınmıştır. Yapı bakımından Bulgaristan Türk ağızlarında tespit edilen zarf-fiiller gerçek zarf-fiiller ve değişik yapıda zarf-fiiller olmak üzere iki ana bölüme ayrılmıştır. Bu bölümlerin alt bölümlerinde eklerin kullanım biçimleri verilmiştir. Bu kullanımlar, verilerden elde edilen örneklerle gösterilmiştir. Son olarak tespiti yapılan zarf-fiilerin tarz ve zaman olmak üzere iki başlık altında işlevlerine göre örneklendirilmesi yapılmıştır.

Sonuç bölümünde ise Bulgaristan Türk ağızlarında kullanılan zarf-fiillerin varyantları ile birlikte tespiti toplu olarak sunulmuştur. Aynı zamanda hangi bölge ağzında hangi zarf-fiilin hangi varyantlarla kullanıldığı da şablonlarla desteklenerek sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: zarf-fiil, Bulgaristan Türk ağızları, Bulgaristan, işlev, varyant.

Name of Thesis: Converbs in Bulgarian Turkish dialects

Written by: Aydanur TOKSÖZ

ABSTRACT

In this study, an identification study on the gerundium in Bulgarian Turkish dialects was carried out. In the introduction part of thethesis, information about the geographical and cultural structure of Bulgaria was given. Then the studies on the dialects of the region and the classifications in these studies were mentioned.

In the analysis part of the theses, the gerundiums identified in Bulgarian Turkish dialects, variants and functions of these gerundiums were determined. Bulgarian Turkish dialects were limited to certain regions in order not to open the boundaries of the thesis. The analysis data were taken from master's and Phd's theses conducted as text compilation on the determined regions. The terminology and classification in Zeynep Korkmaz'swork (2009) were taken as basis in theanalysis.

In terms of structure, the gerundiums identified in Bulgarian Turkish dialects are divided into two main sections: real gerundiums and gerundiums with differentstructures. In the sub-sections of the sesections, the usage patterns of the affixes are given. These usage are shown with examples obtained from the data.

Finally, the idendified gerundiums are exemplified according to their fuctions under two headings: styleand time.

In the conclusion section, the determination of the gerundiums used in Bulgarian Turkish dialects together with their variants is presented collectively. At the same time, it is tried to present which gerundiums used in which regional dialect with which variants, supported by templates.

Keywords: Converbs, Bulgarian Turkish dialects, Bulgarian, function, variant.

ÖNSÖZ

Köklü bir geçmişe sahip olan Türkçe, geniş bir coğrafyaya yayılma imkânı bulabilmiştir. Bunun sonucunda da az çok değişikliğe uğramış, kimi zaman yaşadığı coğrafyadan etkilenmiş kimi zaman da yayıldığı coğrafyaya kendine ait unsurları kazandırmıştır.

Bir dilin gelişimini takip ederken dilin geçirdiği değişim ve dönüşümlere ait bilgileri, o dile ilişkin ağızlardan elde edebilmekteyiz. Bu çalışma da ağızların önemine binaen Türk dilinin önemli bir bölgesi olan Bulgaristan'da çok uzun zaman yaşayan Türklerin dil kullanımları zarf-fiiller özelinde ele alınmaktadır. Tezin öncelikli amacı Bulgaristan Türk ağızlarında kullanımda olan zarf-fiilleri ve bu zarf-fiillerin varyantlarını ve işlevlerini kullanım bölgesiyle birlikte tespit etmektir. Bu tespit ile birlikte de bölge ağızlarındaki zarf-fiiller ile Türkiye Türkçesinde zarf-fiillerin işlevsel ve anlamsal bakımdan bir karşılaştırmasını da elde etmektir.

Bu incelemede Bulgaristan Türk ağızlarına ait veriler, bölge ağızları üzerinde yapılan derleme metinlerin taranması ile elde edildi. Derleme metinler, ilgili bölge ağızları üzerine daha önce yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinden alınmıştır. Alıntılar ilgili kullanımın bağlamıyla birlikte çalışmaya aktarılmıştır. Her kullanım örneği aslına bağlı olarak incelemeye dahil edilmiş ve hemen altına tarafımızdan ölçünlü dile aktarımı gerçekleştirilmiştir. Çalışma için tespit edilen zarf-fiiller, Zeynep Korkmaz'ın çalışmasında (2005) yer alan zarf-fiil terminolojisine ve sınıflandırmasına göre değerlendirilmiştir.

Bana çalışmamın her aşamasında destek olan tez danışmanım Değerli Hocam Dr. Öğr. Üyesi Fatma Sibel BAKRAKTAR'a, Doç.Dr. Şermin KALAFAT'a, Dr. Nursel DİNLER'e, her konuda yardımını esirgemeyen sevgili arkadaşım Dr. Fatma ÖZKAN KURT'a ve bana her zaman destek olan eşim Hakkı TOKSÖZ'e ve aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Aydanur TOKSÖZ

İÇİNDEKİLER

İçindekiler
Tablo VIII
Resim VIII
Kısaltmalar Listesi IX
1. Bulgar İsminin Kökeni 1
2.Bulgaristan'ın Tarihçesi 1
2.1.Osmanlı Döneminden Önce Bulgar Türkleri 1
2.2. Osmanlı Döneminde Bulgaristan Türkleri 5
2.3. Bulgar Prensliği Döneminde Bulgaristan Türkleri (1877–1908) 7
2.4. Krallık Ve Çeşitli Parti İktidarları Döneminde Bulgaristan Türkleri (1908–1944) 8
2.5. Komünist Yönetim Döneminde Bulgaristan Türkleri (1944–1989) 9
2.6. Demokratik Dönemde Bulgaristan Türkleri 11
(1989-…) 11
3. Bulgaristan'ın Coğrafi Özellikleri 12
4. Bulgaristan'da Türk Nüfusu 14
5. Bulgaristan'da Türkçe 16
5.1. Bulgaristan Türk Ağızları İle İlgili Çalışmaların Kısa Bir Tarihçesi 17
5.2. Bulgaristan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması 20
1. Zarf-Fiiller 24
1.1. Terim Ve Tanımlar 25
1.2. Zarf-Fiillerin Özellikleri 26
1.3. Yapı Bakımından Zarf-Fiiller 27
1.4. Bulgaristan Ağızlarında Yapı Bakımından Zarf-Fiiller 29
1.4.1. Gerçek Zarf-Fiiller 29
1.4.1.1.-(Y)Arak zarf-Fiil Eki 29
1.4.1.1.1.Ekin Varyantları 31
1.4.2.1.1.1.1.–Araḳ 31
1.4.2.1.1.1.2.-(Y)Alak 32

1.4.2.1.1.1.3.-Alaķ 32
1.4.2.1.1.1.4.-(Y)Lak 33
1.4.2.1.1.1.5.–(Y)Ĺaķ 33
1.4.2.1.1.1.6.–(Y)Arakdan 33
1.4.2.1.1.2.Ekin İşlevleri 34
1.4.2.1.2. -(Y)Ip, -(Y)Up Zarf-Fiil Eki 38
1.4.2.1.2.1.Ekin Varyantları 41
1.4.2.1.2.1.1. –(Y)Ik 41
1.4.2.1.2.1.2. –(Y)Iķ 42
1.4.2.1.2.1.3. –(Y)İk 42
1.4.2.1.2.1.4. –(Y)İp 42
1.4.2.1.2.2. Ekin İşlevleri 43
1.4.2.1.3.–(Y)Inca, -(Y)Unca zarf-Fiil Eki 56
1.4.2.1.3.1. Ekin Varyantları 59
1.4.2.1.3.1.1. -İncä 59
1.4.2.1.3.1.2.-Incasına ķadā 59
1.4.2.1.3.2. Ekin İşlevleri 60
1.4.2.1.4. –(Y)*A*lı Zarf-Fiil Eki 64
1.4.2.1.4.1. Ekin Varyantları 66
1.4.2.1.4.2. Ekin İşlevleri 66
1.4.2.1.5.-M*a*d*a*n Zarf-Fiil Eki 67
1.4.2.1.5.1.Ekin Varyantları 69
1.4.2.1.5.1.1.-Medän 69
1.4.2.1.5.1.3. –Madan Öncä 70
1.4.2.1.5.2. Ekin İşlevleri 80
1.4.2.1.6. –Ken Zarf-Fiil Eki 71
1.4.2.1.6.1. Ekin Varyantları 73
1.4.2.1.6.1.1.-ķan 73
1.4.2.1.6.1.2. -Gen 74
1.4.2.1.6.1.3. -Ģan 74
1.4.2.1.6.1.4. –(İ)Ke 74
1.4.2.1.6.1.5. –(Ü)Ke 75
1.4.2.1.6.1.6. -Kän 75

1.4.2.1.6.1.7. –Kene 75
1.4.2.1.6.1.8. -Känsi 76
1.4.2.1.6.1.9.-Kesine 76
1.4.2.1.6.1.10. -Kēdın 77
1.4.2.1.6.1.11. –(Y)Kene 77
1.4.2.1.6.2. Ekin İşlevleri 78
1.4.2. Birleşik Zarf-Fiiller 85
1.4.2.1.1.1.Sıfat-Fiil+ Dan Ayrılma Durum Eki 86
1.4.2.1.1.1.1.-Dık/-Duk+Dan 86
1.4.2.1.1.1.1.1. Ekin Varyantları 86
1.4.2.1.1.1.1.1.1.-Dıkdan/ -Dukdan sōra 86
2.1.1.1.1.2. -Dıḳtan sōna 87
1.4.2.1.1.1.1.1.2. -Dıḳtan Sonra 87
1.4.2.1.1.1.1.1.3. -Dıqten Sora 87
1.4.2.1.1.1.1.1.4.-Diktän sora 88
1.4.2.1.1.1.1.2. Ekin İşlevleri 88
1.4.2.1.1.1.2. -Maz+Dan 100
1.4.2.1.1.1.2.1. Ekin Varyantları 91
1.4.2.1.1.1.2.1.1. –Mezden sōnaca 91
1.4.2.1.1.1.2.1.2.–Mezden Önce 91
1.4.2.1.1.1.2.1.3. –Mazdan Evel 92
1.4.2.1.1.2.Sıfat-Fiil+ Ça Eşitlik Durum Eki 92
1.4.2.1.1.2.1.Ekin Varyantları 92
1.4.2.1.1.2.1.1. –Dikçän Sōra (< -Dik+Ça+N) 92
1.4.2.1.1.3. Sıfat-Fiil+ Vasıta Eki 92
1.4.2.1.1.3.1.Ekin Varyantları 94
1.4.2.1.1.3.1.1. –Dınan 94
1.4.2.1.1.3.1.2. -Dinän 95
1.4.2.1.1.3.1.3. -Tınān 96
1.4.2.1.1.3.1.4. -Tınen 96
1.4.2.1.1.3.1.5. -Dinēn 96
1.4.2.1.1.3.1.6. -Dinén 97
1.4.2.1.1.3.1.7. -ḍınan 97

1.4.2.1.1.3.1.8. -Dına/-Duna 97
1.4.2.1.1.3.1.9. -Dinä/-Dịnä 99
1.4.2.1.1.3.1.10. -Dınē 100
1.4.2.1.1.3.1.11. -Dinā 100
1.4.2.1.1.3.1.12. -Dīna 100
1.4.2.1.1.3.1.13. -Dūna..... 100
1.4.2.1.1.3.1.14.-Tμne..... 101
1.4.2.1.1.3.1.15. -Tīna..... 101
1.4.2.1.1.3.1.16.–Diyen..... 101
1.4.2.1.1.3.1.17. -Dunnen/-Dınnen 102
1.4.2.1.1.3.1.18. -Dınannı 102
1.4.2.1.1.3.19. -Düneyn..... 102
1.4.2.1.1.4. Sıfat-Fiil+İyelik Eki 103
1.4.2.1.1.4.1. -Dınēsı/-Dunēsı 103
1.4.2.1.1.4.2. -Dınası..... 104
1.4.2.1.1.4.3. -Dınēsın..... 105
1.4.2.1.1.4.4.-Dınansı..... 105
1.4.2.1.1.5.Sıfat-Fiil+İyelik eki+Ayrılma Durum Eki 105
1.4.2.1.1.5. Ekin Varyantları..... 105
1.4.3. Değişik Yapıdaki Zarf-Fiiller..... 106
1.4.3.1. -Dı+Kişi mı 106
1.4.3.1.1. Ekin İşlevleri..... 107
1.5. Bulgaristan Ağızlarında Zarf-Fiillerin İşlevlerine Göre Sınıflandırılması..... 108
1.5.1.Tarz Bildiren Zarf-Fiiller 108
1.5.2. Zaman Bildiren Zarf-Fiiller 111
2. Sonuç 117
Kaynakça..... 129

Tablo

Tablo 1:Bulgaristan'da Türk Nüfusu
Tablo2: Karaağaç'ta –(y)ArAk ekinin kullanımı gösteren tablo
Tablo3: Bulgaristan Ağızlarında –(y)ArAk ekinin kullanımı gösteren tablo
Tablo4: Karaağaç'ta –(y)Ip/-(y)Up ekinin kullanımını gösteren tablo
Tablo5:Bulgaristan Ağızlarında–(y)Ip/-(y)Up ekinin kullanımını gösteren tablo
Tablo6: Karaağaç'ta –(y)IncA/-(y)UncA ekinin kullanımını gösteren tablo
Tablo7: Bulgaristan Ağızlarında –(y)IncA/-(y)UncA ekinin kullanımını gösteren tablo
Tablo8: Karaağaç'ta –(y)AlI ekinin kullanımını gösteren tablo
Tablo9:Bulgaristan Ağızlarında –(y)AlI ekinin kullanımını gösteren tablo
Tablo10: Karaağaç'ta –mAdAn ekinin kullanımını gösteren tablo
Tablo11: Bulgaristan Ağızlarında–mAdAn ekinin kullanımını gösteren tablo
Tablo12:Bulgaristan Ağızlarında-kenekinin kullanımını gösteren tablo
Tablo13:Bulgaristan Ağızlarında-DIk/-DUk +Dan ekinin kullanımını gösteren tablo
Tablo14:Bulgaristan Ağızlarında-mAz+Dan ekinin kullanımını gösteren tablo
Tablo15:Bulgaristan Ağızlarında-dikçän ekinin kullanımını gösteren tablo
Tablo16:Bulgaristan Ağızlarında-DIk/-DUk +ile+n ekinin kullanımını gösteren tablo
Tablo17:Bulgaristan Ağızlarında-DIk/-DUk+sI ekinin kullanımını gösteren tablo
Tablo18:Bulgaristan Ağızlarında-DIk+I+Dan ekinin kullanımını gösteren tablo

Resim

Resim 1: Bulgarların arazisi
Resim 2: Günümüzde Bulgaristan
Resim 3: 2011 nüfus sayımına göre Bulgaristan'da yaşayan Türklerin coğrafi yerleşimi

Kısaltmalar Listesi

a.g.e. : Adı geçen eser

s. : sayfa

BKİÇTA : Bulgaristan Kırcaali İli ve Çevresi Türk Ağzı

KBAMER : Babaeski Merkez İlçesi ve Köyleri Ağız İncelemesi

TMİKA : Tekirdağ Merkez İlçe ve Köyleri Ağızları

KPİ : Kırklareli Pehlivanköy İlçesi ve Köyleri Ağız İncelemesi

VİDTürk : Vidin Türkleri Ağız Araştırmaları

SİYÖ : Silistre (Silistra) İli ve Yöresi Ağızları

KDBÇER : Kuzeydoğu Bulgaristan'da Çerkovna Köyü ve Çevresi Türk Ağızları

GD : Güney-Doğu Bulgaristan Türk Ağızları

GİRİŞ

1. BULGAR İSMİNİN KÖKENİ

Bizans kaynaklarında adına ilk defa 482'de rastlanılan[1]Bulgar kelimesi,Németh'e göre "bulga-"dan(karışık) gelmektedir. Tekin bulga- fiilinin geçişsiz değil, geçişli bir fiil olduğunu ve bu nedenle geniş zaman ekiyle türetilen bu kelimenin "karıştıran" anlamına gelmesi gerektiğini ifade eder (Tekin, 1987: 62).[2]"Mevcut Bulgar Etnonimi Etimolojisini Sınıflandırma Denemesi"adlı ayrıntılı makalesinde Hristo Todorov-Bemerski, Bulgar isminin anlamına dair görüşleri bir araya getirir. Bu görüşlere göre ise Bulgar isminin Osetince "Bılgaran" (=dağların eteklerinde yaşayan insanlar) anlamına gelebileceği belirtilir. Alan ile ilgili çalışma yapan bir diğer araştırmacı Zekiyev, Türk topluluklarına ait ismin sonunda görülmesi muhtemel olan {-Ar} ekinin varlığına işaret eder. Bu ek ile türetilen kelimenin de belirtilen yerde yaşayan halkı, insanları nitelediğini ifade eder[3]. Bu açıklamaya istinaden de kelime kökünde bulunan "bolak" (kaynak) yahut "balıg" (şehir) ile bir bütün halinde düşünüldüğünde Bulgar adının nehir kenarında oturan halk ya da şehirli halk anlamına geldiği düşünülür[4]. Son olarak Bulgar ismi ile ilgili Karataykesinbiryargıya varmadan Ön Türkçede her ikisi de memleket, yurt anlamına gelen "bıl+gor" kelimelerinden türemiş olabileceği fikrini öne sürdüğünü söyleyebiliriz[5].

2.BULGARİSTAN'IN TARİHÇESİ

2.1.Osmanlı Döneminden Önce Bulgar Türkleri[6]

Eski Bulgarlar(Probulgarlar-Prabalgari) köken itibariyle Türk soyundan gelmektedir. Bu soy, büyük ihtimalle MÖ. II. yüzyıldaki kavimler göçü veya

[1] Nuri Yüce, "Bulgar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, 1992, 6. Cilt, s. 360.
[2] Umut Üren, "Bulgarlar ve Oğurlar", *Ortak Türk Tarihi*, Derleyen: Bilgehan Atsız Gökdağ- Saadettin Yağmur Gömeç- Osman Karatay-Serkan Acar, Cilt II, Ankara, 2019, s. 269.
[3] Umut Üren, *a.g.e.*, s. 270.
[4]Umut Üren, "Büyük Bulgar Devleti", *Doğu Avrupa Türk Tarihi*, Derleyen: Osman Karatay-Serkan Acar, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 255.
[5]Umut Üren, "Bulgarlar ve Oğurlar",s.265-314.
[6]*Bulgar Türkleri* terimi, Osmanlı Dönemi öncesinde Balkan coğrafyasına gelen menşei bakımında Türk olan kavmi nitelemek için kullanılmıştır. Osmanlı Döneminde bu coğrafyaya gelen diğer Türkler, Bulgar Türkleri ile kaynaşarak uzun yıllar bir arada yaşamışlardır.

Sarmatdalgası içinde Orta Asya'nın güneylerinden Kafkasların kuzeyine gelmiş bir Türk boyudur[7].Göçebe Türk boylarına mensup olan bu boyun, Orta Asya'dan Avrupa'ya başlayan göçle ilk olarak Hazar Denizi- Karadeniz arasındaki topraklara yerleştikleri bilinmektedir[8].

Batı Hun devletinin yıkılmasından sonra Attila'nın küçük oğlu İrnek'in idaresinde Karadeniz'in kuzey sahillerine çekilen Hunlar ile Türklüğün batı kolunu teşkil eden ve MÖ. III. yüzyıldan itibaren göç ederek Güney Rusya düzlüklerinden yaşayan Ogurlar'ın(Oğuzlar) karışmasından doğan Türk- Bulgar topluluğunun, VII. yüzyılda Göktürk Kağanlığının zayıfladığı devrede kendi devletlerini kurduğu görülmektedir[9]. Tarihi tam olarak bilinmese de VI. yüzyılın sonlarına doğru Bulgarlar batıya(Balkanlara) yönelmeden önce federasyonlar halinde yaşamışlardır. Bu dönemde Bulgarlar, Göktürklerin baskısıyla batıya Avarların hâkimiyetine girdiler ve Slavlara karşı mücadele ettiler.

Bulgarları Avar hâkimiyetinden kurtaran Kuvrat Han 635 yılında ilk bağımsız Bulgar devletini kurdu. Bu devletin "*sınırlarınıbatıdaDineper, doğuda Volga (İdil), güneyde ise Kubannehrioluşturuyordu*."[10]. Bu büyük Bulgar devletinin ömrü çok uzun olmadı. Kuvrat Han'ın ölümünün ardından devlet parçalandı ve ülkeden göçler başladı.

Resim 1: Bulgarların arazisi[11]

[7] Osman Karatay, "Tuna Bulgar Devletinin İlk Asrı: Balkanlarda Tutunma ve Pekişme (681- 803)", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, X/2 (Kış), 2010, s. 2.
[8] Nazif Kuyucuklu, "Bulgaristan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, 1992, 6. Cilt, s. 394.
[9] Mithat Aydın, "Tuna Bulgarları Tarihine Genel Bir Bakış (681-1018)", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:11, 2002, s.116.
[10]Nazif Kuyucuklu, a.g.e., s. 394.
[11] Osman Karatay, a.g.e., s. 8.

"*Kuvrat'ın oğullarından Batbayan, On-Ogurların başında Hazarlara bağlı kalarak*" Don ile Kuban Nehri arasında Kafkasya'da kaldı. Bir diğer oğlu Kotrak, kuzeye gitti ve İtil (Volga) Bulgar Devletini kurdu. Oğullarından Patomiya Macaristan'a, Ançeka ise Kuzey İtalya'ya yerleşti[12].

Asparuh ise liderliğinde bulunduğu grup ile birlikte Tuna deltasının kuzeydoğusuna yerleşti. "*Bunlar daha sonra Tuna'yı geçip Dobruca'ya girdiler ve Bizans İmparatorluğu'na karşı yedi Slav boyu ve Severiler'le (yine bir Slav boyu) birleştiler.*" [13] . Arapların İstanbul'u kuşatmalarından (674- 678) faydalanarak Bizanslıları mağlup eden Asparuh liderliğindeki Slav- Bulgar ordusu Trakya'ya girdi[14]. Bundan sonra Tuna Bulgarları Balkanlarda ve Orta Avrupa'da çok önemli bir unsur haline gelmiştir.

Asparuh Han 701 civarında öldü. Yerine oğlu Tervel geçti. Tervel zamanında (701- 718) Tuna Bulgar Devleti'nin dış politikasında Bizans ile ilişkiler ön plana çıktı. Tervel, Bizans'ın içişlerine müdahale ederken Bizans İmparatoru II. Justinianos iç ve dış karışıklıklarda sürekli Bulgarların desteğini aradı[15]. Ancak gücünü toplayan Bizans imparatoru hemen Bulgarlara karşı saldırıya geçse de başarısız oldu. Tervel

[12] Mithat Aydın, a.g.e., s.117.
[13] Nazif Kuyucuklu, a.g.e., s.395.
[14] Nuri Yüce, a.g.e., s. 390, Nazif Kuyucuklu, a.g.e., s. 395.
[15] Mithat Aydın, a.g.e., s.189.

Han'ın ölümünden (718) sonra birçok karışıklık yaşandı. Bu karışıklığın ardından 777'de tahta geçen Kardam Han ülkeye düzen getirdi. Kardam Han'ın ardından tahta geçen Kurum Han (803) zamanı Bulgarların en parlak dönemi oldu. Slav- Bulgar Devleti'ni güçlü kılabilmek için Slav nüfusla Bulgar nüfusu birleştirmeye çalışan Kurum Han, feodal düzen ve feodellerin gücünü pekiştiren kanunlar da çıkarmıştır[16]. Kurum Han'ın oğlu Omurtag dönemi Tuna Bulgar döneminin en parlak dönemlerinden birini oluşturur[17]. Omurtag zamanında Hıristiyanlık ve Slavlık gittikçe güç kazandı. Bulgarların Türk kökeninden evrilen dönüm noktası olarak kabul edilen devir, Tuna Bulgar Devleti tahtına oturan I. Boris (852- 889) zamanıdır. Boris zamanında siyasi nedenlerle Hristiyanlığın Ortodoks mezhebi resmen kabul edilmiş ve Bulgar Türklerinin çoğunluğu Slavlaşmış ve Bizans kültür dairesine girme aşaması başlamıştır[18]. Bu dönemde Slavca resmi dil haline geldi[19]. I. Boris'ten sonra Türkçe isimler ve unvanlar bile atıldı[20].

Hristiyanlık, I. Boris'in oğlu I. Simeon zamanında Bulgaristan'da kesin olarak yerleşti. Bulgar Devleti'nin de Slavlaşma süreci bu aşamada tamamlandı[21]. Tuna Bulgarları en parlak devrini Çar I. Simeon zamanında yaşadı[22]. Öyle ki Bulgar Devleti en geniş sınırlarına I. Simeon zamanında ulaşmıştır. Simeon'un ardından tahta geçen oğlu Petro döneminde iç ve dış karışıklıklar oldu. Bu dönemle birlikte taht sarsılmaya başladı ve X. yüzyılın sonlarına doğru Tuna-Bulgar Devleti hızlı bir şekilde çözülmeye başladı. Bu çözülme ile Asperuh'un kurmuş olduğu yaklaşık üç asırlık Tuna Bulgar Devleti tarih sahnesinden çekilme ile son buldu. Bunda sonra Bulgarlar, Balkan Yarımadasında 170 yıllık bir esaret dönemi yaşadılar. Esaretin ardından yaklaşık IX- X. yüzyıllarda İtil Bulgar Devleti kuruldu. Orta İtil'e gelen ve oraya daha evvel gelmiş olan Türk nüfusuyla kaynaşan Bulgarlar, bölgede hâkim boy konumundaydı. İtil Bulgar Devleti'nde merkezi otoritenin sağlanması ve beraberinde ticaret yollarının sağladığı ilerlemeler İtil Bulgarlarının diğer milletlerle yakın

[16] Nazif Kuyucuklu, a.g.e., s. 395.
[17] Mithat Aydın, a.g.e., s.119.
[18] Nihat Çini, *Bulgarlar*, (Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sinop, 2019, s. 20.
[19] Nazif Kuyucuklu, a.g.e., s.395.
[20] Mithat Aydın, a.g.e., s.120.
[21] Nihat Çini, a.g.e., s. 20.
[22] Mithat Aydın, a.g.e., s.122.

ilişkiler kurmasını sağlamıştır[23]. Müslümanlarla kurulan ilişkiler, İslamlaşma sürecini başlatmıştır. Bu süreç 922'de İtil Bulgar Devleti'nin resmi din olarak İslamiyet'i seçmesi ile tamamlanmıştır. İtil Bulgarları XIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar yerleşik bir halde refah içinde yaşadılar. Ancak bu tarihte Moğol ordusunun Aral Bölgesindeki saldırıları ile karşılaştılar[24]. İtil Bulgarları 1236 yılında Moğolların hâkimiyeti altına girdikten sonra da bağımsızlık mücadelesine devam ettiler. Ancak Moğolların yıkıcı gücünden kurtulamadılar.

2.2. Osmanlı Döneminde Bulgaristan Türkleri

Bulgarların Osmanlı Devleti ile ilk teması, Orhan Bey zamanında olmuştur. Orhan Bey zamanında başlayan bu temaslar daha sonraki dönemlerde de hızla devam etmiştir. Özellikle Orhan Gazi'nin büyük oğlu ve Rumeli Fatihi olarak da bilinen Süleyman Paşa'nın 1354'te Çanakkale Boğazı'nı geçerek Gelibolu'ya girmesi önemli bir başlangıç olmuştur[25]. 1354 yılında başlayan Rumeli'ye geçiş 1361 yılında Edirne'nin fethedilmesiyle hızlı bir şekilde gelişme gösterdi.1363 Sırp Sındığı Savaşı, 1389 Kosova Savaşı, 1444 Varna Savaşı ve 1363 Bosna'nın fethedilmesi ve ardından 1526 Mohaç Meydan Muharebesi ile birlikte Balkanlarda Osmanlı fethi hızlı bir ilerleme göstermiştir.

Türkler'in Rumeli'ye geçtikleri sıralarda Bulgar Çarlığında İvan Alexsandr Asen bulunuyordu. Asen, Osmanlılara şiddetle karşı koymuş fakat 1365 yılında onun ölmesiyle taht kavgalarının başlaması sonucu Bulgaristan'daki Osmanlı hâkimiyeti kolaylaşmıştır. Bu çerçevede 1393 yılında Yıldırım Bayezid' in oğlu Süleyman Çelebi kumandasındaki Osmanlı kuvvetleri Tırnova'yı ele geçirerek Bulgar Krallığına son vermiştir[26]. Bu esnada Bulgar Kralı ölmüş, oğlu Aleksandr ise esir alınmıştır. Osmanlılar tarafından Samsun Valiliğine tayin edilmiş ve Bulgaristan'ın

[23]Nihat Çini, a.g.e., s. 22- 23.
[24]Nuri Yüce, a.g.e., s. 390.
[25]Emruhan Yalçın, "Türk- Bulgar Ortak Kültürü", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S 43, Bahar 2009, s. 556- 557.
[26] Osman Köse, "Bulgaristan Emareti ve Türkler (1878–1908)", TurkishStudies, 1 (2006), Sayı: 2,s. 238.

tamamı Osmanlı toprağı haline gelmiştir[27]. Bulgaristan'ın fethi tamamlandıktan sonra Rumeli Beylerbeyliğine bağlanmıştır. 24 sancağa ayrılan Rumeli Beylerbeyliğinin merkezi Sofya olmuştur[28].

Osmanlı Devleti'ne 1877- 1878 Osmanlı- Rus Savaşı'na kadar bağlı olan Bulgaristan, "*İstanbul'a yakınlığı, Avrupa yolu üzerine bulunması, stratejik konumu, tarımsal üretim kapasitesi gibi özellikleriyle Osmanlı Devleti'nin yönetiminde hassasiyet gösterdiği bir coğrafya olmuştur*." [29]. Bu nedenle de "Bulgaristan, Balkanlarda Türk hâkimiyetini ilk önce gören ve Türk hâkimiyetinde en çok kalan bir bölgedir."[30].

Osmanlı için bu kadar önemli bir bölge olan Bulgaristan aynı zamanda Balkanlarda yerleşme ve yurt edine gayesiyle de ayrı bir önem arz ediyordu. Balkan coğrafyasındaki Osmanlı otoritesinin etkisini ve kalıcılığını sistematik olarak gerçekleştirmek için İskân Politikasını burada da uyguladılar. Anadolu'dan Rumeli'ye kitlesel göç hareketleri ile Osmanlı Devleti, demografik dengeleri kendi lehine çevirmiştir[31].

Bulgarlar üzerinde yaklaşık beş yüz yıl süren Osmanlı hâkimiyeti, yukarıda da belirtildiği gibi Osmanlı- Rus Savaşı ile son bulmuştur. Bu savaşta Edirne'ye kadar gelen Ruslar, "*Balkanlarda kendilerine yakın bir dil konuşan Bulgar topluluğunu görünce, onları daha iyi tanımayı ve aralarındaki ilişkileri geliştirmeyi düşündüler"* [32]. Bu noktada Ruslar, bölgedeki Osmanlı hâkimiyetini ortadan kaldırmak ve amaçlarına ulaşmak amacıyla Bulgarları araç olarak kullanmıştır denilebilir. Bulgaristan 5 Ekim 1908'de Osmanlı Devleti ile tüm bağlarını kopardığını ilan etmiş ve bağımsızlığı 19 Nisan 1909 tarihinde Osmanlı-Bulgar Barış Antlaşmasıyla onaylanmıştır[33].

---

[27] Cemile Tekin- Yılmaz Altunsoy, " Cumhuriyet Döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye Kitlesel Göçler", Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı:2, 2019 Bahar, s. 122.
[28] Osman Köse, *a.g.e.*, s. 239.
[29] EmruhanYalçın, *a.g.e.*, s. 557.
[30] Emruhan Yalçın, *a.g.e.*, s. 557.
[31] Kader Özlem, *a.g.e.*, s.344.
[32] Osman Köse, *a.g.e.*, s. 263.
[33] Cemile Tekin- Yılmaz Altunsoy, *a.g.e.*, s. 123.

"*Bulgaristan Türklerini tarihsel açıdan ele aldığımızda 4 ana başlık altında kategorize etmek mümkündür:*

— Bulgar Prensliği Döneminde Bulgaristan Türkleri (1877–1908)

— Krallık ve Çeşitli Parti İktidarları Döneminde Bulgaristan Türkleri (1908–1944)

— Komünist Yönetim Döneminde Bulgaristan Türkleri (1944–1989)

— Demokratik Dönemde Bulgaristan Türkleri (1989-…)"[34].

2.3. Bulgar Prensliği Döneminde Bulgaristan Türkleri (1877–1908)

Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesi ile birlikte bölge sadece askeri ve idari açıdan Osmanlı toprağı haline getirilmemiş, nüfus ve iskân politikaları ile de bölge Türkleştirilmiş ve İslamlaştırılmıştır. Anadolu'dan getirilen tımarlı sipahiler, akıncılar ve yörükler şehirlerin, kasabaların ve köylerin kurulmasını sağlayarak yerli halk ile kaynaşmıştır[35]. Bu göçler sayesinde Türk kültürü de bölgeye yayılmıştır. Bulgaristan'a hâkimiyeti boyunca Osmanlı birçok cami, han, hamam, köprü, türbe gibi tarihi eser niteliğinde yapılar inşa etmiş ve vakıflar kurmuştur. Yine mimari açıdan çeşmeler, köprüler ve konaklar bu yapılar içerisinde sayılabilir[36].

1877- 1878 Osmanlı- Rus Savaşı'yla birlikte bölgedeki dengeler değişmiş ve Türkler baskı ve zulüm yaşamaya başlamışlardır. Bu savaş sonunda İstanbul yakınlarına kadar gelen Rusların desteğinde Bulgarlar tarafından Müslüman- Türk halkı büyük zulüm görmüş; öldürme ve yağma dışında başta cami ve mezarlıklar olmak üzere Türklerle ilgili kültürel ve tarihi her şey büyük çapta yok edilmiştir. Bütün cephelerde Osmanlı Devleti'nin yenilgisiyle sona erensavaşsonrasında imzalanan Berlin Antlaşması ile de Tuna ile Balkanlar arasında Sofya, Niğbolu, Ziştovi, Rusçuk, Silistre, Varna, Şumnu, Lofça ve Tırnova gibi şehirleri içine alan

[34]Kader Özlem," Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü, Ab Üyelik Süreci ve Türk Azınlığa Etkileri", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Volume 1/2,Winter, 2008,s.344-345.

[35] Ayşe Kayapınar, "Anadolu'dan Balkanlara Yapılan iskanın Özellikleri: Bulgaristan Örneği", https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2022/03/02-AyseKarapinar.pdf, (11.02.2023), s. 12.

[36]Emruhan Yalçın, *a.g.e.*, s.562.

muhtar bir Bulgaristan Prensliği kuruldu[37].Osmanlı- Rus Savaşı'yla birlikte Türkler azınlık konumuna düşmüşlerdir. Çok sayıda Türk Anadolu topraklarına göç etmiştir. Osmanlı Devleti, Bulgar Prensliğinin kurulmasının ardından azınlık konumuna düşen soydaşların hak ve özgürlüklerini, eğitim durumlarını ve dini faaliyetlerinin korunması yönünde çalışmalar yapmıştır[38].

2.4. Krallık ve Çeşitli Parti İktidarları Döneminde Bulgaristan Türkleri (1908–1944)

Bulgaristan 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması'yla özerklik elde etti. Bu antlaşma sonrasında Bulgarlar, Yeşilköy Antlaşması ile belirlenen Büyük Bulgaristan planlarına bağlı kaldılar. Osmanlı Devleti'nde ilan edilen Meşrutiyet Balkanlardaki siyasi açıdan olumsuz olarak ifade edilebilecek olayları hızlandırdı[39].

1912-1913 Balkan Savaşları'yla Osmanlı Rumeli topraklarından ayrılmak zorunda kalmıştır. Bu süreçte Türkler büyük sıkıntılar yaşamış, eğitim kurumları da büyük tahribata uğramıştır. Birçok Türk Balkanlardan göç etmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde Bulgarların Türk azınlık üzerindeki baskısı iyice artmış; ad değiştirme, Hıristiyan olmaya zorlama, milli kıyafetlerini yasaklama gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Balkan Savaşları Bulgaristan lehine işlemiş ve Bulgarlar 1913'te Edirne'yi işgal etmişlerdir. Bulgaristan'ın I. Balkan Savaşı'ndan çok avantajlı bir şekilde çıkması Sırbistan, Yunanistan, Romanya ve Karadağ'ı rahatsız etmiş ve Bulgaristan'a karşı cephe almasına neden olmuştur. Enver Paşa komutasındaki

[37]İslam Ansiklopedisi, Bulgaristan, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1994, C. 6. (Online erişim)
[38]Kader Özlem, *a.g.e.*, s. 345.
[39] Merve Çidem, "II. Meşrutiyet'in İlanı Sırasında Kaybedilen Balkan Toprakları ve Olayların Basına Yansıması", VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Yıl/Vol. 3, Prof. Dr. Azmi Özcan Öğrencileri Özel Sayısı, s. 78.

Osmanlı Devleti Edirne'yi geri almış ve diğer milletlerin baskısı altında olan Bulgarlar Osmanlı Devleti ile antlaşma imzalamıştır[40].

I. Dünya Savaşı'nda ise müttefik olan Türkiye ile Bulgaristan arasındaki ilişkiler iyileşmiş ve iki ülke Romanya cephesinde Ruslara karşı birlikte savaşmıştır.

2.5. KOMÜNİST YÖNETİM DÖNEMİNDE BULGARİSTAN TÜRKLERİ (1944–1989)

"*Bulgaristan'da 1934 yılında iktidarı ele alan Zveno, askeri bir devrim gerçekleştirmiştir.*"[41]. Bu siyasi değişim ile beraberinde Türk köyünün adlarının Bulgarca adlarla değişimini getirmiştir. Özellikle Tük nüfusun yoğun olduğu Kırcaali ve Deli Orman çevrelerinde bu tür eylemler gerçekleştirilmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası Bulgaristan'da komünist dönem başlamıştır. "*Bu yıllarda büyük işgücü ihtiyacı duyan Bulgaristan, bir taraftan Türk göçünü engelleme çabasındayken; diğer taraftan da, Türk sosyal kurum ve topraklarına el koyarak huzursuzluk ve göç isteğini artırma gibi çelişkili bir tutum içindedir.*"[42]. 1950-1951 yılında yapılan ilk büyük kitlesel göç, Bulgaristan'ın bu çelişkili tutumları neticesinde gerçekleşmiştir[43]. Ancak göç esnasında karar değiştiren Bulgaristan, elinde vizesi olan binlerce Türk'ün göçünü engellenmiştir.

1956'da Todor Jivkov iktidara gelmiş ve Komünist Parti'nin azınlık politikasında değişiklikler yapılmıştır. Özellikle Türkler için bu durum bir hayli olumsuz olmuştur. Bulgarcanın okullarda okutulması için sıkı önlemler alınmış ve Türklerin de Bulgarcayı özenle öğrenmesi istenmiştir. Türkçe zorunlu ders olmaktan

---

[40]Fatih M., Sancaktar, "II. Meşrutiyet Dönemi", *Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi I*, Derleyen: Cezmi Eraslan, https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=aiit_ilk_altihafta_dersnotlari.pdf,(erişim tarihi: 10.01.2013), s. 101- 102.

[41] Nuri Ali Tahir, Bulgar Komünist Partisi ve Bulgaristan'daki Türklere Yönelik Asimilasyon Politikası", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 41, 2015, s. 579.

[42]Naylen Salimehmed, *Bulgaristan Kırcaali İli ve Çevresi Türk Ağzı, İnceleme Metin Sözlük*,(Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2006, s. 15.

[43]Nuri Korkmaz- Ayhan Öztürk, "Bulgaristan Türklerinin Göç Süreci ve Göçmenlerin Türkiye'deki İskan ve İş Gücüne Dayalı Entegrasyonu", ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi, December 2017, 1(3), s. 270.

çıkarılmış ve bazı gazete ve dergilerin hem Türkçe hem de Bulgarca yayınlanmaları istenmiştir[44].

"*Komünist Parti'nin politikalarına yönelik memnuniyetsizliğin artması halk arasında yeniden Türk temsilciliklerine başvuran göç hareketinin ortaya çıkmasına yol açmıştır*"[45].

"*Uzun müzakereler neticesinde bir göç anlaşması imzalandı ve 24 Şubat 1968'de Türk Dışişleri Bakanlığıtarafından kamuoyuna duyuruldu. Buna göre 1952 yılına kadar Türkiye'ye göç etmişBulgaristan Türklerinin birinci dereceli yakınlarıserbest statülü göç kapsamına alınıyor ve belirli bir plan ve program dahilinde Türkiye'ye gelmelerine izin veriliyordu. Göç anlaşması, iki ülke dışişleri bakanlarıtarafından 22 Mart 1968'de Türkiye'de imzalandı. Bu anlaşma, 17 Mart 1969'da TBMM onaylandı. Daha sonra 8 Ekim 1969'da ise ilk göçmen kafilesi Edirne Karaağaç istasyonuna geldi*"[46]. Bu anlaşma 1978'e kadar devam etmiştir. Göç etmeye çalışan Türklerin yanı sıra Bulgaristan'da kalan Türkler de asimile edilmeye çalışılmıştır[47].

İkinci sosyalist dönem olarak anılan yani 1980'lere denk gelen dönemde ise Bulgaristan nüfusunun % 40'ını Türkler oluşturuyordu. Bulgarlar, sayı dolayısıyla azınlık durumundaydı ve bu durumdan kurtulmak için de Türkleri asimile etmeye veya göçe zorlamaktaydı[48]. 1978 yılına kadar yaklaşık 130.000 Türk, Türkiye'ye göç etmiştir[49]. Kalan Türklerde isim değiştirme politikası uygulanmaya çalışılmış, Türklerle ilgili nüfus kayıt bilgilerinde yine asimile etmeye yönelik girişimlerde bulunulmuştur[50]. "*1984'te, Bulgar Parlementosu'nda kabul edilen bir kararla, Türklerin isim değişikliğine tabi tutulması kararlaştırılmış. Ayrıca umuma açık yerlerde Türkçe konuşulması yasaklanmış, konuşanlara da 5 Leva (dönemin kuruyla 5 Amerikan Dolarına eşittir) gibi bir para cezası öngörülmüştür*"[51]."*14 Ocak 1985*

[44]Nuri Ali Tahir, *a.g.e.*, s. 581.
[45] Nuri Korkmaz- Ayhan Öztürk, *age.*, s. 276.
[46]Naylen Salimehmed, a.g.e., s. 16.
[47] Nuri Ali Tahir, *a.g.e.*, s. 581.
[48]Naylen Salimehmed, a.g.e., s. 17.
[49]Nuri Korkmaz- Ayhan Öztürk, *a.g.e.*, s. 276.
[50]Nuri Ali Tahir, *a.g.e.*, s. 583.
[51] Nuri Ali Tahir, *a.g.e.*, s. 583.

tarihine kadar 310.000 kişi Türk ismini Bulgar ismiyle değiştirdi."[52]. Bu şekilde izlenen politika ile Türk milli kimliğinin zayıflatılarak ortadan kaldırılması planlanmıştır.

2.6. DEMOKRATİK DÖNEMDE BULGARİSTAN TÜRKLERİ (1989-…)

"*Avrupa'da komünist rejimlerin çöküşü ve Bulgaristan'daki protestolar üzerine, Komünist Parti Genel Sekreteri ve Devlet Başkanı Jivkov 10 Kasım 1989 tarihinde görevinden istifa etmiştir*."[53]. Daha sonra kurulan hükümet, Türklere adlarının geri verileceğine dair kanuni değişiklikler yapmıştır.

"*Bulgaristan'ın Jivkov sonrası dönemde azınlık haklarıyla ilgili düzenlemelere girişmesi Türk azınlığın durumunu güçlendirmekle birlikte, Batı dünyası tarafından da takdirle karşılanmıştır. Türkçe isimleri iade edilmesinin ardından sosyal hakların bir parçası olarak Türk azınlığın eğitim ve basın-medya haklarının durumu gündeme gelirken; konu üzerinde Bulgar hükümetince ağır denebilecek bir tempoda da olsa gerekli ancak eksik adımlar atılmıştır.*"[54]

"*Temmuz 1991'de resmileşen yeni Bulgar anayasası da, azınlıklara kendi anadillerini öğrenme ve kullanma hakkı tanıyordu. Buna rağmen Türk öğrencilerin Türkçe dersler alması sürekli erteleniyordu. Bunun üzerine Türk aileler, çocuklarını okullara göndermeme ve açlık grevi yapma gibi yöntemlerle Bulgar yönetiminiprotesto ettiler. Bu tepkiler karşısında Milli Eğitim Bakanlığı, Türkçe derslerin başlatılması kararı aldı*."[55]. Aynı Anayasa'da "*39, 40 ve 41. Maddelerinde basın- medya haklarıyla ilgili hükümler yer alırken; bunların Türk azınlık örneklemindeki izdüşümlerine rastlamak mümkündür.*"[56].

---

[52] Taner Nizamoğlu, "Bulgaristan Komünist Partisi Belgelerine Göre Zorla İsim Değiştirme Operasyonu ve 1989 Göçü", (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2022, s. 41.
[53]Nuri Ali, Tahir, *a.g.e.*, s. 585.
[54]Kader Özlem, *a.g.m.*, s. 356.
[55]Naylen Salimehmed, a.g.e., s.18- 19.
[56]KaderÖzlem, *a.g.e.*, s. 357.

Türklerin haklarının sürekli ihlal edilmesi siyasi açıdan da Türklerin atılımda bulunmasını gerektirmiştir. "*Türkler yerel teşkilatlar etrafında birleşerek siyasi bir oluşum içine girmişlerdir. 1993 yılında yapılan yerel seçimlerde, Türk azınlığın partisi Hak Ve Özgürlükler Haretketi (HÖH), Kırcaali ilinin belediye başkanlığını*"[57] kazanmıştır. "*Günümüzde HÖH hem Bulgar Ulusal Meclisi'nde hem de Avrupa Paramentosu'nda Bulgaristan'daki Türkleri temsil etmektedir*."[58].

"*Bulgaristan'ın 1 Ocak 2007'de AB üyeliğine karşın, Bulgaristan'daki Türklerin bazı konularda sıkıntıları halen mevcuttur. Çeşitli AB kurumlarının hazırladığı raporlarda "Türk azınlık" ifadesine rastlanırken; Bulgaristan anayasasında söz konusu ifade bir yana dursun, azınlık kelimesine dahi rastlanmamaktadır. Bulgar anayasasının 36/2. Maddesinde söz konusu durumu tanımlamak için, "anadili Bulgarca olmayan vatandaşlar" şeklinde bir ifade görülmektedir*."[59]

3. BULGARİSTAN'IN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

"*Balkan yarımadasının doğusunda bulunan Bulgaristan, 41º 14' - 44º 12' enlemleri ve 22º 21' - 28º 36' boylamları arasında yer alır.*"[60]. Yüzölçümü 110.912 km²dir. Kuzeyden Romanya, batıdan Yugoslavya ve güneyden Yunanistan, güneydoğudan Türkiye ile komşudur. Kuzeyde Tuna ve doğuda Karadeniz doğal sınırlarını oluşturur. "*Bulgaristan, doğudan batıya uzanan Balkan Dağları ve Rodopların ayırdığı dört bölgeden meydana gelir. Bunlardan birincisi Tuna Nehri ile sıra dağları arasındaki ovalardır. Tuna Nehri kıyıları ülkenin en münbit yeridir. Burada buğday, mısır, ayçiçeği, şekerpancarı ve tütün üretilir.*"[61].

İkinci bölge ülkeyi baştan başa saran Balkan sıra dağlarıdır. Bu bölgede en önemli geçit Şıpka Geçidi'dir. Dağların ormanı ve otu boldur. Maden açısından kömür, bakır, kurşun ve çinkoya rastlanır. Bölgenin tarihi şehirleri Gabrovo, Kotel ve

[57]Nuri Ali Tahir, *a.g.e.*, s. 586.
[58]Nuri Ali Tahir, *a.g.e.*, s. 586.
[59]Kader Özlem, *a.g.m.*, s. 365.
[60] Nazif Kuyucuklu, *a.g.e.*, s. 391.
[61]*Bulgaristan*, https://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/bulgaristan.htm, (12.02.2023).

Tryavna'dır. Sıradağlar arasında Bulgaristan'ın gül endüstrisinin merkezi olan ova mevcuttur.

Üçüncü bölge de güneyde bulunan Trakya Ovası'dır. Meriç Nehri'nin aktığı bu ovada meyve, sebze bol yetişir. Bunların yanı sıra buğday, mısır, tütün ve pirinç başlıca yetişen ürünler arasındadır. Bu bölgenin en önemli şehirleri Plovdiv ve Pazarcık'tır.

Dördüncü bölge, Rodopların bulunduğu kısımdır. Bu bölgede yalnız Bulgaristan'ın değil, Balkanların en yüksek tepesi bulunur. Kurşun, çinko, krom, manganez ve altın gibi madenler bakımından bölge zengindir. En yüksek tepe, daha sonra Stalin olarak bilinen Musula'dır. Başkent olan Sofya, Vitoşa isimli bir büyük dağın eteğinde yer alır. Tuna ve Meriç nehirleri ekonomik yönden bölgedeki ülkeler arasında en önemli bağlantıyı teşkil ederler. Tuna özellikle sulama ve balıkçılık yönünden gelişmiştir. Bulgaristan'ın üçte birini havza olarak alan Meriç Nehri, komşu ovaların sulamasında önemli rol oynar. Karadeniz kıyıları ve ülke içindeki kaplıcalarıyla turistleri çeker[62].

Bulgaristan iklim ve bitki örtüsü bakımından farklılıklar görülebilir. En kuzeyde kara ikliminin hüküm sürdüğü görülür. Karadeniz kıyılarının yakınında daha ılıman bir iklim vardır. Son olarak da dağ iklimi olarak anılan bir iklimin bu bölgelerde etkisini gösterdiği belirtilebilir. Dağ iklimi 1000 metrenin üzerinde bulunan yerlerde görülür. Bitki örtüsü açısından ülkenin kuzeyinde step ve Karadeniz kıyılarına doğru orman şeklindedir[63]. Ülkede senelik yağmur ancak 640 milimetreyi bulur. Yaz aylarında yeterli olmayan bu durum, toprak kullanımında çok geniş bir sulama sisteminin gelişimini gerekli kılmıştır[64].

[62] *Bulgaristan*, https://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/bulgaristan.htm, (12.02.2023).
[63] Nazif Kuyucuklu, *a.g.e.*, s. 392.
[64] *Bulgaristan*, https://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/bulgaristan.htm, (12.02.2023).

Resim 2: Günümüzde Bulgaristan[65]

4. BULGARİSTAN'DA TÜRK NÜFUSU

Osmanlı hâkimiyetinin bitmesinden sonra Türklere karşı uygulanan çeşitli olumsuz bezdirme politikaları birçok Türk'ün göçü ile sonuçlanmıştır. Bu göçün ilki 1950'li yıllarda olmuş, daha sonra parçalanan aileleri birleştirme amacıyla 1969- 1978 yıllarında ve en büyüğü de 1989'da gerçekleşmiştir. Bu büyük göçü 1991- 1994 yıllarında bir başka göç takip etmiş ve böylelikle Türklerin yaşadığı köylerin tamamı boşaltılmış. Son göçlerden sonra geriye göç olarak adlandırabilecek Bulgaristan'a geri dönüşün yaşandığı 1990'lardaki göçler gerçekleşmiştir[66]. 20. yüzyılın başından "*II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Bulgaristan'dan yaklaşık 250 bin kişinin göç ettiği tahmin edilmektedir.*"[67]. 1948-1951 döneminde 160 bin Türk,

[65]*Haritalar Bulgaristan,* https://tr.maps-bulgaria.com/bulgaristan-harita, (01. 02. 2023).
[66]Gaye Ertin, "Bulgaristan'ın Nüfus Özellikleri (Geçmişten- Günümüze)", *Güney- Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2015, Sayı: 27, s. 129- 146.
[67] Gülhane Mehmet, "Bulgaristan'da Nüfus Yapısındaki Değişimin İşgücüne Etkisi", (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2005, s. 30.

1989'da da 350 binden fazla Bulgaristan Türk'ü göç etmiştir. Bu göçü gerçekleştiren 132 bin kişi sonra tekrar Bulgaristan'a dönmüştür[68].

Bulgaristan'daki Türk nüfusunun dağılımı yıllara göre dağımı şu şekildedir:

Tablo 1: Bulgaristan'da Türk Nüfusu[69]

Yıl	Türk Nüfusu
1880/1884	727.773
1887	607.331
1892	569.728
1900	531.240
1905	488.010
1910	465.641
1920	520.339
1926	577.552
1934	591.193
1946	675.500
1956	656.025
1965	780.928
1975	730.728
1992	800.052
2001	746.664.
2011	588.318

[68]Gülhane Mehmet, *a.g.e.*, s. 31.

[69] *Bulgaristan'daki Türk Nüfusunun Yıllara Göre Dağılımı*, https://birdahaasla.org/documents/events/bulgaria/table.pdf

2021 yılı verilerine göre Bulgaristan'da 514, 836 Türk kökenli Bulgaristan vatandaşı yaşamaktadır. "*Bu nüfus da özellikle güneydeki Kırcaali ve kuzeydoğudaki Şumnu, Silistre, Razgrad ve Eski Cuma illerinde yaşamaktadır*"[70].

Resim 3: 2011 nüfus sayımına göre Bulgaristan'da yaşayan Türklerin coğrafi yerleşimi[71]

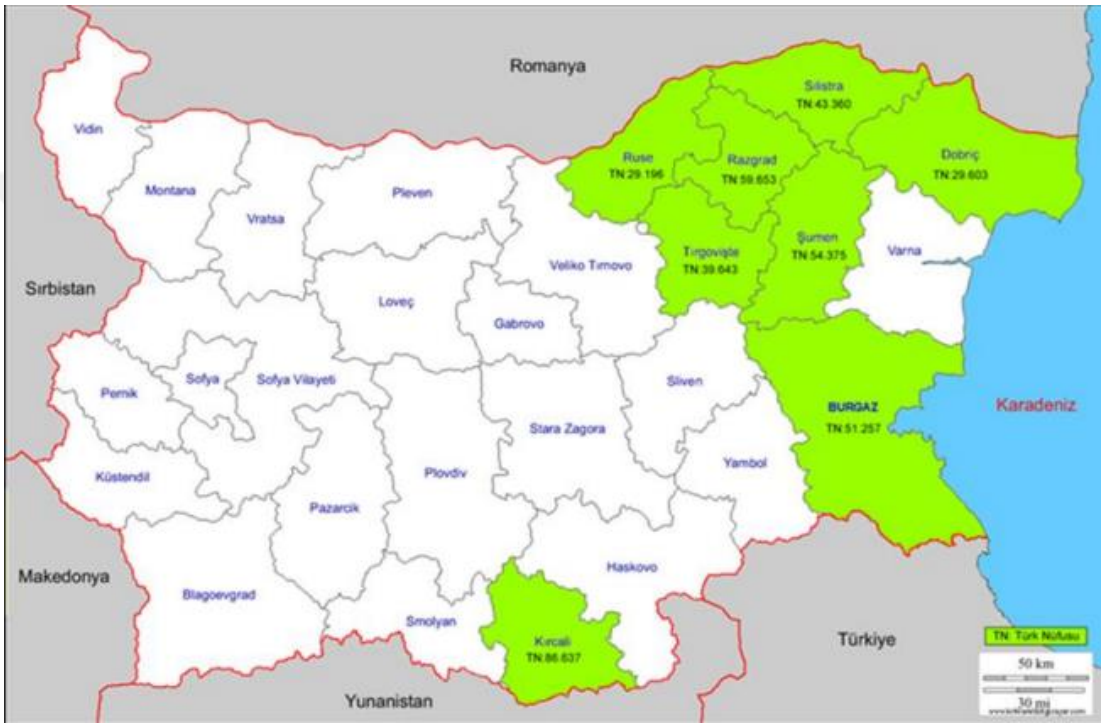

5. BULGARİSTAN'DA TÜRKÇE

"*Bulgar kaynaklı en eski belge olan "HakanlarListesi"ndeki hükümdar isimleri bu lehçeyi en iyi şekilde yansıtmıştır. Tuna ve Volga Bulgarcası ile bugünkü Çuvaşça ve ön Bulgarca (Oğurca) arasında özdeşlik ve lehçelerin ana Türkçede birleşmesi önemli bir kanıt olmuştur*"[72].

[70]*Bulgaristan Türkleri*, https://tr.wikipedia.org/wiki/Bulgaristan_T%C3%BCrkleri#cite_note-15, (21. 01. 2023).
[71]Nurcihan Güneş, "Güneydoğu Bulgaristan Burgaz İli Türk Ağızları", (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2016, s. 106.
[72]Emruhan Yalçın, *a.g.e.*, s. 561.

Tarihsel süreç açısından Osmanlı Döneminde önce Türk diline bakıldığında buraya gelen Avar, Peçenek ve Kumanların Balkan dilleri üzerinde özellikle yer adları noktasında etkisi görülmüştür. Osmanlı ile birlikte Anadolu'dan gelen Türklerin dili ve diğer etnik gruplara ait diller etkileşim içine girmiştir. Bu etkileşimde Türkçeden birçok sözcük Bulgar diline geçmiştir. Öyle ki Osmanlıların bu dile 4-5 bin civarında sözcük hediye ettiği bilinmektedir[73].

Komünist dönemde Türklere karşı uygulanan asimilasyon politikaları özellikle dil noktası çok yoğun olmuştur. Türkçe kitaplara müdahaleler sıklaşmış, "*Türkçe noktalama işaretleri ve büyük harflerin Bulgarcadaki gibi kullanılması talimatları verilmiştir*."[74]. Türklerin isimleri değiştirilmiş, eğitimde Türk dili ortadan kaldırılmaya çalışılmış ve kısmen de bu amaçlara ulaşılmıştır. Bugün azınlık halinde de olsa Bulgaristan'daki Türklerin diğer azınlıklara göre sayıca fazladır. Bulgaristan'da sayısal bakımdan en büyük azınlık olan Türkler Bulgaristan'da Türk nüfusunun büyük çoğunluğu Kırcali, Razgard, Tırgovişte, Şumen, Silistra, Dobriç, Ruse ve Burgaz illerinde yaşamaktadır[75].

5.1. Bulgaristan Türk Ağızları ile İlgili Çalışmaların Kısa Bir Tarihçesi

14. yüzyıldan itibaren Anadolu'dan Rumeli'ye veya Balkanlar'a gelen Türklerin, bu coğrafyada farklı tarihi, siyasi, sosyal ve kültürel koşullar altında oluşturdukları ağızlar Balkan veya Rumeli ağızları olarak anılır[76]. "*Oğuz diyalekt alanının batıya uzanan kolunu oluşturan Rumeli Türk ağızlarından Bulgaristan Türkağızları, Türkiye Türkçesi ağızlarının Balkanlar'daki uzantısı niteliğinde olup Güneybatı (Oğuz) gurubu Türk lehçeleri içinde değerlendirilmektedir*."[77].

---

[73] Cevdet Şanlı- Ergin Jable, "Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı", *I. Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi*, 10-16 Mayıs 2009, s. 46.

[74] Mehmet Akpınar- Süleyman Köksal, "Türkiyeli Komünistlerin Bulgaristan Türklerinin Dil ve Eğitimindeki Etkisi", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 2016, (21), s. 261.

[75] Nurcihan Güneş, *a.g.e.*, s. V.

[76] Ahmet Günşen, "Balkan Türk Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Deneme", *TurkishStudies*, 7/4, 113.

[77] Nurcihan Güneş, *a.g.e.*, s. 147.

Bulgaristan Türk ağızlarına ilk temas eden Moşkov olmuştur. Moşkov "*Gagauzların yaşadığı Varna, İstanbul ve Edirne olmak üzere istikamet seçmiştir.*"[78]. Bu istikametler dışında Bulgaristan'ın Deliorman bölgesinde, Kuzeydoğu Bulgaristan'ın Varna çevresindeki köylerde ve Besarabya civarında da çalışmalar yapmıştır. Bu alanda çalışmalar yapan bir diğer araştırmacı, Bulgar Türkolog Dimitr Gacanov özellikle Viyana Bilimler Akademisi'nin isteği üzerine Gerlovo ve Tuzluk köylerini gezmiş ve orada konuşulan Türk ağızlarından derlemeler yapmıştır[79]. "*Gacanovünlü önündeki /r/ ünsüzünün yitimi ve şimdiki zaman eki {-(X)yor}un değişimlerini esas almıştır (1995:11; 1981: 115)*"[80]. Bulgaristan Türk ağızlarının incelemesi Ignác Kúnos ve Polonyalı Türkolog Tadeusz Kowalski'nin çalışmaları ile devam etmiştir.[81] Kúnos'un çalışması 300 kadar atasözü derlemesine dayanır[82]. Ancak Németh'in de belirtiği gibi Kúnos tarafından derlenen atasözlerinin derlendiği yerleşim yerleri ve kaynak kişilerinin belirtilmemiş olmasından dolayı bu araştırmanın ağız incelemelerinde kullanılmaya uygun görülmemiştir[83].

Kowalski ise Bulgaristan Türk ağızlarının genel yapısını dilbilgisi yönünden değerlendirmiştir. "*Kuzeydoğu Bulgaristan'da Türklerin yoğun olarak yaşadığı Deliorman bölgesindeki Türklerinin dil ve etnik kökeniyle*"[84]de ilgilenmiştir. 1929 yılında Kuzeydoğu Bulgaristan Türk ağızları ile başladığı çalışmalarının yanı sıra "*Kowalski'nin 1931 yılında Encyclopédie de I'slâm için yazdığı "Dialectesturks-osmanlis" adlı ansiklopedi maddesi ile 1933 yılında yayımladığı "LesTurcs et la langueTurque de la Bulgariedunord-est" adlıKuzeydoğuBulagaristan Türklerini ve Türkçelerini konu alan makalesi bu konuda çığır açıcı çalışmalardır.*"[85]. Söz konusu yazıda Kowalski, Bulgaristan'ın Kuzeydoğu Türkçe ağızlarının bütünlüğü olan bir dil alanı yarattığını belirlemiştir."*Kowalski, Deliorman Türk ağızlarının özelliklerini*

[78]Nurcihan Güneş, *a.g.e.*, s. 148.
[79]Naylen Salimehmed, a.g.e., s. 25.
[80]Ahmet Günşen, *Balkan Türk Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme,* TurkishStudies-International PeriodicalForTheLangua.g.es, LiteratureandHistory of TurkishorTurkic Volume 7/4, Fall 2012, s.114.
[81]Imre Baskı, "Otuz Yıl Öncesi Deliorman Ağızlarının Şimdiki Zaman Ekleri Üzerine", *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri (25- 30 Mart 2008, Şanlıurfa)*, Derleyen: Âdem Terzi- Abdullah Durkun, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2022, s. 115.
[82] Ahmet Günşen, *a.g.m.*, s.113.
[83]Nurcihan Güneş, *a.g.m.*, s.150.
[84]Nurcihan Güneş, *a.g.m.*, s. 151.
[85] Ahmet Günşen,a.g.m., s.114.

açıklarken, aynı bölgede yaşayan Gagavuz Türklerinin diliyle karşılaştırarak, bunların ortak bir ağız grubu oluşturduğunu belirtir. Türk ve Gagavuzların konuştukları dile Tuna Türkçesi adını vermiştir"[86].

1927 yılından itibaren Gyula Németh'in çalışmaları Bulgaristan Türk ağızlarının araştırılmasında çok önemli bir yer tutar. Németh, 1927- 1938 yılları arasında Bulgaristan'ı etraflıca dolaşıp metinler derlemiştir[87]. Özellikle 1927 yılında Bulgaristan Türk ağızları üzerine araştırmalar yapan Németh, "*Bulgaristan'da yaptığı diyalektoloji gezilerinde edindiği gözlemlerin ürünü olan eserinde, Bulgaristan'da konuşulan Türk ağızlarının iki kola ayrıldığını ortaya koymuş ve Balkan ağızlarının kökeni üzerine bilgi vermiştir. Batı ve Doğu: Bu iki bölgeyi birbirinden ayıran hat Lom kasabasından geçer, İvratsa'nın(Vratsa'nın) doğusunda, Sofya, Samokov ve bundan sonra da batıya dönerek Köstendil şehrinin güneyinden devam eder.*" [88] . Németh'in bu sınıflandırması daha sonra alandaki en önemli sınıflandırma çalışması olan "Bulgaristan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine" adlı çalışmasında daha ayrıntılı bir şekilde karşımıza çıkar[89].

Bulgaristan Türk ağızlarına ilişkin bir diğer araştırmacı "Janos Eckmann da "Razgrad Türk Ağzı" adıyla kaleme aldığı makalede bölgeden derlenen metinlerden istifa ederek Razgrad ağzının özelliklerini incelemiştir" [90] . Ayrıca 1941 yılında "Varna Türk Ağzı" adlı makalesini yayımlamıştır[91].

Macar Türkologu György Hazai da Bulgaristan Türk ağızlarıyla ilgili çalışmalarda bulunmuştur[92]. 1954-1955 yılları arası Bulgaristan'ın değişik yörelerini kapsayan bilimsel gezilere katılarak araştırmalarını yürütmüştür. "*G. Hazai'nin Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten- 1960, 1980'de yayınlanan "Rumeli Ağızlarının Tarihi Üzerine" adlı makalesi önemli çalışmalarından birisidir.*"[93].

---

[86]Nurcihan Güneş,"Kuzeydoğu Bulgaristan'da Çerkovna Köyü ve Çevresi Türk Ağızları, İnceleme-Metin- Sözlük" (İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Malatya,2009,s.4-5.
[87] Ahmet Günşen, *a.g.m.*, s.114.
[88]Nurcihan Güneş,a.g.e.,s.5.
[89] Ahmet Günşen, *a.g.m.*, s.114.
[90]Naylen Salimehmed, *a.g.e.*, s. 26.
[91]Nurcihan Güneş, 2009: 6.
[92]Nurcihan Güneş, 2016: 154.
[93]Nurcihan Güneş, 2009: 6.

1956- 1957 yılları arası Türk ağızları ile ilgili dil malzemesi derleme amacıyla Bulgaristan'da araştırmalarda bulunan bir diğer araştırmacı da Z. Kakuk'tur. Kakuk derin kapsamlı makale çalışmasında Bulgaristan'ın güneybatısında yer alan Küstendil ile kuzeybatısında yer alan Mihaylovgrad Türk ağızlarını ses, şekil ve tümce boyutunda incelemiştir[94].

Bulgar dilbilimci Emil Boev de Bulgaristan Türk ağızlarını araştırmış ve bu bölge ağızlarındaki gelecek zaman eki üzerinde ayrıntılı bir biçimde durmuştur[95].

Mefkûre RizaMollova'nın da Bulgarcadaki Türkçe alıntılarüzerine ve Balkanlarda konuşulan Türk ağızları ile ilgili çalışmaları vardır. Bulgaristan'ın Doğu Rodop Türkleri ile ilgili "Doğu Rodop Türk Ağızları Sözlüğü" adlıdeğerli bir çalışması bulunur. Mefkûre Riza Mollova Balkanlar'da konuşulan Türk ağızlarını "KaAğızları" ve "Ga Ağızları" diye iki gruba ayırarak değerlendirir[96].

Bu çalışmalar dışında 1991 yılında Hüseyin Dallı'nın Bulgaristan'ın kuzeydoğusu ile ilgili Türk ağzı çalışmaları, 2010 İsa Cebeci'nin Deliorman bölgesi ile ilgili sözlük çalışması, 2012 yılında Özlem Dönmez Demirel'in kuzeydoğu bölgesinde yer alan Silistre iline ilişkin çalışmaları anılabilir[97]. Özellikle 2009 ve 2016 yılında Nurcihan Güneş tarafından Bulgaristan'ın güneydoğusundaki ağızlara ilişkin kaleme alınantezler alan ile ilgili yapılan tüm çalışmaları göstermesi açısından da ayrı bir öneme sahiptir. 2020 yılında yayımlanan Yunus Ilgaz'ın Haskovo ile ilgili tezi, Ali Selami Başoğlu tarafından 2022 yılında yayımlanan Şumnu ile ilgili çalışması da dikkat çeken çalışmalar olarak ifade edilebilir.

5.2. Bulgaristan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması

Bulgaristan Türk ağızlarının içinde bulunduğu Rumeli Türk ağızları ile ilgili sınıflandırma denemeleri Németh, "*Ahmet Caferoğlu, Tahsin Banguoğlu, Gy. Hazai,*

[94]Nurcihan Güneş, 2016: 154.
[95]Naylen Salimehmed, *a.g.e.*, s. 27.
[96]Nurcihan Güneş, 2009: 7.
[97]Nurcihan Güneş, 2016: 155-156.

N.Dmitriev, M. Mollova, E. Boev, E. A. Grunina, İ. Dryga gibi Türkologlar tarafından yapılmıştır."[98].

Németh 1927 yılında Batı Balkan ağızları için ayrıntılı bir çalışma yapar. Bu çalışmasına göre Batı Balkan Türk ağız bölgesine ait bir coğrafya çıkarır. Bu coğrafyada Batı dışında kalan yerler Doğu Balkan Türk ağızları olarak karşımıza çıkar[99].

Resim 4: Németh'in tasnifi[100]

Caferoğlu 1957'de "Anadolu ve Rumeli Ağızları Araştırmalarının Bugünkü Durumu" adlı çalışmasında Balkan Türk ağızlarını bölge adlarıyla sınıflandırmıştır:

"*1. Makedonya,*

2. Güneydoğu Bulgaristan

3. Deliorman, Tuzluk, Kuzeydoğu Bulgaristan

4. Dobruca ve Romanya Besarabyası (1960:66)"[101].

[98]Nurcihan Güneş, 2016: 162.
[99] Ayla Hafız Küçükusta, "Batı Balkan Ağızlarına Dair", *Dil Araştırmaları*, Bahar 2019/24, s. 89-105.
[100] Ayla Hafız Küçükusta, a.g.m., s. 95.
[101]Ahmet Günşen, *a.g.m.*, s.115.

Banguoğlu tarafından yapılan sınıflandırmada Türkiye Türkçesi ağızları yedi ağız bölgesine ayrılır ve Rumeli ağızları da beşinci grup içinde değerlendirilir (1977:133; 2000:8).

Hazai ağız sınıflandırmasında kullanılacak ölçütleri belirtir ve bu ölçütlerin art zamanlı açıdan da değerlendirilebileceğini belirtir.

Boev ise Bulgaristan Türk ağızlarını aşağıdaki gibi sınıflandırır:

"*1. Batı Bulgaristan Türk ağızları*

2. Kuzeydoğu Bulgaristan Türk ağızları

3. Doğu Rodoplar ve Gerlovo Türk ağızları"[102]

Grunina'nın modern Türkiye Türkçesi ağızları sınıflandırması Anadolu ağızları ve Rumeli ağızları olmak üzere iki grup ile belirtilir. Rumeli grubunu Doğu (Trakya) ve Batı (Makedon) şeklinde de ifade etmektedir[103].

Mollova söz konusu sınıflandırmasını üç grup altında toplar:

1. Batı Uç Zonu

2. Doğu Rodoplar Zonu

3. Merkez Zon[104].

Mollova'ya göre Batı Uç Zonu Nevrokop, Blagoevgrad, Devin kasabaları ve onların etrafındaki köyleri içerir. Doğu Rodoplar Zonu Bulgaristan'da Kırcalı, Ardino, Momçilgrad, Krummovgrad kasabaları ve o civardaki köyleri içerir. Bu sayılan yerler dışında kalan yerler ise Merkez Zonu oluşturmaktadır. Buraları da Romanya Dobrucası, Yunanistan'da Batı Trakya ve Türkiye'de Doğu Trakya'dır[105].

[102]Nurcihan Güneş, 2016: 162.
[103]Iryna Dryga, "Türkçenin Rumeli Ağızlarının Lengüistik Statüsü ve Sınıflandırılmasına Dair", *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri (25- 30 Mart 2008, Şanlıurfa)*, Derleyen: Âdem Terzi- Abdullah Durkun, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2022, s. 194.
[104]Nurcihan Güneş, 2016: 162.
[105]Ahmet Günşen, *a.g.m* ., s.120- 122.

Alana ilişkin son zamanlarda yapılan çalışmalar içine dahil edilebilecek Dryga'nın sınıflandırmasını aşağıdaki gibi gösterebiliriz:

"1. Batı Rumeli ağızları (ka grubu, e- grubu)

2. Doğu Rumeli ağızları: Deliorman, Doğu Rodap, Gerlovo, Tuzluk, Varna, Dobruca (a- grubu)

3. Mizya ve Trakya ağızları

4. Orta Rodop ve yörükler"[106].

Son olarak da Batı Balkan ağızları üzerine çalışma yapan Hafız Küçükusta'nın sınıflandırmasını hazırlamış olduğu harita üzerinden aşağıdaki gibi gösterebiliriz:

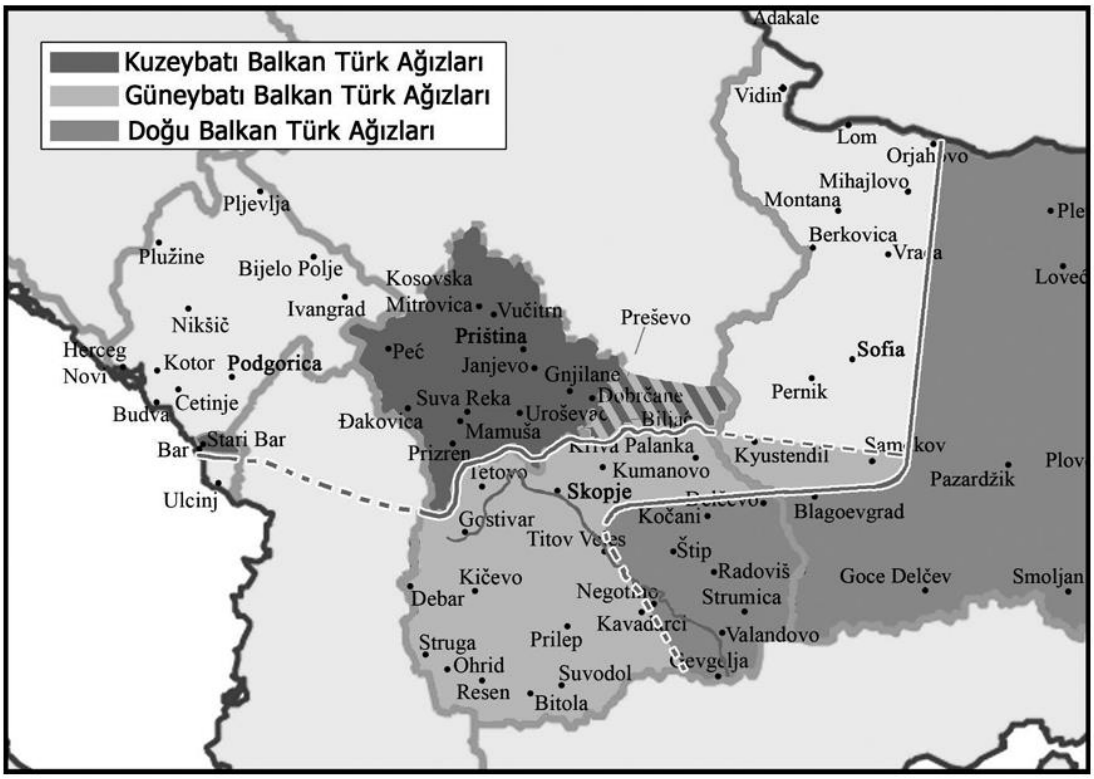

Resim 5: Hafiz Küçükusta'nın Balkan Türk Ağızları Sınıflandırması

[106]Nurcihan Güneş, 2016: 166.

Dyrga bölge ağızlarındaki oluşumların belirleyici özelliklerini sıralar:

"*A- Ağızların de-Türkleşmesi ve ağızlardaki kuruluşların gradyanlı yayılışı,*

B- Ağız salınım/farklılıklarının oluşmasında söz dizimsel unsurların belirgin olduğu, bölgenin kültürel, dini izolasyonları yoğunlaştıkça söz dizimsel farklılıkların ilk sırada yoğunlaştığı,

C- Güney Slav, İlliriy- Rum, Romen, diğer Türk dil alt katmanlarının etkisinde cümlenin devrikleşmesinin meydana çıktığı, paralel olarak ses biçimlenme ve değişimlerinin devam ettiği, sentaktik değişimlerin isim/isim tamlamalarının belirtililik/belirtisizlikleri sonuçlandırdığı, onların ise tamlama ve cümlelerdeki vurgunun değişmesi, belirtme durumuna etki ve göreceliliğini, yan cümleciklerin sınırları dışına birimlerin çıkmasını doğurduğunu kanıtlamaktadır."[107].

Dyrga'nın yanı sıra özellikle Batı Balkan ağızlarına odaklanan çalışmasında Hafız Küçükusta Dyrga'nın da belirttiği gibi Batı Balkan ağızlarının ölçünlü Türkçeden ayrılan en önemli özelliğinin "çok dilli ortamda ve büyük ölçüde Bulgarca, Makedonca, Sırpça ve Arnavutça gibi Hint- Avrupa dillerinin etkisi altında gelişen sentaks" yapısı olduğunu belirtir. Bu etki doğal olarak zarf-fiiller ile ilgili kullanımlarda da değişikliklerin görülmesine sebebiyet vermektedir. Türkçe için karakteristik bir özellik olan sıfat-fiil, zarf-fiil kullanımı yerini Hint-Avrupa dillerindeki yapılara bırakmaktadır. Yani zarflar ve bağlaçlarla kurulu cümle yapılarını ortaya çıkarmaktadır[108].

Yukarıda da belirtildiği gibi Hafız Küçükusta'nın çalışması Batı tarafına odaklanmaktadır. Bu nedenle söz konusu etkileşimler o bölgelerde yoğun biçimde karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu çalışmada da görüleceği üzere, Doğu'da zarf-fiil kullanım sıklığının çeşitlenerek arttığı gözlenmektedir.

1. ZARF-FİİLLER

[107] Iryna Dryga, a.g.e., s. 201.
[108] Ayla Hafız Küçükusta, a.g.m., s. 100.

1.1. Terim ve Tanımlar

Dilbilgisi terimi olarak *zarf-fiil* (İng. converb), fiil soyundan sözcüklere getirilen eklerle oluşturulan yapılar için kullanılır ve Türkçe dilbilgisi çalışmalarında genel olarak *gerundium*, *gerundiyum*, *gerundif*, *ulaç*, *fiil zarfı*[109] (Salan, 2020: 68), *zarf-fiil*, *bağ-fiil*[110] ve *zarf-eylem*[111]olarak adlandırılır. Türkiye Türkçesi bu adlandırmaların da yer aldığı dilbilgisi çalışmalarında zarf-fiilere ilişkin açıklamalar şöyledir:

Ediskun bağ-fiil terimini tercih eder ve bu kategorinin "bir *yandan birleşik cümlede iki cümleciği bağladığı için bağlaç, öbür yandan da özne, nesne, tümleç aldıkları için fiil"*[112]olduğunu belirtir.

Korkmaz "*zarf işleyişine girmiş bulunan, zarf olarak kullanılan fiil şekilleri*"olarak tanımlar. Bu dilbilgisi kategorisinin yani zarf-fiillerin bir yanıyla fiil, bir yanıyla da zarf özelliği taşıdığını fiil yönüyle hareket ve zaman; zarf yönüyle de bir oluş ve kılışın durum ve tarzını bildirdiğini belirtir. "*Bu nedenle cümlede, şahsa ve zamana bağlı bir yargı bildirmeyen; ancak yargı bildiren fiiller yanında, onlardaki oluş ve kılışın durum ve tarzını belirleyen zarf görevi yüklenirler. Yani zarf- fiiller, fiillerin zarf görevi yapan yardımcılarıdır. Çekimli fiile dönüşmeleri mümkün değildir*."[113].

Ergin zarf-fiilleri hareket halini ifade eden fiiller şeklinde açıklar. Zarf-fiiller *"ne fiil çekimleri gibi şekle, zamana ve şahsa bağlanmış bir hareket, ne partisip gibi nesne ifade ederler. Gerundiumlar şahsa ve zamana bağlanmayan mücerret bir hareket hali karşılarlar. Hal ve durum karşılayan kelimelere zarf diyoruz. Şu haldegerundiumlarfiillerin zarf şekilleridir. Onun için partisipe isim fiil dediğimiz gibi gerundiuma da zarf fiil diyebiliriz*.".[114].

---

[109]Erkan Salan, "Zarf-Fiil Eki mi, Zarf-Fiil Midir?", *TYB Akademi*, 29, 2020, s. 67.
[110] Bülent Hünerli, Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Zarf-Fiiller, (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi), Edirne, 2012, s. 20.
[111]Günay Karağaç, *Türkçenin Dil Bilgisi*, Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş., Ankara, s. 376.
[112]Haydar Ediskun, *Yeni Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1963, s. 250.
[113]Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009, s. 983.
[114] Muharrem Ergin, *Üniversiteler için Türk Dili*, Bayrak Basım/ Yayım/ Dağıtım, İstanbul, 2004, s.336.

Eker "*genellikle bir zaman ya da kişiye bağlı olmaksızın eylemlerden geçici olarak türetilen zarf-fiil işlevindeki sözcüklerdir.*"[115]şeklinde ifade eder.

Banguoğlu isimleşme açısında diğer kategorilerle yaptığı karşılaştırmalı açıklamasında zarf-fiillere şöyle yer verir: "*fiilin zarf işleyişine girmek üzere aldığı özel şekillerdir. Bunlar tümü ile zamana bağlı değildirler. Bu yönden adfiillere benzer, sıfatfiillerden ayrılırlar. Zarffiillerin sıfatfiiller gibi iyelik eki alanları ve almayanları vardır. İsimleşmeye adfiilllerden ve sıfatfiillerden daha az elverişlidir*"[116].

Gencan'ın zarf-fiiller için "Kurduğu tümceciği başka bir tümceciğe bağlayan eylemsilere bağ-eylem ya da ulaç denir."[117] tanımını yaptığı görülür.

Karaağaç kullanım açısından ele aldığı zarf-fiil tanımı genel bir terim ile eylemsiler içerisinde ifade eder: "*Eylemsiler, eylemden türetilmiş adlardır; cümlenin, yani kip ve zaman bildiren eylemler, eylem adları ve onların çekimli biçimlerinden doğan zarf-eylemlerdir.*"[118].

Gülsevin ise geçici zarf ifadesi ile dikkat çektiği tanımı ise şu şekildedir: "*zarf-fiillerin fiil kök ve gövdelerine getirilen eklerle geçici zarf oluşturan yapılara zarf-fiil denir.*"[119]

Yani kısaca ifade edilecek olursa bütün araştırmacılar zarf fiillerin işlevleri konusunda hemfikirdir.

1.2. Zarf-Fiillerin Özellikleri

Zarf-fiiler şahıs ve zaman belirtmeden soyut bir hareket kavramı ifade eder[120]. Her türlü fiil kök ve gövdelerine belirli eklerin getirilmesi ile oluşturulan zarf-fiillerde fiillerdeki asıl anlam değişmez. Bu yönüyle ad soylu zarflardan ayrılırlar.

---

[115]Süer Eker, *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005, s.380.
[116] Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015, s.427.
[117] Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi,* Kanaat Yayınları, İstanbul, 1992, s.199.
[118]Karaağaç, *a.g.e.*, s. 376- 377.
[119] Gürer Gülsevin, Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-Fiiller", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:II, S:2, 2001, s. 126.
[120] Erol Öztürk, "Bolu İli Ağızlarında Kullanılan Zarf-fiil Eklerinin Yapı Özellikleri", *Modern Dönemde Edebiyat, Eğitim, İktisat ve Mühendislik*, (Ed. Prof. Dr. Handan Asude Başal, Dr. Öğr. Üyesi Yasemin Ulutürk, Dr. Mine Nazan Kerimak Öner), Berikan Matbaacılık, Ankara, 2018, s. 39.

Zarf-fiillerin, ad- fiiller gibi ada dönüşme özellikleri yoktur. Yalnız *erte, öte, göre vb.* örneklerdeki gibi kalıplaşma yoluyla adlaşmış bazı türleri vardır[121].

Zarf-fiiller, sıfat-fiiller gibi ad çekimi, iyelik ve çokluk ekleriyle genişletilmezler. Ancak bazı ad- fiil ve özellikle sıfat- fiiller; iyelik ve ad çekim ekleri ile genişletilerek zarf- fiil grubuna geçebilirler. Bu durumda zaten ad-fiil ve sıfat-fiilin çekim ekleri ile genişletilmiş biçimlerinden doğan zarf-fiile yeni kurdukları ilişkiye eksiz girerler[122]. Bu zarf-fiiller "*aslen zarf-fiil olarak doğmamış bazı ekler ile eklerin ve/veya edatların düzenli ve kurallı biçimde birleşip fiillere ulanarak geçici zarf oluşturduğu yapılara quasi gerundium (birleşik zarf) denir*."[123]. Örneğin "*Beni aradığında orada bulamayabilirsin."* cümlesinde –(DIK)+(In)+(DA) zarf-fiil eki -DIK sıfat-fiil, (+In) üçüncü teklik şahıs iyelik eki ve +(DA) bulunma hal ekinin birleşimiyle meydana gelmiştir.

Zarf-fiiller, "*sonuna getirildikleri söz veya söz öbeğini yüklemle ilişkiye hazır hale getirirler*."[124]. Yani "*cümleyi, yeni bir cümle içinde, yeni bir ilişkiye hazırlar*."[125]. Sözdizimsel açıdan zarf-fiil cümlelerini oluştururlar ve bu cümleler temel cümleye sözdizimsel açıdan bağımlıdır[126].

Bunlar dışında zarf-fiiller, *bil-e bil-e, aç-arak, del-ip, oku-madan, yeşer-ince* örneklerinde görüldüğü gibi bir esas fiille yardımcı fiilin oluşturduğu birleşik fiillerde de yer alırlar.

1.3. YAPI BAKIMINDAN ZARF-FİİLLER

Korkmaz, Türkiye Türkçesinde kullanılan zarf-fiilleri, yapıları bakımından üç gruba ayırmıştır. Bunlar:

1. *"Gerçek- zarf-fiiller*
2. *Ad- fiil ve sıfat- fiillerle kurulan zarf-fiiller*

[121]Zeynep Korkmaz, a.g.e., s. 983.
[122]Günay Karaağaç, *a.g.e.*, s.377.
[123]Gürer Gülsevin, *a.g.e.*, s. 127.
[124]Günay Karaağaç, *a.g.e.*, s.379.
[125]Günay Karaağaç, *a.g.e.*, s.380.
[126]İ.Ahmet Aydemir, "Türkiye Türkçesinde Zarf-Fiil Cümlelerinde Sözcük Sıralaması Üzerine", (Çev. Duygu Özge Demir), *Gazi Türkiyat*, Güz 2012/11, s. 229.

3. *Değişik yapıdaki zarf- fiiller*"[127]

Banguoğlu zarf-fiilleri altı gruba ayırır:

1. "*Ulama Zarffiilleri*
2. *Hal Zarffiilleri*
3. *Karşıtlama Zarffiilleri*
4. *Zaman Zarffiilleri*
5. *Sebep Zarffiilleri*
6. *Karşılaştırma Zarffiilleri*"[128].

Ergin'in gruplandırması ise şu şekildedir:

1. "*Gerundium Ekleri*
2. *Gerundium gibi Kullanılan Partisip Şekilleri*"[129].

Gencan'da zarf-fiiller iki grup şeklinde ifade edilir:

1. "*Özel eklerle eylem kök ve gövdelerinden türeyenler;*
2. *Başka ek ve ilgeçlerle ad-eylemlerden, sıfat-eylemlerden türeyen bağ-eylemler*"[130].

Son olarak Gülsevin'in yapı bakımından zarf-fiilllerle ilgili görüşlerini aşağıdaki gibi belirtebiliriz:

1. "*Asli zarf-fiiller*
2. *Aslen zarf-fiil eki olmayan bazı ek/veya edatların birleşmesi ile oluşturulan "geçici zarf" yapıları*"[131].

[127]Zeynep Korkmaz, *a.g.e*., s.984.
[128]Tahsin Banguoğlu, *a.g.e*, s.199.
[129]Muharrem Ergin, *a.g.e*., s. 333.
[130]Tahir Nejat Gencan, a.g.e., s. 199.
[131]Gürer Gülsevin, a.g.e., s. 127.

1.4. BULGARİSTAN AĞIZLARINDA YAPI BAKIMINDAN ZARF-FİİLLER

Bulgaristan ağızlarında yapı bakımından zarf-fiiller, Korkmaz'ın Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi adlı eseri referans alınarak incelenecektir.

1.4.1. Gerçek Zarf-Fiiller

"*Gerçek zarf-fiiller, her türlü fiil kök ve gövdelerine belirli zarf-fiil eklerinin getirilmesi ile kurulan şekillerdir. Başlıca ekleri -(y)A, -(y)I/-(y)U, -(y) ArAk, -(y)Ip/-(y)Up, -(y)IncA/-(y)UncA, -(y)AlI, - mAdAn ve -ken'dir.*"[132]

1.4.1.1.-(y)ArAk Zarf-Fiil Eki

Korkmaz bu ekin Oğuz lehçeleri grubuna özgü bir ek olduğunu ve ekin yapısıyla ilgili üç farklı görüşün bulunduğunu belirtir. Bu görüşlere söz konusu ek[133]:

İstek eki -A ile +rAk karşılaştırma ekinin birleşimi,

-(y)U zarf-fiil eki ile +rAk karşılaştırma ekinin birleşimi,

-U,- Ar geniş zaman eki ile +ok/ök güçlendirme ekinin birleşiminde meydana gelmiş olabilir[134].

Ergin de Batı Türkçesinde özellikle Osmanlı Türkçesi döneminde bu ekin ortaya çıkmış olabileceği ve ekin -A zarf-fiil eki ile -rAk karşılaştırma ekinin birleşiminden ortaya çıkmış olabileceğini düşünür[135].

Karaağaç ise bu ekin Eski Kıpçak Türkçesi döneminden beri kullanıldığı ve bu ekin eylemsi+durum eki yapısında oluştuğunu belirtir. Kıpçakça -ar ve +ok birleşimini gösteren Karaağaç ekin kullanımına ilişkin aşağıdaki tabloyu sunar[136]:

---

[132] Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009, s. 984.
[133] Ekin tarihsel gelişimi ve yazılı metinlerde kullanım sıklığı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Oğuzhan Durmuş, "{-(y)ArAk} Zarf-fiil Ekinin Kökeni Üzerine", *Türkbilig*, 2012/2013, s. 19-60.
[134] Zeynep Korkmaz, *a.g.e.*, s. 993.
[135] Muharrem Ergin, *a.g.e.*,s.341
[136] Günay Karaağaç, *a.g.e.*, s. 385.

Tablo2: Karaağaç'ta –(y)ArAk ekinin kullanımı gösteren tablo[137]

Eski Türk Yazı Dilleri	
Eski Türkçe	-araḳ/-erek
Çağdaş Türk Yazı Dilleri	
Türkiye Türkçesi	-araḳ/-erek
Azeri Türkçesi	-araġ/-erek
Türkmence	-araḳ/-erek
Çuvaşça	-araḫ/-ereh

Tablo3: Bulgaristan Ağızlarında –(y)ArAk ekinin kullanımı gösteren tablo

Ek	**Kullanıldığı Yer**	**Varyantlar**	**Kullanıldığı Yer**
–(y)ArAk		-(y)AlAk	BKİÇTA,KDBÇER,
		-alaḳ	SİYÖ, BKİÇTA
		-(y)lAk	SİYÖ, KDBÇER, GDBA
		–(y)ĺaḳ	SİYÖ
		–(y)ArakDAn	SİYÖ, VİDTürk
		-araḳtan	SİYÖ

[137]Günay Karaağaç, *a.g.e.*, s. 385.

Zarf-fiiller ile ilgili ayrıntılı bir çalışma yapan Hünerli de bu ekin Oğuz lehçeleri dışında pek çok çağdaş lehçede kullanıldığını hatta Çuvaşça gibi Genel Türkçeden çok önceden ayrılmış bir lehçede dahi ekin kullanımın bulunduğunu belirtir[138].

Türkiye Türkçesi ağızlarında ekin -ArAg, -araġ, -arak, -(y)araḳ, -(y)AlAk gibi varyantları kullanılmakla birlikte ekin başka eklerle genişletilmiş –(y)ArAk+Dan –(y)AlAk+Dan kullanımları da mevcuttur[139].

1.4.1.1.1.Ekin Varyantları

1.4.2.1.1.1.1.–araḳ

1) Dedim baḳacāna, gālburē, ōlä **baḳaraḳ**, sādä laf sōlämäklä olmē bu işlā dedim.**[KDBÇER: s. 191]**

*Bakacağına gel buraya dedim, öyle **bakarak** sadece laf söylemekle olmaz bu işler dedim.*

2) **Ḳaçaraḳ** gidēz. **[KDBÇER: s. 148]**

***Kaçarak** gidiyoruz.*

*Bakacağına gel böyle dedim, öyle **bakarak** laf söylemekle olmaz bu işler dedim.*

3) iki hāne arasında **annaşaraḳ** ikisine de uygun olsun deye. annaştıḳtan sorası dü̲ünü ḳoyālā datasını şeyini, gidip o datayı alīlar. ondan ileri gidip baġaçmaġaç alınır bittā. **[SİYÖ: s.192]**

*iki hane arasında **anlaşarak** ikisine de uygun olsun diye. Anlaştıktan sonra düğünün tarihini koyarlar. Ondan sonra gidip giysi alınır.*

4) **Açılaraḳ** gözleri, ocaayā **ḳalkıp** Söylämiş şu sözleri: **[KDBÇER: s. 178]**

*Hoca ayağa kalkıp gözleri **açılarak** şu sözleri söylemiş.*

---

[138]Bülent Hünerli, *a.g.e.*, s.319.

[139] Önder Sezer, "Türkiye Türkçesi Ağızlarında Zarflar ve Zarf Yapımı", (Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon, 2006.

1.4.2.1.1.1.2.-(y)AlAk

Yazı dilinde oldukça işlek bir zarf-fiil eki olan -(y)ArAk Bulgaristan ağızlarında diğer ağızlarda da olduğu gibi r>l değişimi ile -(y)AlAk şeklinde yaygın bir biçimde kullanılır[140]:

1) ōlan gene te ġarnımda bu ġıda gidē gelirim orē **yörüyelek** tabi hamileyken gittim. **[BKİÇTA: s. 145]**

*Oğlan karnımda bu kadar gider gelirim öyle **yürüyerek** tabi hamileyken gittim.*

2) Çekilmişle **yörüyelek yörüyelek** bi yere oturmuşlā. **[BKİÇTA: s. 165]**
*Yola çıkmışlar, **yürüyerek yürüyerek** bi yere varmışlar.*

3) ġızım al bunu git **örelek örelek gezinelek** git demişlē. **[BKİÇTA: s. 165]**
*Kızım al bunu git, **örerek örerek gezinerek** git, demişler.*

4) Egäl çalgı bį şē vāsa, çalġılālā gidilir, egär çalgı yoḳsa, kōdä türkü sōleyän genşlär zilli maşa, dabruḳa türkü **sōleyelek**, o zaman, erkezlā̄ çıḳar soḳaḳlara…**[KDBÇER: s. 158]**

*Eğer çalgı bir şey varsa çalgılarla gidilir, eğer çalgı yoksa köyde türkü söyleyen gençler zilli maşa, darbuka türkü **söyleyerek**, o zaman herkesle sokaklara çıkar.*

1.4.2.1.1.1.3.-alaḳ

1) ḳız da çiçek **topláyĺaḳ**, te kelebeklerä **baḳınalaḳ** gidāmiş.**[SİYÖ: s.198]**
*Kız da çiçek **toplayarak** işte kelebeklere **bakınarak** gidermiş.*

2) gidēken üle bi ḳasım septemvri oktomvri aylarında bi çimenden geçērken aynı **ġavġa**lası tikeni **yuvarlanalaḳ**□büle ġombaḳlana□ġombaḳlana yanından geçēmiş unnarın önünden büle. **[BKİÇTA: s. 166]**

*Giderken öyle bi eylül ekim kasım aylarında bi çimenden geçerken aynı gavgalası(?) tikeni **yuvarlanarak** böyle takla ataatayanından geçermiş onun.*

---

[140] Ahmet Günşen, "Doğu Trakya Ağızlarının Şekil Bilgisini Belirleyen Temel Özellikler", *TurkishStudies*, Volume 3/3, Spring, 2008, s. 414-470.

1.4.2.1.1.1.4.-(y)lAk

-(y)ArAk/-(y)AlAk zarf fiilinin ilk hecesinin kaybıyla –(y)lAk şeklinde kullanımı da görülmektedir:

1) Biz ep tekāleklālä sänsä **yörlek** gidādin.**[KDBÇER: s. 186]**

*Biz hep tekerlekle sense **yürüyerek** giderdin.*

2) sora **yörüylek** gittik. **[SİYÖ: s.226]**

*Sonra **yürüyerek** gittik.*

1.4.2.1.1.1.5.–(y)Ílaḳ

1) ōmandan geçākä ona bi şey taḳılmış, ḳūt taḳılmış. bōlä çiçek **topláyÍlaḳ** gidāmiş. **[SİYÖ: s. 198]**

*Ormandan **geçerken** ona bi şey takılmış. Kurt takılmış. Böyle çiçek **toplayarak** gidermiş.*

2) ḳız da çiçek **topláyÍlaḳ**, te kelebeklerä **baḳınalaḳ** gidāmiş.**[SİYÖ: s.198]**

*Kız da çiçek **toplayarak** işte kelebeklere **bakınarak** gidermiş.*

1.4.2.1.1.1.6.–(y)ArAkDAn

-(y)ArAk zarf-fiile ekine +DAn ayrılma hal ekinin getirilmesiyle oluşan genişletilmiş bir ektir. Bu ekin kullanımı Silistre ve Vidin ağzında birkaç örnekte rastlanmaktadır. Bu çalışmaya alınan ağızların dışında kalan diğer ağızlarda sıkça rastlanan bir kullanımdır.[141]

1) padişa ràzi gålır, qızi qorler bir odaya, yalnısçe qız **duşunerekten** hasta olur. **[VİDTürk: s.130]**

*Padişah razı gelir, kızı bir odaya koyarlar, yalnız kız **düşünmekten** hasta olur.*

2) hoş ġaldın **deyerekten** alır ebeyi içeri. **[VİDTürk: s.130]**

*Hoş geldin **diyerek** ebeyi içeri alır.*

[141]Tahsin Banguoğlu, *a.g.e.*, s.431; Günay Karaağaç, *a.g.e.*, s. 386;Bülent Hünerli, *a.g.e.*, s. 331.

3) çocuq **sevınerekten** alır tuyleri, gider. **[VİDTürk: s.145]**

*Çocuk **sevinerekten** alır tüyleri gider.*

Bir örnekte tonsuz t ünsüzü ile görülmüştür.

1) ḳısmet yā, geçer yavutta geçemäz deyip te bi iddālıḳ yapmēri, yapmēri. dedim a̲ ilā̲kiyä **baḳaraḳtan**.**[SİYÖ: s.208]**

*Kısmet ya, geçer yahut da geçemez deyip de iddaalık yapmıyor yapmıyor dedim **bakarak**.*

1.4.2.1.1.2.Ekin İşlevleri

Türkiye Türkçesinde-(y)ArAk zarf-fiil ekinin başlıca işlevleri, Bulgaristan ağızlarında karşımıza çıkan -(y)AlAk, (y)lAk, –(y)ArakDAn varyantlarında da aynı şekildedir:

a. "*Cümledeki asıl fiilin gösterdiği hareketle aynı zamanda yapılan başka bir hareketi bildirir. Bu zarf-fiil, bildirdiği hareketteki zaman kavramı ile teklik, çokluk kavramını bağlı bulunduğu esas fiilden alır ve esas fiilin yapılış tarzını gösteren bir işlev yüklenir. Ekin bu işlevi genelleşmiş durumdadır*"[142].

1) halḳ çoḳ ḳalabalıḳ. bū şey marşını **sō̲leylek**, osman paşa marşını **sōleylek** gäldilär.**[SİYÖ: s.168]**

*Halk çok kalabalık. Bu şey marşını **söyleyerek**, Osman Paşa marşını **söyleyerek** geldiler.*

2) Ōmandan geçā̲kä ona bi şey taḳılmış, ḳūt taḳılmış. bō̲lä çiçek **topláyĺaḳ** gidā̲miş. **[SİYÖ: s.198]**

*Ormandan geçerken ona bi şey takılmış. Kurt takılmış. Böyle çiçek **toplayarak** gidermiş.*

3) ḳız da çiçek **topláyĺaḳ**, te kelebeklerä **baḳınalaḳ** gidā̲miş.**[SİYÖ: s.198]**

*Kız da çiçek **toplayarak** işte kelebeklere **bakınarak** gidermiş.*

[142]Zeynep Korkmaz, *a.g.e.*, s.994.

4) ḳısmet yā, geçer yavutta geçemäz deyip te bi iddālıḳ yapmēri, yapmēri. dedim ‿ä ilā̄kiyä **baḳaraḳtan**.**[SİYÖ: s.208]**

*Kısmet ya, geçer yahut da geçemez deyip de iddaalıkyapmıyor yapmıyor dedim **bakarak**.*

5) Padişa ràzi gȧlır, qıziqorler bir odaya, yalnısçe qız **duşunerekten** hasta olur. **[VİDTürk: s.130]**

*Padişah razı gelir, kızı bir odaya koyarlar, yalnız kız **düşünmekten** hasta olur.*

6) Hoş ġaldın **deyerekten** alır ebeyi içeri. **[VİDTürk: s.130]**

*Hoş geldin **diyerek** ebeyi içeri alır.*

7) Çocuq **sevınerekten** alır tuyleri, gider. **[VİDTürk: s.145]**

*Çocuk **sevinerekten** alır tüyleri gider.*

8) Tā hayattadı, dilini çektinēsi, **gülerek** bana baḳtı ondan sōra bitti **[KDBÇER: s. 124]**

*Daha hayattaydı, dilini çekince **gülerek** bana baktı, ondan sonra bitti.*

9) Burdan ikimiz izlandıḳ **bāralaḳ** bō̄lä demek gidēz.**[KDBÇER: s. 147]**

*Buradan ikimiz **bağırarak** hızlandık böyle demek gidiyoruz.*

10) Açç̣ä dēm **gülümserek** gitti, o dēm yerini, cennetini gördü de onuştan **gülümseyerek** gitti. **[KDBÇER: s. 147]**

*Hatice diyorum **gülümseyerek** gitti, o zaman yerini, cennetini gördü de o yüzden **gülümseyerek** gitti.*

11) **Ḳaçaraḳ** gidēz. **[KDBÇER: s. 148]**

***Kaçarak** gidiyoruz.*

12) Egäl çalgı bį şē vāsa, çalġılālā gidilir, egär çalgı yoḳsa, kȭdä türkü sȭleyän genşlär zilli maşa, dabruḳa türkü **sȭleyelek**, o zaman, erkezlā̄ çıḳar soḳaḳlara…**[KDBÇER: s. 147]**

*Eğer çalgı bir şey varsa çalgılarla gidilir, eğer çalgı yoksa köyde türkü söyleyen gençler zilli maşa, darbuka türkü **söyleyerek**, o zaman herkesle sokaklara çıkar.*

13) Biz ep tekāleklālä sänsä **yörlek** gidādin. **[KDBÇER: s. 186]**

*Biz hep tekerlekle sen ise **yürüyerek** giderdin.*

14) Dedim baḳacāna, gälburē, ōlä **baḳaraḳ**, sādä laf sȭlämäklä olmē bu işlā̄ dedim.**[KDBÇER: s. 191]**

*Bakacağına gel böyle dedim, öyle **bakarak** laf söylemekle olmaz bu işler dedim.*

15) **Yörülek** gidēsen büle, emā̄ belediyele gidēsen on beş taḳike **[GDBA: s. 104]**

***Yürüyerek** gidersen böyle ama belediyeyle gidersen on beş dakika.*

16) gidēken üle bi ḳasım septemvri oktomvri aylarında bi çimenden geçērken aynı **ġ**av**ġ**alası tikeni **yuvarlanalaḳ**□büle ġombaḳlana□ġombaḳlana yanından geçē**ē**miş unnarın önünden büle. **[BKİÇTA: s. 166]**

*Giderken öyle bi eylül ekim kasım aylarında bi çimenden geçerken aynı gavgalası(?) tikeni **yuvarlanarak** böyle takla ataatayanından geçermiş onun.*

17) ġız şindi yumacini bildine salmış **yuvarlana** gitmiş. **[BKİÇTA: s. 171]**

*Kız şimdi yumacığını bildiğine salmış, **yuvarlanarak** gitmiş.*

18) birbirini çoḳ□sevirmişlē, āma bunlar **severek** evlenmişlē. **[BKİÇTA: s. 171]**

*Birbirlerini çok severmişler ama bunlar **severek** evlenmişler.*

19) en sonunda ali sülemiş, demiş bu ġavġalası tikenine güldüm ben demiş hani önümüzden **tekerlenerek** geçēdi demiş. **[BKİÇTA: s. 167]**

En sonunda Ali söylenmiş, demiş gavgalası (?) dikenine güldüm ben demiş. Hani önümüzden ***tekerlenerek*** *geçiyordu demiş.*

b. Esas fiilin yapılış tarzını gösteren işlevin yanı sıra +DAn ekiyle yapılan işin kılış tarzını biraz daha güçlendirmektedir[143].

Türkiye Türkçesi ağızlarında da görülen bu kullanıma bölge ağızlarında sadece bir örnekte rastlanılmıştır, yaygın bir kullanım söz konusu değildir.

1) ḳısmet yā, geçer yavutta geçemäz deyip te bi iddālıḳ yapmēri, yapmēri. dedim a̯ ilākiyä **baḳaraḳtan**. **[SİYÖ: s.208]**

Kısmet ya, geçer yahut da geçemez deyip de iddaalık yapmıyor yapmıyor dedim ileriye ***bakarak****.*

c. "*Yalnızca tarz bildirme işlevindeki bu zarf-fiil genellikle tekrarlı –(y)A…-(y)A zarf-fiilinin yerini tutar ve onunla kolayca yer değiştirebilir*"[144].

1) halḳ çoḳ ḳalabalıḳ. bū şey marşını **sōleylek (** ya da **söyleye söyleye)**, osman paşa marşını **sōleylek** gäldilär. **[SİYÖ: s.168]**

Halk çok kalabalık. Bu şey marşını ***söyleyerek*****(** ya da **söyleye söyleye)**, *OsmanPaşa marşını* ***söyleyerek*** *geldiler.*

2) ġızım al bunu git **örelek örelek gezinelek** git demişlē. **[BKİÇTA: s. 169]**

Kızım al bunu git, ***örerek örerek*****(ya da öre öre)** ***gezinerek*** *git, demişler.*

3) çekilmişle **yörüyelek yörüyelek** bi yere oturmuşlā. **[BKİÇTA: s. 165]**

Yola çıkmışlar, ***yürüyerek yürüyerek(ya da yürüye yürüye)****bi yere varmışlar.*

ç. "*Asıl fiilden biraz önce yapılan işi bildirir. Böylece iki hareket art arda ve birbirine bağlı olarak gerçekleşmiş olur*"[145]. Böylelikle yapılan eylemin tarzını belirtirken diğer zarf-fiiller gibi bağlama işlevini de yerine getirir.

---

[143]Bülent Hünerli, *a.g.e.*, s. 331.
[144]Zeynep Korkmaz, *a.g.e.*, s.997.
[145]Zeynep Korkmaz, *a.g.e.*, s. 995.

1) iki hāne arasında **annaşaraḳ** ikisine de uygun olsun deye. annaştıḳtan sorası dü̲ünü dü̲ünü oyālā datasını şeyini, gidip o datayı alīlar. ondan ileri gidip baġaç maġaç alınır bittā.**[SİYÖ: s.192]**

*iki hane arasında **anlaşarak** ikisine de uygun olsun diye. Anlaştıktan sonra düğünün tarihini koyarlar. Ondan sonra gidip giysi alınırbir daha.*

d. Asıl fiilden az önce gerçekleşen durumu ifade etmek için üst üste farklı zarf-fiil kullanılarak süreklilik anlamını pekiştirilir. Bu zarf-fiiller –(y)Ip/-(y)Up veya –(y)A olabilir:

1) **yürüyelek** gide gide varmışlā. **[BKİÇTA: s. 165]**

***Yürüyerek** gide gide varmışlar.*

2) **Açılaraḳ** gözleri, oca ayā **ḳalkıp** Söylämiş şu sözleri: **[KDBÇER: s. 178]**

*Hoca ayağa kalkıp gözleri **açılarak** şu sözleri söylemiş.*

e. *"Asıl fiille aynı zamanda gerçekleşen durumun aynı zarf-fiilin farklı fiillere eklenmesiyle eylemde süreklilik sağlanmış ve anlatıcının heyecanı aktarılmış olur."*[146]

1) ġızım al bunu git **örelek örelek gezinelek** git demişlē. **[BKİÇTA: s. 169]**

*Kızım Al Bunu Git, **Örerek Örerek Gezinerek** Git, Demişler.*

1.4.2.1.2. -(Y)Ip, -(Y)Up Zarf-Fiil Eki

Korkmaz, bu zarf-fiilin bağlı bulunduğu esas fiildeki hareketten biraz önce gerçekleşmiş olan bir hareketi karşıladığını belirtir[147].

Ergin bu ekin esasen Eski Anadolu Türkçesi'nde -p olduğunu ve Batı Türkçesine geçerken önündeki yardımcı ünlünün ekin bünyesine dahil zannedildiğini ve böylece ekin bugünkü biçimini aldığını ifade eder[148].

[146]Zeynep Korkmaz, *a.g.e.*, s. 996.
[147]Zeynep Korkmaz, *a.g.e.*, s. 999.
[148]Muharrem Ergin, *a.g.e.*, s. 340.

Gabain ise ünlü ile biten tabanlara -p biçiminde ünsüz ile biten tabanlara ise -Ip/-Up biçiminde eklendiğini belirtir ve bu eki alan fiilin kendisinden sonra gelen fiilden önce olup bittiğini gösterdiğini belirtir[149].

Karaağaç da Eski Türkçeden beri tüm dönemlerde bu ekin kullanıldığını ve bu nedenle işlek olduğunu belirtir. Ekin gelişimini eylemsi+durum eki yapısı olarak ifade eder ve Eski Türkçede -pAn> -p > Türkiye Türkçesinde -Ip şeklinde sunar.[150]

Hünerli bu ekin ağızlarda çok fazla fonetik varyantı olduğunu ifade eder. Özellikle Batı Anadolu'da (Yüce, 2008:49) ve Rumeli coğrafyasındaki bazı ağız bölgelerinde (Ali, 2004:188) -k şekliyle de kullanıldığını belirtir[151].

[149]A. Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 84.
[150]Günay Karaağaç, *a.g.e.*, s. 382.
[151]Krş. AnA: {-b}, {-Ap},{-op}, {-Ip},{-Ib}, {-If}, {-Iv}, {-IbAn}, {-ıpnan}, {-ifnen}, {-ivnen}, {-ıbınan}, {-uptan}, {-ıpsıra}, {-ıp-ban} (Taşçı, 2003:43). Hünerli s.53.

Tablo4: Karaağaç'ta –(y)Ip/-(y)Up ekinin kullanımını gösteren tablo[152]

Eski Türk Yazı Dilleri	
Eski Türkçe	-p
E.A. Türkçesi	-up/-üp
Kıpçakça	-p
Çağatayca	-p
Çağdaş Türk Yazı Dilleri	
Türkiye Türkçesi	-ıp/-ip/-up/-üp
Azeri Türkçesi	-ıp/-ip/-up/-üp
Türkmence	-ıp/-ip/-up/-üp, -p
Tatarca	-p
Kazakça; Nogayca	-p
Kırgızca; Kazakça	-p
Başkurtça	-p
Altayca	-p
Kırım Türkçesi	-p
Çuvaşça	-sa/-se

Tablo5: Bulgaristan Ağızlarında–(y)Ip/-(y)Up ekinin kullanımını gösteren tablo

Ek	**Kullanıldığı**	**Varyantlar**	**Kullanıldığı**

[152]Günay Karaağaç, *a.g.e.,* s. 382

	Yerler		**Yerler**
–(y)Ip/-(y)Up	KDBÇER, SİYÖ, BKİÇTA, TMİKA, KBAMER, VİDTürk, KPİKAİ	–(y)Ik	BKİÇTA, GDBA
		–(y)Ib/-(y)Ub	GDBA, KBAMER, BKİÇTA
		–(y)ıḳ	BKİÇTA
		–(y)ik	BKİÇTA
		–(y)ip	KBAMER, BKİÇTA

1.4.2.1.2.1.Ekin Varyantları

1.4.2.1.2.1.1. –(y)Ik

Bölge ağızlarında -(y)Ip, -(y)Up zarf-fiil ekinin özellikle Kırcaali ağzında -k<-p değişimine[153] uğrayarak kullanımı birçok örnekte tespit edilmiştir.

1) avşamnise bal armıdı **toplaık siklik** gidēmiş. **[BKİÇTA: s. 138]**

*O akşam neyse bal armudu **toplayıp silkip** gidecekmiş.*

2) gelmiş gene dif toplamış armudu gitmiş, defmiş bi def **toplayik** gitmiş. **[BKİÇTA: s. 138]**

[153] Anadolu ağızlarında farklı fonksiyonlarda kullanımı görülen Ahmet Buran şunları ifade eder: "Nurettin Demir ekin –Ip> -Ik dönüşmesi (p > k) neticesinde ortaya çıktığını söylemektedir. -ip gelir şeklinden hareketle *gelmek* fiilinin ilk sesi, -p sesine tesir ederek, gerileyici benzeşme yoluyla p > k değişmesinin meydana gelmesine sebep olmuştur, demektedir. Her ne kadar başka fiiller ile (var, otur-) gibi) kullanışı söz konusu ise de, genellikle gel-, git-, götür- gibi ön esi g- olan fiillerle kullanışı yaygındır. Ekin yapısını tahlil ederken böyle bir görüş kabul edilebilir. Ayrıca k sesinin p den daha rahat telaffuz edilişi ve ikisinin de tonsuz-patlayıcı ünsüz oluşu dolayısıyla ağız bölgesinin tercihinden doğmuş olması ihtimalini de eklemek gerekir."(Ahmet Buran, -Ik Ekinin Anadolu Ağızlarında Kullanılışı, *TDAY Belleten*, 1994, Ankara, s. 15). Ayrıca bu gelişime ilişkin açıklama için bk. Hünerli, *a.g.e.*, s. 53.

*Yine gelmiş, dev armudu toplamış gitmiş, devmiş bi dev **toplayıp** gitmiş.*

3) ġırmızı beber acı beber dümüşlē ġara beber tuzlan bazlama pişirmişle **banık** da yimişlē. **[BKİÇTA: s. 187]**

*Kırımızı biber, acı biber dövmüşler, karabiber tuzla bazlama pişrimişler, **banıp** da yemişler.*

4) Hemen ġoltūna **giri k**eçeri attırıyılĺá içeri unu.**[GDBA: s. 124]**

*Hemen koltuğuna **girip** onu içeri atıyorlar içeri.*

1.4.2.1.2.1.2. –(y)ıḳ

1) yımırtalan **yazıḳ** hoşça suyun içinde pişiroris su ġaynaḳana**.[BKİÇTA: s. 136]**

*Yumurtaları **yazıp** su kaynarken suyun içinde pişiriyoruz.*

2) i eme bizi **arayıḳ** bulurlādı zorunla atlarımızı diiştirillēdi. **[BKİÇTA: s. 137]**

*İyi ama bizi **arayıp** bulurlardı, zorla atlarımızı değiştirirlerdi.*

3) bir de girōllā içeri bi de baḳsınnā e ḳadıncāz **bıçaḳlanıḳ** yatanda yatōrı. **[BKİÇTA: s. 177]**

*Bir de giriyorlar içeri, bir de baksınlar e kadıncağız **bıçaklanıp** yatağında yatıyor.*

1.4.2.1.2.1.3. –(y)ik

Ekin uyuma girmeyen kullanımı da bir örnekte tanıklanmıştır.

1) gelmiş gene dif toplamış armudu gitmiş, defmiş bi def **toplayik** gitmiş. **[BKİÇTA: s. 138]**

*Yine gelmiş, dev armudu toplamış gitmiş, devmiş bi dev **toplayıp** gitmiş.*

1.4.2.1.2.1.4. –(y)ip

Ek genel olarak uyuma girmekle birlikte incelediğimiz örneklerin birkaçında uyuma girmeyen kullanımları da bulunmaktadır.

1) şimdi hemen eliyiz süzgeçten **şeydip ḳurutip** tamam o ġadartarāna. **[KBAMER: s. 50]**

*Şimdi süzgeçten **geçirip kurutup** hemen eliyoruz. Tamam işte o kadar tarhana…*

2) bugünki gibi **yāşayip** gitmişler ucundan. **[BKİÇTA: s. 169]**

*Bugünkü gibi **yaşayıp** gitmişler ucundan.*

1.4.2.1.2.2. Ekin işlevleri

a. "*Bağlı bulunduğu esas fiildeki hareketten biraz önce gerçekleşmiş olan bir hareketi karşılar. Bu kullanılış ile, şekilce, esas fiildeki kipin yerini dolduran bir "ikame" özelliği arka arkaya aynı şekil yapısındaki kiplerin tekrarını önlemek üzere, bir önceki fiilin çekim eki atılmış ve yerine –(y)Ip/-(y)Up zarf-fiil eki getirilmiştir*"[154].

Bu ek bölge ağızlarında sıklıkla kullanılmaktadır. Bölge ağızlarında bu işlevde kullanılan –(y)Ip/-(y)Up zarf-fiil eki tıpkı Türkiye Türkçesinde olduğu gibi bu eki alan fiili kendisinden sonraki fiile bağlar ve genellikle yardımcı cümledeki eylemin öznesi ile temel cümledeki eylemin öznesi aynıdır.

1) Açılaraḳ gözleri, ocaayā **ḳalkıp** Söylämiş şu sözleri: **[KDBÇER: s. 178]**

*Hoca ayağa **kalkıp**gözleri açılarak şu sözleri söylemiş.*

2) Bändä `annäm ḳāḳtı mı ḳāḳtı oḳlāla sofranın başına bän, iki amırı berbat **edip**, `aydi ḳaçarım `annäm gelincä. **[KDBÇER: s. 190]**

*Annem sofradan kalktı mıkalktı sofranın oklavanın başına ben geçerdim, iki hamuru berbat **edip** annem gelince kaçardım.*

3) Biz kendimiz **girip** bį kaç yımırta **pişirip** kendimiz **iyip** çıḳādıḳ. **[KDBÇER: s. 192]**

*Biz kendimiz **girip** bi kaç yumurta **pişirip** kendimiz yiyip çıkardık.*

[154]Zeynep Korkmaz, *a.g.e.*, s. 999.

4) avşam nise bal armıdı **toplaık silkik** gidēmiş. **[BKİÇTA: s. 138]**

*O akşam neyse bal armudu **toplayıp silkip** gidecekmiş.*

5) çoci de **alıp** başını gidōr başķa memlekete. **[BKİÇTA: s. 160]**

*Çocuğu da **alıp** başını başka memlekete gidiyor.*

6) ekmek ‿**iyip** sora yatēz. **[SİYÖ: s. 174]**

Ekmek yiyip sonra yatarız.

7) Andan sona tereyāyınnan **ķavırıp** bi dä yımta **ķırıp** bittā ķaçamā deviriverōsun üstünä onun, depidāsin bōlä ķaşıķlan bittā onu peçķanĭn‿ üstünä ya da tüpün‿ üstünä ķoyōsun. **[SİYÖ: s.232]**

*Ondan sonra tereyağını **kavurup** bir tane yumurta **kırıp** bir daha kaçamağı onun üstüne böyle deviriyorsun, kaşıkla depiyorsun, bir daha sobanın üstüne ya da ocağın üstüne koyuyorsun.*

8) emän varı anġırĺanırdım bän, biçavdā şey **ķoparıp** ōdan getiridim.**[SİYÖ: s.243]**

*Hemen varır yıkanırdım, bi çavdar **koparıp** oradan getirirdim.*

9) Yazıyı demiş, kim yazdı, **bulup** getirēsiniz demiş. **[KDBÇER: s. 150]**

*Yazıyı kim yazdı, **bulup** getiresiniz, demiş.*

10) Padişānın yanĭna götürdünēsı, ama o dilänci gibįmiş, dįlōlä demek įsan gibi, diläncigibi, da şindi demiş **gidip** güzälcä įkēsınız paķlēsınız onu demiş. **[KDBÇER: s. 150]**

*Padişahın yanına götürünce**,** dilenci gibiymiş, insan gibi değilmiş, padişah şimdi **gidip** güzelce yıkayın paklayın onu, demiş.*

11) bu çeşmeye etraf küylēden te ḳomşu küylerinden ōlu uşā olmıyan genç gelinē yaşlı ḳadınnar tarafından büle **götürülüp** çeşmeye testilēlen irbiklēlen su doldururlarmış, aptes alırlāmış, suyundan içēlēmiş, namaz ġılırlāmış çeşmenin başında. **[BKİÇTA: s. 177]**

*Bu çeşmeye etraf köylerden işte komşu köylerden oğlu çocuğu olmayan kadınlar tarafından böyle **götürülüp** testiyle ibriklerle su doldurulurmuş, abdest alırlarmış, suyundan içerlermiş, çeşmenin başında namaz kılırlarmış.*

12) **Alıp** gide ḳarıyı. Çer. **[KDBÇER: s. 149]**

*Kadını **alıp** gider.*

13) Ondan sōra, bu gelinin yakınları, buna nābēalēlā bondrį saḳlēlā. Gelinin yaḳınnarı. Şindi egär kalabasēdılā, meseĺa iki uşaḳ yautta üç uşaḳ var. Öbürleri genä arabanın tekärlāni **çıḳarıp** saḳlēlā. **[KDBÇER: s. 155]**

*Ondan sonra, bu gelinin yakınları, bunlar ne yapıyorlar, alıyorlar boyunduruğu saklıyorlar. Şimdi eğer kalabalıksalar, mesela iki yahut üç çocuk var, öbürleri yine arabanın tekerleğini **çıkarıp** saklıyorlar.*

14) ölü y**apıp** kendini yatmış yere. **[BKİÇTA: s. 184]**

*Ölü gibi **yapıp** kendini yere atmış.*

15)ġırmızı beber acı beber dümüşlē ġarabeber tuzlan bazlama pişirmişle **banık** da yimişlē. **[BKİÇTA: s. 187]**

*Kırımızı biber, acı biber dövmüşler, karabiber tuzla bazlampişrimişler, **banıp** da yemişler.*

16) bi şeyde **varıp** ona danışēlā̃, o ne dā̃sä onu yapēllär. **[SİYÖ: s. 220]**

*Bi şeyde **gidip** ona danışırlar, o ne derse onu yaparlar.*

17) isĺa pişirisin onu tavıḳ suyuna **salıp**. **[SİYÖ: s. 221]**

*Onu tavuk suyuna **salıp** iyice pişiriyorsun.*

18) e bulġālā budan **satıp**yālāni, buradan tātolbuhin sancāna, tā zängin yālärä, ḳaradeniz boylarına gitmiş. **[SİYÖ: s. 230]**

*Bulgarlar buradan yerlerini **satıp**Tolbuhin sancağına, daha zengin yerlere, Karadeniz boylarına gitmişler.*

19) Pinē genä bir āç üstünä, genä tın tın ḳabacịm beni **bıraḳıp** da gidän bubacịm dē. **[KDBÇER: s. 230]**

*Bir ağacın üstüne biner, yine tın tın kabakcığım, beni **bırakıp** nereye gideceksin babacığım der.*

20) Bāzen bazen **pinip** tä gāsän‿āma abla dedim **[KDBÇER: s. 191]**

*Bazen bazen**binip** de gezsene be abla,dedim.*

21) Meseĺa ıstambuldan alır da **gelip** bura satar. **[GDBA: s. 141]**

*Mesela İstanbul'dan alır **gelip** burada satar.*

22) bız ‿oyunu yapādılar bōle **ḳāḳıp**. bunu geriden vurūsun, devirişin bōle. Andan sōna cevizi, cevizlä oynādılar. **[SİYÖ: s.170]**

*Böyle **kalkıp** sıcak soğuk oyunu yapardılar. Bunu geriden vurursun, devirirsin böyle. Ondan sonra cevizi, cevizle oynadılar.*

23) şindi para verēz uşaḳlara tā çoḳu. ō le pesmet **gelip** ‿alcáḳ yoḳ **[SİYÖ: s.172]**

*Şimdi çocuklara para veririz de çoğu öyle pesmet**gelip** alacak yok.*

24) ekmek **i̱yip** sora yatēz. **[SİYÖ: s.174]**

*Ekmek **yiyip** sonra yatarız.*

25) **varıp** ‿alīlar. **[SİYÖ: s.193]**

***Varıp** alırlar.*

26) **yıḳayıp durulayıp** yendän aptes ‿aldırēsin, ḳurulayēsin. **[SİYÖ: s.186]**

***Yıkayıpdurulayıp** yeniden abdest aldırıyorsun, kuruluyorsun.*

27) şinni bi paça pamīn üstünä ḳına **döküp** ḳadınnara sadece, basın surasına,aa su basın surasına. **[SİYÖ: s.186]**

*Şimdi bi parça pamuk üstüne kına **döküp** kadınlara sadecebaşınsurasına, aa başın şurasına.*

28) bittā bindallıları **çıḳarıp** don ̧anteri olur ayrettän ḳına içi. **[SİYÖ: s.186]**

*Bir daha bindallıları **çıkarıp** ayriyeten kına için şalvar ve gömlek olur.*

29) Ekmāni **ḳoparıp**, yudumna banādıḳ. **[KDBÇER: s. 156]**

*Ekmeği **koparıp** yudumla banardık.*

30) Dur bakem, gitmā̈, gā̈ , **deyip** annaşēlā. **[KDBÇER: s.157]**

*Dur bakalım, gitme, kal **deyip** anlaşırlar.*

31) Zatı masalları **oḳuyup oḳuyp**, buna küçücükkän, onnara annadırdı. **[KDBÇER: s. 170]**

*Zaten masalları **okuyup okuyup**bunlar küçükken onlara anlatırdı.*

32) Ne bilem **dönüp** tenası olsun dedi. **[KDBÇER: s. 127]**

*Ne bileyim **dönüp** de nasıl olsun dedi.*

33) **Verip** vermemekte gene serbessin. **[GDBA: s. 140]**

***Verip** vermemekte yine serbestsin.*

34) **Bıraġıġ** da gelini burayı **ḳapayıp** da gidebilir misin?**[GDBA: s. 124]**

*Gelini **bırakıp** da burayı **kapayıp** da gidebilir misin?*

35) Hemen ġoltūna **girik** eçeri attırıyılĺá içeri unu.**[GDBA: s. 124]**

*Hemen koltuğuna **girip** onu içeri atıyorlar içeri.*

36) Ölçüveridik bi şişe doldururdum sepete hemen,ḳapısına tıḳ tıḳ **çalıp**, ama yèrim belli şindi büün on kişiye mi vercem on kişiye süt bejse bej götürcèn, her nişe ule sāladım geçindik. **[BKİÇTA: s. 144]**

*Bi şişe ölçüverirdik doldururdum hemen sepete, kapısına tık tık **çalıp** ama yerim belli şimdi. Bugün on kişiye mi vereceğim on kişiye süt, beşse beş götüreceksin, her neyse öyle sağardım geçinirdik.*

37) ḳırda yatardıḳ, yatırıdıḳ ayvanları **otladıp** orda yatırıdıḳ **[TMİKA: s. 235]**
*Kırda yatardık, hayvanları (kırda) yatırırdık, hayvanları **otlatıp** yatırırdık.*

38) malını **satıp** rāt gelmişler. **[TMİKA: s. 206]**
*Malını **satıp** rahat gelmişler.*

39) yani ḳamber ā ḳızının **deyip**, saman **doldurup** düverlē, pam küm, pam küm. **[TMİKA: s. 196]**

*Yani kamber ağa kızının **deyip** saman **doldurup** döverler, pam küm pam küm.*

40) bekledik diyo, şeker yoḳ, efendim, ḳuru üzüm **atıp** çayı onunla içerdik. **[TMİKA: s. 184]**

*Bekledik diyor, şeker yok efendim kuru üzüm **atıp** çayı onunla içerdik.*

41) biz de onu ḳarşıya **atıp** ona baḳa baḳa yapma ōraşırdık. Yani uyduruyuduḳ tabi. aynen öle desen şindi kendi çeyizimden çoḳ çoḳ zaman geçtµne yani. bu zamana ḳadar durmaz yani bitti yani yavrum. **[KBAMER: s. 311]**

*Biz de onu karşıya **atıp** ona baka baka yapmaya uğraşırdık. Yani uydururduk. Tabi aynen öyle desen şimdi kendi çeyizimden çok çok zaman geçinceyani bu zamana kadar durmaz yani bitti yavrum.*

42) suvan ne o domates bêberānı hepsini bi araya **ḳatıp** accıḳ maya tarana büberi accıḳ ta şey maya şi ekmek mayası. Onarı bi yerde **ḳatıp** ḳarıyim büle. **[KBAMER: s. 307]**

*Soğan, domates, biber hepsini bir araya **katıp** azıcık maya tarhana biberi azıcık da ekşi ekmek mayası. Onları bir yerde böyle **katıp** yoğuruyorum.*

b. "*-(y)Ip/ -(y)Up zarf-fiil, esas fiille aynı zamanda yapılan bir hareketi de karşılar. Bu durumda –(y)ArAk ekine eşdeğer bir işlev görür"*[155]:

1) **yaḳıp** abramızı gidēz isä. **[SİYÖ: s.174]**
*Arabamızı **çalıştırıp** işe gideriz.*

2) Şē vādı Burgaza gidän bį yol vāmış deyä başladı sora sän emän ondan **bıḳıp** başḳa masala geç dādin ona o da tepedä yürsektä yalnız ḳırmızı bį küçük ev yaşamış dādi sana. **[KDBÇER: s.191]**

*Burgaz'a giden bi yol varmış, diye başladı sonra sen hemen ondan **bıkıp** masala geç, dedin ona. O da tepede yüksekte yalnız kırmızı bi küçük ev yaşarmış, dedi sana.*

3) Tetemįn ḳapıyı bilä kitlemedän yatādılā senin gece **ālayıp** ta gälcāni bilādilā ya ondan iştä. **[KDBÇER: s. 194]**

*Gece teyzemin kapıyı bile kilitlemeden yatardılar, senin **ağlayıp** da geleceğini bilirlerdi ya ondan işte.*

4) Bana ḳızādın o da ḳarannıḳ oldu demedän emän **gelip** seni ālādı burdan. **[KDBÇER: s. 194]**

*Bana kızardın, o da karanlık oldu demeden hemen **gelip** seni buradan alırdı.*

5) yımırtalan **yazıḳ** hoşça suyun içinde pişiroris su ġaynaḳana. **[BKİÇTA: s. 136]**

[155]Zeynep Korkmaz, *a.g.e.*, s. 1001.

*Yumurtaları **yazıp** su kaynarken suyun içinde pişiriyoruz.*

6) i eme bizi **arayıḳ** bulurlādı zorunla atlarımızı diiştirillēdi. **[BKİÇTA: s. 137]**

*İyi ama bizi **arayıp** bulurlardı, zorla adlarımızı değiştirirlerdi.*

7) gelmiş gene dif toplamış armudu gitmiş, defmiş bi def **toplayik** gitmiş. **[BKİÇTA: s. 138]**

*Yine gelmiş, dev armudu toplamış gitmiş, devmiş bi dev **toplayıp** gitmiş.*

8) ondan sona **toplanıp** sancaḳ□ḳoşmā, büttün gün şennik olurdu. **[BKİÇTA: s. 163]**

*Ondan sonra **toplanıp** salıncak koşmaya, bütün gün şenlik olurdu.*

9) bugünki gibi **yāşayip** gitmişler ucundan. **[BKİÇTA: s. 169]**

*Bugünkü gibi **yaşayıp** gitmişler ucundan.*

10) ḳızla çocuḳlā **toplaşıp** şerbetimi içsinler. **[BKİÇTA: s. 180]**

*Kızlar çocuklar **toplaşıp** şerbetimi içsinler.*

11) ellän günnän, meseĺā nişannanmış **varıp‿**alīsın arabáyĺan, arabaları tutālar. **[SİYÖ: s.180]**

*Elle, günle. Mesela nişanlanmış. Arabayla **varıp** alırsın. Araba tutarlar.*

12) hepsi ısım ‿aḳraba **ḳāḳıp** oynālar. **[SİYÖ: s.180]**

*Hepsi hısım akraba. **Kalkıp** oynarlar.*

13) çün meftānın ruhuna **deyip** ‿aḳtarılē u hatimi. **[SİYÖ: s.187]**

*Çünkü meftanın ruhuna **deyip** aktarılıyor o hatim.*

14) demek ki, bu rüya bän bilmem **düşünüp** teyattīm için mi yōsa. **[SİYÖ: s.190]**

*Demek ki bu rüya bilmem ama **düşünüp** de yattığım için mi yoksa.*

15) aşırı kūdeysä gidālär arabalāla, reislālä.**varıp** alīlar. **[SİYÖ: s.193]**

*Uzak köydeyse arabalarla giderler, otobüslerle **gidip** alırlar.*

16) çanta, ḳufā sandıḳta giden çi_izi d ä**dürüp** ḳoyālā. Nerā ḳoncās agösterilā. **[SİYÖ: s.192]**

*Çanta, bavul, sandıkta giden çeyizi de **dürüp** koyarlar. Nereye konacaksa gösterirler.*

17) sora **gidip** elini ayānı yıkāla, yändän ḳostümünü giydirilā. **[SİYÖ: s.193]**

*Sonra **gidip** elini ayağını yıkarlar, yeniden kostümünü giydirirler.*

18) sora ḳūduniçinä taş **doldurup**ḳanarayaatmışlā, fırlatmışlā. **[SİYÖ: s.199]**

*Sonra kurdun içine taş **doldurup** uçuruma atmışlar.*

19) gün dovunca **ḳāḳıp** ip ḳoyālādı. **[SİYÖ: s. 243]**

*Gün doğunca **kalkıp** ip koyarlardı.*

20) Orda demek bį yüzüm iyämäz, bį domati **ḳoparıp** iyemäz, bį bübär **ḳoparıp** iyämäz o ḳadā middesi fena, iç olmijek derecedä. **[KDBÇER: s. 150]**

*Orada demek bi üzüm var yiyemez, bi domates **koparıp** yiyemez, bi biber var **koparıp** yiyemez o kadar midesi fena, hiç olmayacak derecede.*

21) Semerlerä doldurmuşlā paraları. Semerlāde dolma olē ya, orē **ḳoyup** paraları doldurēlā,ōlä geçirēlā Türkiye'yä. **[KDBÇER: s. 174]**

*Semerleri paralarla doldurmuşlar. Semerler de öyle dolmaz oluyor ya oraya **koyup** paraları dolduruyorlar, Türkiye'ye öyle geçiyorlar.*

22) ḳonu ḳomşu **toplaşıp** ḳefenimi tiksinnér. **[BKİÇTA: s. 180]**

*Konu komşu **toplaşıp** kefenimi diksinler.*

23) ḳız şindi nābarmış,ḳardaşı gäldįn dä ekmek **yapıp** ekmā̆n içinä ḳoyarmış altınnarı, pişirįmiş, **pişirip** ḳardaşına verē. **[KDBÇER: s. 145]**

*Kız şimdi ne yaparmış, kardeşi gelince ekmek **yapıp** ekmeğin içine altınları koyarmış, pişirirmiş, pişirip kardeşine verir.*

24) bunlar **toplayıp alıp** götürdüler geceleyin.**[TMİKA: s. 210]**

*Bunlar **toplayıp alıp** götürdüler geceleyin.*

25) ben dėy onu onu ḳaldıram bu sefer javur şeye otuttıramıyi **dönüp** geliyi tabi onnar yerleşmiş.**[KBAMER: s. 289]**

*Ben bu sefer onu aldırayım diyor kafir şeye otutturamıyor**dönüp** geliyor tabi onlar yerleşmiş.*

26) e nası annatçaḳlar ārpa ḳaynadırmışlar ot **toplayıp** bū̆le taş varmış taşta **ėzip** ekmek **yapıp** yirmişlē.**[KBAMER: s. 291]**

*Nasıl anlatacaklar arpa kaynatırlarmış, ot **toplayıp** böyle taş varmış taşta **ezip** ekmek **yapıp** yerlermiş.*

27) mārebe olcaḳ **deyip** vermezdi...**[TMİKA: s. 179]**

*Muharebe olacağız **deyip** vermezdi.*

28) a tabì tabì, şindi o nışanda, nışanalīlar, nışanı **alıp** götürük eevelā atar bi pazālıḳ. **[TMİKA: s. 177]**

*A tabi tabi şimdi o nişanda nişan alırlar, nişanı **alıp** götürürken evvela bipazalı atarlar.*

29) sora büle ot toplarla ḳarıştırırlā Iurġur otu ḳarışıḳ öle yemek gibi **yapıp** yidmizi biliyim yani. **[KBAMER: s. 316]**

*Sonra böyle ot toplarla karıştırırlar bulgur otu karışık öyle yemek gibi **yapıp** yediğimizi biliyorum yani*

30) hayır hayır buradan başlaysun **atıp** buradan başlıyusun örerek deseni çıḳarıyusun. **[KBAMER: s. 313]**

*Hayır hayır buradan başlıyorsun **atıp** buradan örerekbaşlıyorsun deseni çıkarıyorsun.*

31) **gidip** bìrda köyce toplanılır bayraḳla ōja duvasını yapar. **[KBAMER: s. 304]**

*Bir daha bayraklarla **gidip** köyce toplanılır, hoca duasını yapar.*

32) e demiş türkiye'ye geçz ḳayrıḳ türk vatanTaşı olcāz **deyip** gelmişler. **[KBAMER: s. 305]**

*E demiş, Türkiye'ye geçeceğiz artık Türk vatandaşı olacağız **deyip** gelmişler*

33) doḳumayı bilirdim yavrum. baḳ şindi şindi doḳumayı biz uzun ipi gererdik. **alıp** da **çözüp** gererdik. Onları **sarıp** düzene ḳ**oyup** düzenden doḳumā öraşırdı yapārdıḳ yani. **[KBAMER: s. 311]**

*Dokumayı bilirdim ben yavrum. Bak şimdi dokumayı biz uzun ipi gererdik **alıp** da **çözüp** gererdik. Onları **sarıp** düzene **koyup** düzenden dokumaya uğraşırdık yapardık yani.*

34) bi de bu kenarlara ip **gerip gerip** ipliðe o tülbentleri ġıreplerdenç gibi kenarlara çıvı dol dolar çivi orta yere de ālḳa o ālḳa'dan **geçirip** ordan oraya çzḳız o tülbentleri oraya sėrēdik enterileri de ilerden asḳı yoḳ. **[KBAMER: s. 306]**

*Bir de bu kenarlara ip **gerip gerip** ipliğe o tülbentleri greplerdengibi kenarlara çivi dolar orta yere de halka. O halkadan **geçirip** oradan oraya kız o tülbentleri oraya sererdik entarileri de, eskiden askı yoktu.*

35) arabasına **pinip** yāyıysın bir çarşaf. **[KBAMER: s. 307]**

*Arabasına **binip** bir çarşaf yayıyorsun.*

36) şimdi hemen eliyiz süzgeçten **şeydip ḳurutip** tamam o ġadartarāna. **[KBAMER: s. 307]**

*Şimdi süzgeçten **geçirip kurutup** hemen eliyoruz. Tamam işte o kadar tarhana…*

37) yani böle **öreyip** gidiyiz **[KBAMER: s. 308]**

*Yani böyle **üreyip** gidiyoruz.*

38) sōna, çocuḳ, damat ḳına yandıḳtan sona ḳucaḳlayıveri ḳızı, tabi yüzü örtülü, elleri ḳınalı, **alıp** evin içine ḳaçırı. **[TMİKA: s. 246]**

*Sonra çocuk, damat kına yandıktan sonra kucaklayıverir kızı, tabi yüzü örtülü, elleri kınalı, **alıp** evin içine kaçırır.*

39) **çiqıp** gȧlır hizmekār: **[VİDTürk: s.142]**
*Hizmetkâr **çıkıp** gelir.*

40) qıs **çiqıp** gȧlır evıne. **[VİDTürk: s.142]**
*Kız **çıkıp** evine gelir.*

41) **çiqıp** gider saraya. **[VİDTürk: s.143]**
*Saraya **çıkıp** gider.*

42) sou̯ḳ sıcaḴ **deyip** apdez almadın
kibir**(uçuP** geldi namas ḳılmadın

günā yıllarına çāre bulmadın

ders(allah ben ne cevaP vereyim **[KPİKAİ: s. 208]**

*soğuk sıcak **deyip** abdest almadın*

*kibir **uçup** geldi namaz kılmadın*

günah yıllarına çare bulmadın

derse Allah ben ne cevap vereyim

43) a büle onu **getirip** asārdılar(ani asan asılırdı evēlden üleydi **[KPİKAİ: s. 210]**
*a böyle onu **getirip** asardılar hani asan alırdı evvelden öyleydi*

44) yoḳ yoḳ yoḳ yoḴ gözleme **yapıp** satannar var ḳız bizim kȭlü de evlendi dışarı faḳat o işi yapıyo **[KPİKAİ: s. 215]**

*yok yok yok gözleme **yapıp** satanlar var kız bizim köylü de evlendi dışarı fakat o işi yapıyor*

c. "*Esas fiildeki bir hareketin sürekli olarak veya art arda tekrarlanarak gerçekleşmesiyle -(y)Ip/-(y)Up'lu zarf-fiilin arka arkaya tekrarlanmasıyla karşılanır. Burada amaç fiilde sürekliliği sağlamaktır. Bu durum iki şekilde meydana gelir*:

c1. *Aynı fiilden yapılmış zarf-fiilin arka arkaya tekrar edilmesiyle oluşabilir*:

1) Zatı masalları **oḳuyup oḳuyp**, buna küçücükkän, onnara annadırdı. **[KDBÇER: s. 170]**

*Zaten masalları **okuyup okuyup**bunlar küçükken onlara anlatırdı.*

2) Mēmetlär metin olur
Sözleri çetin olur
Mēmet atlara gidänlär
Yanıp yanıp kül olur. **[KDBÇER: s. 144]**
Mehmetler metin olur
Sözleri çetin olur
Mehmet atlara gidenler
***Yanıp yanıp** kül olur.*

3) Bi baştan girmiş meranın bi baştan **ölçüb ölçüb** veriyu**[GDBA: s. 141]**
*Meranın bi başından girmiş **ölçüp ölçüp** veriyor.*

4) Oturduġ masaya bea **baḳıp baġıb** gülüyo. **[GDBA: s. 157]**
*Masaya oturduk be ya **bakıp bakıp** gülüyor.*

5) bi de bu kenarlara ip **gerip gerip** ipliðe o tülbentleri ġıreplerdenç gibi kenarlara çıvı dol dolar çivi orta yere de ālḳa o ālḳa'dan **geçirip** ordan oraya çzḳız o tülbentleri oraya sėrēdik enterileri de ilerden asḳıyoḳ. **[KBAMER: s. 306]**

*Bir de bu kenarlara ip **gerip gerip** ipliğe o tülbentleri greplerdenç gibi kenarlara çivi dolar orta yere de halka. O halkadan **geçirip** oradan oraya çÑz kız o tülbentleri oraya sererdik entarileri de, eskiden askı yoktu.*

6) ondan sona demişler nāPalım bu gece bekleyelim bunnarı be ama onnara ama bize ne olcā varsa olsun iki kere oldu **yıḳıp yıḳıp** yasıyolā bu pomaḳlā**[KPİKAİ: s. 201]**

*Ondan sonra demişler ne yapalım bu gece bekleyelim bunları ama bize ne olacağı varsa olsun iki kere oldu **yıkıp yıkıp** yaşıyorlar bu Pomaklar.*

c2.*Eş veya zıt anlamlı iki zarf-fiilin arka arkaya tekrar edilmesiyle meydana gelebilir"*[156].

1) **yıḳayıp durulayıp** yendän aptes ͜aldırēsin, ḳurulayēsin. **[SİYÖ: s. 186]**
***Yıkayıp durulayıp** yeniden abdest aldırıyorsun, kuruluyorsun.*

2) avşam nise bal armıdı **toplaık siklik** gidēmiş. **[BKİÇTA: s. 138]**
*O akşam neyse bal armudu **toplayıp silkip** gidecekmiş.*

3) şimdi hemen eliyiz süzgeçten **şeydip ḳurutip** tamam o ġadar tarāna. **[KBAMER: s. 307]**

*Şimdi süzgeçten **geçirip kurutup** hemen eliyoruz. Tamam işte o kadar tarhana…*

4) bunlar **toplayıp alıp** götürdüler geceleyin. **[TMİKA: s. 210]**
*Bunlar **toplayıp alıp** götürdüler geceleyin.*

1.4.2.1.3.–(y)IncA, -(y)UncA Zarf-Fiil Eki

Korkmaz, bu ekin Eski Türkçenin –gInçA zarf-fiilindeki ses değişmeleri ile oluştuğunu ve Türkiye Türkçesine uzanan tarihi gelişme sürecinde ön ses g-'sinin

[156]Zeynep Korkmaz, *a.g.e.*, s.1001.

kaybedildiği ve dudak benzeşmeye de uğrayarak –(y)Inca/-(y)UncA biçimine girdiğini belirtir[157].

Ergin de bu ekin Türkçede eskiden beri kullanıldığını ifade eder. Bu ekte bir hareket hali manasından başka o hareket halinin ortaya çıktığı anı gösterme gibi zamansal bir ifade de bulunduğunu belirtir. Ayrıca ekin kökeni için de -ġın/-gin yapım eki ile -ça/-çe eşitlik ekinin birleşmesinden oluştuğu yorumunu yapar. Osmanlı Türkçesinde ekte yer alan c sesi de uyuma tabi tutulmuştur[158].

–(y)IncA, -(y)UncA zarf-Fiil ekinin Orhun Yazıtlarında kullanılmayan bir ek olduğunu belirten Hünerli, ekin yapısının birleşik bir görünüm verdiğini belirtir. Ekin yapısına ilişkin kapsamlı bir araştırma yapar ve ulaştığı bilgilere ayrıntılı bir şekilde çalışmasında yer verir. Sonuç olarak da {-gI} ekinin tıpkı {-gU} gibi bir sıfat-fiil eki olduğunu ve tüm sıfat-fiillerde olduğu gibi hem şahıs kategorisi belirtebildiğini hem de başka unsurlarla kalıplaşarak zarf-fiil oluşturabildiğini ifade eder[159].

Karaağaç bu ekin Eski Türkçeden beri bütün dönemlerde kullanıldığını ifade eder. Diğer zarf-fiiller gibi eylemsi+durum eki yapısından oluştuğunu belirtir.

Tablo6: Karaağaç'ta –(y)IncA/-(y)UncAekinin kullanımını gösteren tablo

Eski Türk Yazı Dilleri	
Eski Türkçe	-ġunca/-günce
Eski Anadolu Türkçesi	-ınca/-ince/-unca/-ünce
Kıpçakça	-ġınca/-gince
Çağatayca	-ġınca/-günce;-ġuca/-güce
Çağdaş Türk Yazı Dilleri	
Tatarca	-ınca/-ince/-unca/-ünce
Azeri Türkçesi	-ınca/-ince

[157]Zeynep Korkmaz, *a.g.e.*, s. 1004.
[158] Muharrem Ergin, *a.g.e.*, 342.
[159]Bülent Hünerli, *a.g.e.*, s. 232.

Türkmence	-ıınçaa/-iinçee
Tatarca	-ġancı/-gencé/ķancı/-kençé
Kazakça; Karakalpakça; Nogayca	-ġanşa/-genşe/-ķanşa/-kenşe
Altayca	-ġınça/-ginçe/-ġança/-gençe
Kırgızca	-ġança/-gençe/-ġonço/-gönçö
Başkurtça	-ķansı/-kensi/-ġansı/-gensi
Kırım Türkçesi	-ġance/-gence/-ķanca/-kence
Karaçay-Balkarca	-ġıncı/-ginçi/-hınçı
Kumukça	-ġınça/-ginçe/-ġança/-gençe
Uygurca	-ġunça/-günçe/-ķunca/-künçe
Altayca	-ġance/-gence/-ġonço/-gönçö/-ķanca/-gençe/-ķunca/-künçe
Özbekçe	-günçe/-künçe/-ķunça
Hakasça	-ġança/-gençe/-ḥanca/-kence
Tuvaca	-ġıje/-gije/-ġuja/-güje/ķıje/-kije/-ķuja/-küje
Çuvaşça	-sassĭn/-sessĭn

Tablo7: Bulgaristan Ağızlarında –(y)IncA/-(y)UncA ekinin kullanımını gösteren tablo

Ek	**Kullanıldığı Yerler**	**Varyantlar**	**Kullanıldığı Yerler**
	SİYÖ, BKİÇTA,	-incä	KDBÇER,

–(y)IncA/-(y)UncA	KDBÇER, TMİKA	-IncAsInA ḳadā	SİYÖ, KDBÇER

1.4.2.1.3.1. Ekin Varyantları

1.4.2.1.3.1.1. -incä

1) Eĺĺā yıḳanē ekmek **iyincä. [KDBÇER: s. 155]**

*Ekmek **yiyince** eller yıkanıyor.*

2) Gelē mektebä, į ama mektebä **gelincä** te tän buna iki sıra yazı yazē. **[KDBÇER: s. 177]**

*Mektebe geliyor iyi ama mektebe **gelince** işte burada iki sıra yazı yazıyor.*

3) Bändä `annäm ḳāḳtı mı ḳāḳtı oḳlāla sofranın başına bän, iki amırı berbat edip, `aydi ḳaçarım `annäm **gelincä**. **[KDBÇER: s. 190]**

*Annem sofradan kalktı mıkalktı sofranın oklavanın başına ben geçerdim, iki hamuru berbat edip annem **gelince** kaçardım.*

4) İlk yârimi **görüncä,**

Nışannımdan vazgeçtim, **[KDBÇER: s. 134]**

*İlk yârim i**görünce***

Nişanlımdan vazgeçtim.

1.4.2.1.3.1.2.-IncAsInA ḳadā

İyelik zamir n'si, yönelme +kadar edatı şeklinde bir kurulum söz konusudur.

1) Bıldıra **gelincesine ḳadā** yoḳuydu, gene olmaz isallah**. [SİYÖ: s. 208]**

*Geçen yıla **gelinceye** kadar yoktu, yine olmaz inşallah*

2) Devrisi saba şindi, erkândan Cemläḳāḳmış, ḳayna ḳaynata **ḳāḳınca ḳadā,** ekmā̄ yapmış, inā̄sāmış, salmış sırtmaca. **[KDBÇER: s. 180]**

*Ertesi sabah şimdi, erkenden Cemile kalkmış, kaynana kaynata **kalkıncaya** kadar ekmek yapmış, inek sağmış, sığırtmaca salmış.*

1.4.2.1.3.2. Ekin İşlevleri

a. "*Ekin başlıca görevi, zaman bildiren bir zarf-fiil oluşturmasıdır. Cümledeki asıl fiilin gerçekleşme zamanını veya anını kendisindeki gerçekleşme zaman veya anına bağlayan bir işleve sahiptir. Böylece esas fiil, zarf- fiili izlemektedir*."[160]

1) **ıḳīdayınca**, iicäälamā baslayınca, āladı mı çoḳ, geli, baḳar. **[SİYÖ: s. 178]**
Mızmızlanınca iyice ağlamaya başlayınca çok ağladı mı gelir, bakar.

2) õlä **olunca** çekettirēsin dünü **[SİYÖ: s. 227]**
*Öyle **olunca** uzattırırsın düğünü.*

3) işte ben şuna güldüm ben buna güldüm ben demiş, bi yanımı açıḳ□mı gȫdün yırtıḳ mı gȫdün beni aptal mı gȫdün, bē□migül□sun gene olmaz demiş süle süle **varınca** küve varınca zorlamış unu. **[BKİÇTA: s. 167]**

*İşte ben şuna güldüm ben buna güldüm demiş, bi yanımı açık mı gördün yırtık mı gördün, bana mı gülüyorsun demiş yine olmaz demiş. Söyle söyle. Köye **varınca** onu zorlamış.*

4) Devrisi saba şindi, erkândan Cemlä ḳāḳmış, ḳayna ḳaynata **ḳāḳınca ḳadā ,**ekmā̄ yapmış, inā̄sāmış, salmış sırtmaca. **[KDBÇER: s. 180]**

*Ertesi sabah şimdi, erkenden Cemile kalkmış, kaynana kaynata **kalkıncaya kadar** ekmek yapmış, inek sağmış, sığırtmaca salmış.*

5) Bi şey **ḳalmayınca** gene gerisi geriðe dönmüş annemi vermişler. **[KBAMER: s. 300]**

*Bir şey **kalmayınca** yine geriye dönmüş, annemi vermişler.*

[160]Zeynep Korkmaz, *a.g.e.*,s.1005.

6) Şimdi onnarın tabi bu hani şėy dedikleri doqsan harbi dedikleri o harp'te **bozulunca** bulġaristan burayı geliyolar. **[KBAMER: s. 308]**

*Şimdi onların bu hani şey dedikleri doksan harbi dedikleri o harpte Bulgaristan **bozulunca** buraya geliyorlar.*

7) oyle-boyle **deyince** cellatlar alır kervanciyi, **çiqıp** giderler cellat etmege. **[VİDTürk: s.152]**

*Öyle böyle **deyince** cellatlar kervancıyı alır, cellat etmeye **çıkıp** giderler.*

a. –(y)IncA/-(y)UncAzarf-fiili bazen "–e kadar" anlamında bir işlev üstlenir.

1) saliāların amcası geliyo, dā ona **gelince**, meselā, böle, u alit aġanın içgüveysi gitti. **[TMİKA: s. 218]**

*Salih Ağaların amcası da geliyor, daha ona **gelince**, mesela böyle o Halit Ağanın içgüveysi gitti.*

b. –(y)IncA/-(y)UncAzarf-fiil bazen "-e kadar" edatıyla birlikte kullanıldığında zarf-fiilin anlamı zaman olarak sınırlandırılır. "*Bitirme ulacı, kendisinden sonra gelen eylemin ya da eylemsinin bitmini göstermeye yarar.*"[161]

1) bıldıra **gelincesine ḳadā** yoḳuydu, gene olmaz isallah. **[SİYÖ: s. 208]**

*Geçen yıla **gelinceye** kadar yoktu, yine olmaz inşallah*

2) Devrisi saba şindi, erkândan Cemlä ḳāḳmış, ḳayna ḳaynata **ḳāḳınca ḳadā** , ekmā̄ yapmış, inā̄sāmış, salmış sırtmaca. **[KDBÇER: s. 180]**

*Ertesi sabah şimdi, erkenden Cemile kalkmış, kaynana kaynata **kalkıncaya kadar** ekmek yapmış, inek sağmış, sığırtmaca salmış.*

[161]Tahir Nejat Gencan, a.g.e., s. 203.

c. "*Cümlenin asıl fiilindeki hareket bazen –(y)IncA/-(y)UncA'lı zarf-fiilin sonucu gibi ortaya çıkar ve zarf-fiil -dıkta, -dığı zaman, -dığında gibi bir işlev yapar*."[162]

1) işte ben şuna güldüm ben buna güldüm ben demiş, bi yanımı açıḳ□mı gǒdün yırtıḳ mı gǒdün beni aptal mı gǒdün, bē□mi gülsun gene olmaz demiş süle süle **varınca** küve varınca zorlamış unu. **[BKİÇTA: s. 167]**

*İşte ben şuna güldüm ben buna güldüm demiş, bi yanımı açık mı gördün yırtık mı gördün, bana mı gülüyorsun demiş yine olmaz demiş. Söyle söyle. Köye **varınca** onu zorlamış.*

2) Eİĺā yıḳanē ekmek **iyincä. [KDBÇER: s. 155]**
*Ekmek **yiyince** eller yıkanıyor.*

3) Gelē mektebä, į ama mektebä **gelincä** tetän buna iki sıra yazı yazē. **[KDBÇER: s. 177]**

*Mektebe geliyor iyi ama mektebe **gelince** işte burada iki sıra yazı yazıyor.*

4) **Gäldinēsi** dünürjüler ädärmişlā̄ kili, bizim Cemlä därmişlā̄,çoḳ naziktir, sabālin çoḳ uyur, iş bilmäz. **[KDBÇER: s. 180]**

*Dünürler **gelince** dermişler ki: bizim Cemile çok naziktir, sabahları çok uyur, iş bilmez.*

5) Bändä `annäm ḳāḳtı mı ḳāḳtı oḳlāla sofranın başına bän, iki amırı berbat edip, `aydi ḳaçarım `annäm **gelincä**. **[KDBÇER: s. 190]**

*Annem sofradan kalktı mıkalktı sofranın oklavanın başına ben geçerdim, iki hamuru berbat edip annem **gelince** kaçardım.*

6) İlk yârimi **göründä,**
Nışannımdan vazgeçtim, **[KDBÇER: s. 134]**

[162]Zeynep Korkmaz, *a.g.e.*, s. 1006.

*İlk yârimi **görünce***

Nişanlımdan vazgeçtim.

7) Burā **gelince** tezkireyi gösterdim beni askere almadılā. **[GDBA: s. 152]**

*Buraya **gelince** tezkereyi gösterdim, beni askere almadılar.*

8) dūne sıra **gelince** tabi cumartesi, pazar gün ḳonur. **[TMİKA: s. 177]**

*Düğüne sıra **gelince** tabi cumartesi pazar günü olur.*

9) genebi gün büle oḳula giderke ḳuş **bārınca** aynı u şekil, anasına demiş ġārikin. **[TMİKA: s. 243]**

*Yine bir gün böyle okula giderkenkuş aynı şekilde **bağırınca** artık annesine demiş.*

d. *"–(y)IncA/-(y)UncA zarf- fiili bazı kullanılışlarında "-dıktan sonra" anlamını veren bir işlev yüklenir ve asıl fiilde kendisine bağlı olumsuz bir sonuç ortaya çıkar"*[163].

1) Siz dē kili, siz bunarı **ayïklayınca** demiş, bu bölceyi ayïklēsınız bän gälmädän ḳalkmēsınız başından. **[KDBÇER: s. 149]**

*Siz de gelin, siz bunları **ayıklayınca** demiş, bu börülceyi ayıklayın ben gelmeden başından kalkmayın demiş.*

e. "*Cümlede hem zarf-fiil hem de –mA olumsuzluk eki aldıklarında, zarf-fiildeki hareket gerçekleşmedikçe asıl fiilin gerçekleşmeyeceğini gösteren ve "-madan/-madan önce, -madığı sürece " anlamlarına gelen bir işlev ortaya çıkar.*"[164]

1) Yetmiş beş külü şarap yüz külü raḳı **almayınca** sen bu düünü yapamasın dediler bana. **[GDBA: s. 132]**

*Yetmiş beş koli şarap, yüz koli rakı **almayınca** sen bu düğünü yapamazsın dediler bana.*

2) Memur **olmayınca** durmam. **[TMİKA: s. 232]**

*Memur **olmayınca** durmam.*

---

[163]Zeynep Korkmaz, *a.g.e.*, s. 1007.
[164] Zeynep Korkmaz, *a.g.e.*, s. 1007.

1.4.2.1.4. –(y)*AlI* zarf-fiil eki

-(y)AlI zarf-fiil eki Eski Türkçedeki -gAlI ekinin ön sesindeki g- ünsüzünün düşmesiyle ortaya çıkmıştır[165].

Ekin yapısına dair farklı görüşler bulunmaktadır. "*Deny (1941:885,897) {-(G)AlI} zarf-fiilini, farazi bir (*käy+läñ) yapısına götürür. Salonen ise bu zarf-fiildeki {-lı} ekini, sıfat yapıcı ek olarak değerlendirmiştir (Brockelmann: 1954: 249). Bang ise {-gA} gelecek zaman sıfat fiili ile {-AlI(<-gay} eki ile {-lI} ekinin birleşmesinden meydana geldiğini vurgular (Söyegov, 1981: 138; Annanurov, 1974: 158). Dmitriyev'e göre {-gAn} sıfat-fiili ile {-lI} eki birleşmiş ve sonradan fonetik hadiseler neticesinde nl>ll değişmesiyle Kumuk Türkçesindeki {-gallı} formu ortaya çıkmıştır (Annanurov, 1974: 158). Kotviç, {-galı} ve {-alı} formlarının iki farklı anlamı ihtiva etmesinden (1. Amaç, 2. Zaman) dolayı bu eklerin her birini bağımsız biçimbirim olarak kabul etmiştir.*"[166] "*Räsänen, ekin -A zarf-fiil+ kel- fiili + -A (güney grubunda -I) zarf-fiil birleşmesinden oluştuğu görüşündedir*."[167] Söz konusu ek ile ilgili bir makale yazan ve bu makalede "*eke ilişkin tüm görüşlere yer veren Budak (1995: 222-223), ekin {-gAn} sıfat-fiili eki ile {-lık} ekinin birleşiminden meydana geldiğini belirtir."*[168]

Ergin'in ek ile ilgili açıklamaları daha işlevlerine yöneliktir. Eski Türkçede "-mak için, -mek için" manasında kullanıldığını ve sebep gösteren bir zarf oluşturduğunu belirtir. Batı Türkçesinde ise "-den beri" manasında kullanılan söz konusu ekin bir devamlılık, bir süre ifade etme amaçlarının bulunduğunu ifade eder[169].

Karaağaç, ekin Eski Türkçeden beri kullanılageldiğini belirtir. Bu ekin de diğer zarf-fiil ekleri gibi, eylemsi+durum eki yapısından ortaya çıktığını ifade eder.

Tablo8: Karaağaç'ta –(y)AlI ekinin kullanımını gösteren tablo[170]

---

[165]Zeynep Korkmaz, *a.g.e.*, s. 1009.
[166]Bülent Hünerli, *a.g.e.*, s. 198.
[167]Zeynep Korkmaz, *a.g.e.*, s. 1009.
[168]Bülent Hünerli, *a.g.e.*, s. 199.
[169]Muharrem Ergin, *a.g.e.*, s. 342.
[170]Günay Karaağaç, *a.g.e.*, s. 386.

Eski Türk Yazı Dilleri	
Eski Türkçe	-ġalı/-geli
Eski Anadolu Türkçesi	-alı/-eli
Kıpçakça	-ġalı/-geli/-ķalı/-keli
Çağatayca	-ġalı/-geli/-ķalı/-keli
Çağdaş Türk Yazı Dilleri	
Tatarca	-ġalı/-geli
Kazakça; Karakalpakça	-ġalı/-geli/-ķalı/-keli
Nogayca	-ġanlı/-genli/-ķanlı/-kenli
Kırgızca	-ġanı/-geni/-ķanı/-keni/-ġonu/-gönü/-ķonu/-könü
Başkurtça	-ġalı/-geli
Kırım Türkçesi	-alı/-eli
Kara.-Balk.	-ġanlı/-genli/-hanlı
Kumukça	-ġanlı/-genli
Uygurca	-ġili/-gili/ķili/-kili/-ġini/-kini
Özbekçe	-ġälı/-ķälı/-qali/-ġäni/-käni/-qani
Altayca	-ġalı/-geli/-ķalı/-keli
Hakasça	-ġalı/-geli/-halı/-keli/-ali/-eli
Tuvaca	-ġalı/-geli/-ķalı/-keli/-alı/-eli
Çuvaşça	-nĭranpa/-nĭrenpe

Tablo9: Bulgaristan Ağızlarında –(y)AlI ekinin kullanımını gösteren tablo

Ek	**Kullanıldığı Yerler**
–(y)AlI	SİYÖ, GDBA, BKİÇTA, KPİKAİ

1.4.2.1.4.1. Ekin Varyantları

Bölge ağızlarında ekin varyantlarına rastlanmamıştır.

1.4.2.1.4.2. Ekin İşlevleri

a. –(y)*A*lI zarf- fiil eki, "bir zamandan beri" anlamıyla zamanda süreklilik gösteren bir ektir. Olumlu ve olumsuz biçimlere girebilir.

1) Sini saḳarestenye **olalı** bātsan, biz iki kişi çalısēz. **[SİYÖ: s. 196]**

*Şimdi işçi sayısı **azaltılalı** Bahtışen biz iki kişi çalışıyoruz.* (Geçmişte başlayan işte devamlılık söz konusu)

2) Bi hafta oldu doḳuz on gün oldu **öleli**. **[GDBA: s. 154]**

*Bi hafta dokuz on gün oldu **öleli**.*

b. Başlangıcı zarf-fiile dayanan ve sürekliliği asıl fiile uzanan hareket, çoğu zaman belirli bir zaman dilimi içerisinde meydana gelmektedir:

1) elliki sene oldu biz **geleli**, ell iki. **[SİYÖ: s. 210]**

*Elli iki sene oldu biz **geleli** elli iki.*

2) yedi sene oldu **gideli** demiş **[BKİÇTA: s. 166]**

*Yedi sene oldu **gideli**, demiş.*

3) ben şeydeydim ḳızımda yazlıḳtaydım işte bu pazartesi om beş olcaḴ **geleli** canım sıḳıldı burda benim dümenim‿ ama **[KPİKAİ: s. 223]**

*ben kızımda yazlıktaydım işte bu pazartesi on beş (gün) olacak **geleli** canım sıkıldı burada benim dümenim.*

Bu zarf- fiil ekinin kullanımına Bulgaristan Türk ağızlarında çok sık rastlanmamaktır.

1.4.2.1.5.-m*A*d*A*n Zarf-fiil Eki

Korkmaz bu ekin Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesinin –m*A*dIn zarf-fiilindeki ses değişmesiyle (–madın> -madan) meydana gelmiş bir zarf-fiil olduğunu belirtir. Aslında –mADAn ekinin –(I)p zarf fiil ekinin olumsuzu olduğunu veanlam olarak olumsuzluk barındırdığı için doğrudan doğruya olumlu fiil kök veya gövdelerine geldiğini ilave eder[171].

Olumsuzluk belirttiğini söyleyen Ergin, ekin oluşumunun Türkçenin bilinmeyen devrelerinde gerçekleştiğini ifade eder. Eski Türkçe ekin -madın, -medin olduğunu ve Batı Türkçesine de bu haliyle geçtiğini Eski Anadolu Türkçesinde uzun süre bu şekilde kullanıldığını belirtir. Ekin daha sonra bugünkü şekliyle kullanılmaya başlandığın ilave eder[172].

Ekin yapısı üzerinde ayrıntılı bir inceleme yapan Korkmaz, ekin etimolojine dair denemelerin ilk olarak 1898'de V. Thomsen ve W. Bang tarafından yapıldığını ve onların bu ek ile ilgili olarak -matın/-metin'in -tın/-tin ile yapılmış bir zarf-fiil görüşünde olduklarını belirtir. Bu görüşün < -ma-t+ın şeklinde, olumsuz bir fiil tabanında -t ile yapılmış bir aksiyon ismi üzerine ayrıca +°n vasıta eki getirilerek genişletilmiş bir şekil olarak kabul edildiğini ifade eder. Daha sonra sırasıyla W. Radloff, Melioranskiy, J. Deny'nin görüşlerine yer verir. Son olarak da kendi görüşüne yer veren Korkmaz bu eke dair şu açıklamayı yapar: "*körmeḍip, bolmaḍıp vb. örneklerdeki -ḍ- nasıl olumsuz fiil ile -°p zarf-fiil ekini birbirine bağlayan bir yardımcı ses ve koruyucu ünsüz ise -maḍı/-meḍi, -maḍın/-meḍin zarf-fiil eklerindeki -ḍ- de aynı şekilde fiilin olumsuz tabanı ile -ı/-i ve -°n zarf-fiil eklerini birbirine*

[171]Zeynep Korkmaz, *a.g.e.*, s. 1011.
[172]Muharrem Ergin, *a.g.e.*, s. 343.

bağlayan bir yardımcı ses ve "koruyucu ünsüz" durumundadır. Zarf-fiil ekinin -matı/-meti, -matın/-metin, -mayu/-meyü, -mayın/-meyin gibi türleri de içsesteki koruyucu -ḍ- sesinin geçirdiği sonraki -t,-y- değişimleri ile oluşmuş bulunmalıdır."[173]

Hünerli, -m*A*d*A*n zarf-fiil ekinin etimolojisi üzerine en çok yorum bulunan zarf-fiillerden biri olduğunu belirtir. Tekin'in görüşlerine ayrıntılı bir biçimde yer veren Hünerli, Tekin ek ile ilgili düşüncesini şu şekilde verir:

*"{-mAtI(n) zarf-fiilinin, {-m} isim-fiil ekine ve Ana Altaycadaki "*e-" olumsuzluk fiiline, {*-tI(n)} zarf-fiilinin eklenmesiyle (*al-ı-m e-ti(n) >Orkh. almatin "almadan; *udı-m e-ti >Orkh. Ūdımatı "uyumadan vb.) oluştuğunu belirtir"*[174].

Karaağaç Eski Türkçeden beri bütün dönemlerde bu ekin kullanıldığını belirtir.

Tablo10: Karaağaç'ta –mAdAn ekinin kullanımını gösteren tablo[175]

Eski Türk Yazı Dilleri	
Eski Türkçe	-matı/-meti/-madı/-medi; -matın/-metin/-madın/-medin
Eski Anadolu Türkçesi	-madan-/-meden
Kıpçakça	-mayın/-meyin; -may/-mey
Çağatayca	-mayın/-meyin;-may/-mey
Çağdaş Türk Dilleri	
Türkiye Türkçesi	-madan/-meden
Azeri Türkçesi	-madan/-meden

[173]Zeynep Korkmaz, "Türkiye Türkçesindeki -madan/-meden< -maḍın< -meḍin Zarf-fiil (Gerundium) Ekinin Yapısı Üzerine", *Türkoloji Dergisi*2.1, 2005, s. 259- 269.
[174]Bülent Hünerli, *a.g.e.*, s. 179.
[175]Günay Karaağaç, *a.g.e.*, s. 386.

Türkmence	-mazdan/-mezden
Kazakça; Karakalpakça; Nogayca	-mastan/-mesten;-may/-mey, -bay/-bey, -pay/-pey
Altayca	-bay/-bey;-pay/-pey;-boy/-böy; poy/-pöy
Kırgızca	-bastan/-besten/-boston/-bösten
Kırım Türkçesi	-mazdan/-mezden; -may/-mey
Hakasça	-bin/-min/-pin
Çuvaşça	-masĭr/-mesĭr

Tablo11: Bulgaristan Ağızlarında–mAdAn ekinin kullanımını gösteren tablo

Ek	**Kullanıldığı Yerler**	**Varyantları**	**Kullanıldığı Yerler**
–mAdAn	SİYÖ, KDBÇER, BKİÇTA, GDBA, TMİKA, VİDTürk	-medän	SİYÖ, KDBÇER,
		-meḍén	GDBA
		-madan öncä	SİYÖ

1.4.2.1.5.1.Ekin Varyantları

1.4.2.1.5.1.1.-medän

1) Hoca demişlär, hiç **düşünmedän** bize bi yalan sōlä. **[SİYÖ: s. 208]**
*Hoca demişler, hiç **düşünmeden** bize bir yalan söyle.*

2) Başḳa iç bį şē **demedän** gidē. **[KDBÇER: s. 146]**
*Başka hiç bir şey **demeden** gider.*

3) Biras suna demislär iç **düsünmedän** bi yalan isteylim. **[SİYÖ: s. 208]**

*Biraz sonra demişler, hiç **düşünmeden** bir yalan isteyelim.*

1.4.2.1.5.1.2. -meḍén

1) ḳardaşımın birini de urdular yolda, geliken urdular, dā bulġaristandan **geçmeḍén**. **[GDBA: s. 155]**

*Kardeşimin birini de daha Bulgaristan'a **geçmeden** yolda gelirken vurdular.*

1.4.2.1.5.1.3. –madan öncä

1) **ḳaldīmadan öncä** bän üryā gȫdüm. **[SİYÖ: s. 189]**

***Kaldırmadan önce** ben rüya görüyordum.*

1.4.2.1.5.2. Ekin İşlevleri

a. Bu zarf-fiil "–madan önce" anlamıyla kullanıldığı zaman işlev olarak asıl fiildeki hareketin, zarf-fiilin gösterdiği hareketten daha önce gerçekleştiğini ifade eder.

1) pastayla mastayla, te neysä. e genä **doyūmadan** olmē. **[SİYÖ: s. 194]**

*Pastayla mastayla işte neyse yine **doyurmadan** olmaz.*

2) ḳız‿anası **ayḳīmadan** çocuḳ tarafı yapamē gezeyi. **[SİYÖ: s. 195]**

*Kız anası **çağırmadan** erkek tarafı gezeyi yapamaz.*

3) Sōra niḱā **ḳıymadan** oca, gelin güvā̄ , katiyän bį araya gelemäz. **[KDBÇER: s. 161]**

*Sonra nikah **kıymadan önce** gelin güvey katiyen bir araya gelemez.*

4) adamlar işĝal etmiş, on iki sene bi gün izne gelmeden, tam on iki sene askēlik yapıyolā. [TMİKA: s. 217]

*Adamlar işgal etmiş, on iki sene bi gün izne **gelmeden** tam on iki sene askerlik yapıyorlar.*

b. Bir örnekte, ek uzaklık işleviyle kullanılmıştır.

5) yeniḳadın...ayşeḳadın cāmisi var, selemiye'y e **gitmeden.[TMİKA: s. 228]**

*Yenikadın… Ayşekadın Camisi var, Selimiye'ye **gitmeden.***

c. -madan ekli zarf-fiil kendinden sonra *evvel, önce* veya *sonra* zarf-fiillerini alarak anlam ve işlevini kuvvetlendirebilir.

1) **ḳaldīmadan öncä** bän üryā gȫdüm. **[SİYÖ: s. 189]** (Asıl fiildeki hareket gerçekleşmiş.)

***Kaldırmadan önce** ben rüya görüyordum.*

ç. –madan'lı zarf-fiil "-maksızın" anlamıyla kullanıldığında asıl fiildeki hareketin zarf-fiilin gösterdiği harekete bağlı olmaksızın gerçekleştiğini bildiren bir işlev üstelenir:

1) Biras suna demislär iç **düsünmedän** bi yalan isteylim. **[SİYÖ: s. 208]**
*Biraz sonra demişler, hiç **düşünmeden** bir yalan isteyelim.*

2) Başḳa iç bį şē **demedän** gidē. **[KDBÇER: s. 246]**
*Başka hiç bir şey **demeden** gider.*

3) "nine, **gi˙tmeden** soyleyeyim sana˙ **[VİDTürk: s.141]**
*Nine, **gitmeden** söyleyeyim sana.*

4) Nineme **gi˙tmeden**, bir quran **oqumadan** gitme˙m, sora giderım. **[VİDTürk: s.163]**

*Nineme **gitmeden**, bir Kur'an **okumadan** gitmem, sonra giderim.*

1.4.2.1.6. –ken Zarf-fiil eki

"*Ünlü uyumu kurallarından kaçınan -iken/-ken, -(y)ken eki, i- ek-fiilinin zarf biçimidir. Ünsüzle biten ad ya da ad niteliğinde fiil şekillerinden sonra iken ve çok kez de i- ek fiilinin erimesiyle -ken biçiminde kullanılır: aç iken/açken. Ünlüyle biten adlardan sonra eriyen i- fiilinin yerine -y- koruyucu ünsüzü alır: acıyken, ağabeyken vb.*"[176]

[176]Zeynep Korkmaz, *a.g.e.*, s. 88.

Gabain -ken ekini, zaman bildiren cümle belirleyicisi sona erdiren ve isim soyluya benzeyen sözcüklere getirilen bir kategoride ele alır[177].

Ergin iken için "fiillerin birleşik gerundiumlarını yapar" şeklinde bir ifade kullanır ve bu eki birleşik yapılı zarf-fiillere dahil eder[178].

Ekin Eski Türkçede er- ses yapısında olduğunu ve geniş zamanlı er-ür-ken> iken gelişmesine bağlandığını belirten Bayraktar, i- ek fiilinin çoğu kez eriyip kaybolduğunu ve o haliyle bile ekin yazı dilinde dil benzeşmesine girmediğini ifade eder[179]. Trakya ve Rumeli Türkçesi ağızlarından derlediği çalışmasında Bayraktar -ke/kä/-ḳa, -ken/-ḳan, -kene/-ḳana, -kine, -ḳansi, -kedin/-kedın biçimlerini tespit eder. Balkan coğrafyasında yer alan İskeçe ve Gümülcine ağızlarında söz konusu zarf-fiili inceleyen Özden, ekin -kan/-ken, -ka/-ke, -kana/-kene, -kasıne/-kesine şekillerini tespit eder[180].

Yüce (1973: 43- 49) iken zarf-fiilinin Anadolu ağızlarında, Türk şive ve lehçelerinde durumunu araştırdığı çalışmasında ekin şu kullanılışlarını tespit eder: ıka/ike, uka/üke, ~+ka/+ke, +karak/+kerek,+kan(a)/+ken€, +kanan/+kenen, +kan, ikenden, İçes~ +çes, +han(a)/+gän(ä), +kam/käm, +kaŋ/+keŋ, +ka/+kä/+käŋiz, +ka(lar)/+kä(lär), -°şkan(a,+n)/-°şkene(e,+n)[181]

Karahan (2011: 186-191) zarf-fiil eklerinin genellikle genişleme eğiliminde olduğunu ancak Türkmen Türkçesindeki -kA zarf-fiil ekinin bu bakımdan tutarlı olmadığını belirtir ve -kAn yapısındaki +n ünsüzünün diğer zarf-fiillerde lduğu gibi pekiştirici unsur olarak değerlendirdiğini, temel ekin -kA olabileceğini ifade eder[182]. Ağız araştırmalarından yola çıkarak iken zarf-fiilinin -ka/-ke,-kana/-kene, -kanı/-keni, -kenezleyin, -kanak/-kene, -kanam/-kenem, -kanan/-kenen, -kenelicek, -kenlik, -kenelik, -kanları/-kenleri, -kanak/-kenek biçimlerini tespit etmiştir[183].

Tablo12: Bulgaristan Ağızlarında -ken ekinin kullanımını gösteren tablo

[177]A. Von Gabain, *a.g.e.*, s. 121.
[178]Muharrem Ergin, *a.g.e.*, s. 595.
[179] Fatma Sibel Bayraktar, "Trakya ve Rumeli Türkçesi Ağızlarında İken Zarf Fiilinin İşlevleri", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, *Teke*, 2/4, 2013, s. 70.
[180]Muharrem Özden, "Batı Trakya- İskeçe ve Gümülcine Ağızlarında İken Zarf-Fiil Ekinin Kullanım Çeşitliliği Üzerine", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, Teke*, 2018, s. 1577-1578.
[181]Fatma Sibel Bayraktar, *a.g.m.*, s. 71.
[182]Hünerli, *a.g.m.*, s. 290.
[183]Fatma Sibel Bayraktar, *a.g.m.*, s. 71.

Ek	Kullanıldığı Yerler	Varyantları	Kullanıldığı Yerler
-ken		-ḳan	GDBA
		-gen	GDBA
		-ġan	GDBA
		–(ı)ḳa	SİYÖ
		–(i)ke	GDBA, TMİKA, KBAMER
		–(ü)ke	TMİKA
		-ḳa	KBAMER
		-kän	SİYÖ
		-kene	KBAMER, KPİKAİ
		-känsi	KDBÇER
		-kesine	TMİKA
		-kēdın	KDBÇER
		–(y)kene	KBAMER

1.4.2.1.6.1. Ekin Varyantları

1.4.2.1.6.1.1.-ḳan

1) unnā da ayaḳlānın çamurunı yıḳamā **üraşılāḳan** acelē emen tā ḳapılā erken tā ḳabı kitlemē hacet yok. **[GDBA: s. 123]**

*Onlar da hemen acele ayaklarının çamurunu yıkamaya **uğraşırlarken** işte kapılar erken kapı kilitlemeye gerek yok.*

2) Unnā **ḳaçāḳan** uūd üşürmüşlā̄ üstünden ne cepāne varsa düşümüşlē ġaçāḳan **[GDBA: s. 132]**

*Onlar **kaçarken** üstünden onu düşürmüşler, **kaçarken** ne cephane varsa düşürmüşler.*

1.4.2.1.6.1.2. -gen

1) ḳatılal**ä**di **gülēgen** burası gibi sülüyo deye. **[GDBA: s. 109]**

***Gülerken** katılırlardı burası gibi söylüyor diye.*

1.4.2.1.6.1.3. -ġan

1) bizim ḳāvede görüşüyuz ya, o da çumonto göTürüyo ḳamyondan inmiş olaraġ şeyde paşabotları **imzalatırġan** ıras gelmiş orda **[GDBA: s. 158]**

*Bizim kahvede görüşüyoruz ya o da kamyondan inmiş olarak çimento götürüyor, orada pasaportları **imzalatırken** rast gelmiş.*

1.4.2.1.6.1.4. –(i)ke

1) Biz küçük çöçi **ieverike**, kamyon ne ġidar et aldı baḳ.**[GDBA: s. 107]**

*Biz küçük çocuğu **evlendirirken** ne kadar et aldık bak.*

2) genebi gün büle oḳula **giderke** ḳuş bārınca aynı u şekil, anasına demiş ġārikin. **[TMİKA: s. 243]**

*Yine bir gün böyle okula **giderken** kuş aynı şekilde bağırınca artık annesine demiş.*

3) bir aḳşem, **gideke** bi de baḳıya, yāni eski zamandan annadı yaz şindi, bi baḳmış bi tane ḳoç gibi ufaḳ bi şey bārıya.**[TMİKA: s. 180]**

*Bir akşam **giderken** bir de bakıyor, yan, eski zamandan anlatıyoruz şimdi, bi bakmış bi tane koç gibi ufak bi şey bağırıyor.*

4) ben edirne'de dünya'ya gelmişim. Mācırlıða **gelirke** beni yazmışlar gülser gülser güzel. **[KBAMER: s. 314]**

*Ben Edirne'de dünyaya gelimşim. Muhacirliğe **gelirken** beni yazmışlar, Gülser Gülser güzel*

5) u **indirike** düşmüştü.**[TMİKA: s. 177]**

*O **indirirken** düşmüştü.*

1.4.2.1.6.1.5. –(ü)ke

1) A tab ìtabì, şindi o nışanda, nışanalīlar, nışanı alıp **götürüke** evelā atar bi pazālıḳ.**[TMİKA: s. 177]**

*A tabi tabi şimdi o nişanda nişan alırlar, nişanı alıp **götürürken** evvela bipazalı atarlar .*

1.4.2.1.6.1.6. -kän

1) ev **düzūlükän** ingelā gidē. **[SİYÖ: s.192]**

*Ev **yerleştirilirken** yengeler gider.*

1.4.2.1.6.1.7. –kene

" Anadolu ağızlarında da yaygın olarak kullanılan bu ek –a/-e pekiştirme unsuru ile genişletilmiştir."[184]

1) dūnlere bizim dünlerde dünlere **giderkene** evelden vaṛdı. **[KBAMER: s. 196]**

*Düğünlere bizim düğünlerde düğünlere **giderken** evvelden vardı.*

2) kimisi **gelirkene** öldü buralarda. **[KBAMER: s. 217]**

*Kimisi **gelirken** öldü buralarda.*

3) yunan ārbi **gelirkene** babamı kümese ḳapamış. **[KBAMER: s. 244]**

*Yunan Harbi **gelirken** babamı kümese kapamış.*

4) belkin sen bilmezsin mıstafa aġa sen ne keçi **güderkene** ben bu ḳāve iŞinde dōdum. **[KBAMER: s. 248]**

*Belki sen bilmezsin Mustafa aga sen ne keçi **güderken** ben bu kahve işinde doğdum.*

[184]Fatma Sibel Bayraktar, a.g.m., s. 72.

5) **giderkene** çoḳ zarar verdiler. **[KBAMER: s. 333]**

Giderken *çok zarar verdiler.*

6) esaS bizimkiler ārmanlıdan ordan gelennēn içinde yolda **gelürkene** dünyāya gelen benim dedemdi mācır memeT dērdiler tabi ōrdan **geliṛkene** doḲsam beş yaşında falan öldü e öleli de otuS sene olmuştur.**[KPİKAİ: s. 243]**

Esas bizimkiler Harmanlı'danordan gelenlerin içinde yolda ***gelirken*** *dünyaya gelen benim dedemdi, Muhacir Mehmet derlerdi tabi ordan* ***gelirken*** *doksan beş yaşında falan öldü.*

7) di mi bîrānettin ābi emen (emen tabi ordan **gelürkene**dünyaya geliyi çoḳ eski yani berāber gelmişler ePsi beraber **[KPİKAİ: s. 243]**

*Di mi Burhanettin ağbi hemen tabi ordan****gelirken*** *dünyaya gelirken dünyaya geliyor çok eski yani beraber gelmişler hepsi beraber*

8) tabi tabi çeyizi **alırkene** sandīn üstüne oturuyo. **[KPİKAİ: s. 247]**

Tabi tabi çeyizi ***alırken*** *sandığın üstüne oturuyor.*

1.4.2.1.6.1.8. -känsi

-ken zarf-fiil eki +sı üçüngü teklik şahıs iyelik eki ile genişletilerek de kullanıldığına bir örnekte rastlanmıştır.

1) Bän o `Makgulä, o Kāsimlerin evi vā ya, orē **gidirkänsi,** onnarın evinin yanında alanı gördüm, Taybälärin yanında. **[KDBÇER: s. 144]**

Ben o Makbule o Kasımların evi var ya oraya ***giderken*** *onların evinin yanında alanı gördüm, Tayyibelerin yanında*

1.4.2.1.6.1.9.-kesine

-ken zarf-fiil eki -si üçüncü teklik şahıs iyelik eki ve +n yardım ses +e yönelme durum eki ile genişletilmiş olarak da Tekirdağ'a göç etmiş Bulgaristan göçmenlerince kullanıldığıyla ilgili sadece bir metinde birden fazla örnekte rastlanmıştır.

1) ķız içeri **girerkesine** ķapanmış ķoca ķoca ķapılā, ķalmış içerde **[TMİKA: s. 244]**

*Kız içeri **girerken** koca koca kapılar kapanmış, içerde kalmış.*

1.4.2.1.6.1.10. -kēdın

Sadece Çerkovna ağzında gözlemlenmiştir. Bayraktar, ayrılma hali ile genişletilmiş olabileceğini ifade etmektedir[185].

1) **Yazarkēdın**, sora nābē şindi buna gidēlā̄. **[KDBÇER: s. 150]**

***Yazarken**, sonra ne yapıyor şimdi bunlar gidiyorlar.*

2) **Sürärkēdin** demek mandalālā demek, bį şē daķılē şindi. **[KDBÇER: s. 145]**

*Demek mandaları **sürerken** demek bi şey takılıyor şimdi.*

3) Sōra demek, o küpü **gömā̄kedin**, ikisinin önünä bį şinik bölcä dökē, iki ķarının önünz dökēri bį şinik bölcä. **[KDBÇER: s. 146]**

*Sonra demek o küpü **gömerken** ikisinin önüne bi şinik börülce döker, iki kadının önüne bi şinik börülce dökeriz.*

1.4.2.1.6.1.11. –(y)kene

-ken zarf-fiil eki +A yönelme durum eki ile genişletilmiş bir biçimde de kullanılmaktadır.

1) esas bizimkiler ārmanlıdan ordan gelennēn içinde yolda **gelüŗkene** dünyāya gelen benim dedemdi mācır memeT dērdiler tabi ōrdan **geliŗkene** doĶsam beş yaşında falan öldü e **öleli** de otuS sene olmuştur **[KBAMER: s. 214]**

*Esas bizimkiler Harmanlı'danordan gelenlerin içinde yolda **gelirken** dünyaya gelen benim dedemdi, muhacir Mehmet derdiler tabi ordan**gelirken** doksan beş yaşında falan öldü e **öleli** de otuz sene olmuştur.*

2) di mi bîrānettin ābi emen (emen tabi ordan **gelüŗkene** dünyaya geliyi çoķ eski yani beraber gelmişler ePsi beraber **[KBAMER: s. 214]**

[185]Fatma Sibel Bayraktar, a.g.m., s.73.

*değil mi Burhanettin ağabey hemen hemen tabi oradan **gelirken** dünyaya geliyor çok eski yani beraber gelmişler hepsi beraber.*

1.4.2.1.6.2. Ekin İşlevleri

a. –k*A*n zarf-fiilinin ardından *gibi* edatının kullanıldığı durumlarda bu edat zarf-fiile *olduğu gibi* anlamı katar.

1) Tabi bi gün geri ġalayım diye ne olur ne gelir dėye sō vatandaş çoġu gene aynisi şindiki bu isim **diiştirike gibi** bayĭra ķıra mıra ķaçmıştı. **[GDBA: s. 111]**

*Tabi bir gün geri kalayım ne olur ne gelir diye vatandaşın çoğu yine aynı şimdiki bu isim **değiştirirkenki gibi** bayıra kıra mıra kaçmıştı.*

b. –ken/ iken zarf- fiili esas itibariyle zamanı bildiren zarf- fiiller türetir ve zarf-fiillerin gösterdiği hareketle asıl fiillerin gösterdiği hareket aynı zaman diliminde gerçekleşir. Asıl fiildeki hareket zarf- fiildeki hareketten bağımsız da olabilir, zarf-fiildeki harekete bağlı da olabilir.

b1. Bağımsız olarak aşağıdaki gibidir:

1) Orda, düzlüktä, ķoca meşe vādı ya ani. Cumā'dan **gelịke**. **[KDBÇER: s. 173]**

*Orada düzlükte koca meşe vardı ya hani Cuma'dan **gelirken**.*

2) unnā da ayaķlānın çamurunı yıķamā **üraşılāķan** acelē emen tāķapılā erken tā ķabı kitlemē hacet yok. **[GDBA: s. 123]**

*Onlar da hemen acele ayaklarının çamurunu yıkamaya **uğraşırlarken** işte kapılar erken kapı kilitlemeye gerek yok.*

3) bizim ķāvede görüşüyuz ya, o da çumonto göTürüyo ķamyondan inmiş olaraġ şeyde paşabotları **imzalatırġan** ıras gelmiş orda **[GDBA: s. 158]**

*Bizim kahvede görüşüyoruz ya o da kamyondan inmiş olarak çimento götürüyor, orada pasaportları **imzalatırken** rast gelmiş.*

4) biz orda **duruḳa**, özal ötedän, bändän alçaḳta yūsek dil, ama boynu bōle bükümleri özalın. bi sarı boyalı münübüslä gäldilär. **[SİYÖ: s. 168]**

*Biz orada **dururken** Özal öteden benden alçak da yüksek değil ama boynu böyle bükümleri Özal'ın. Bi sarı boyalı minibüsle geldiler.*

5) raa tdösānä **yatırılıḳa,** temizleyēsin ä, bıçaḳ ḳoyması var. **[SİYÖ: s.185]**

*Rahat döşeğine **yatırılırken** temizliyorsun ya bıçak koyması var.*

6) ev **düzūlükän** ingelā gidē. **[SİYÖ: s.192]**

*Ev **yerleştirilirken** yengeler gider.*

7) Bän o `Makgulä, o Kāsimlerin evi vā ya, orē **gidirkänsi,** onnarın evinin yanında alanı gördüm, Taybälärin yanında. **[KDBÇER: s. 144]**

*Ben o Makbule o Kasımların evi var ya oraya **giderken** onların evinin yanında alanı gördüm, Taybaların yanında.*

8) **Yazarkēdın**, sora nā bēş indi buna gidēlā. **[KDBÇER: s. 150]**

***Yazarken**, sonra ne yapıyor şimdi bunlar gidiyorlar.*

9) Unnā **ḳaçāḳan** uū üşürmüşlā üstünden ne cepāne varsa düşümüşlē ġaçāḳan**[GDBA: s. 132]**

*Onlar **kaçarken** üstünden onu düşürmüşler, **kaçarken** ne cephane varsa düşürmüşler.*

10) ḳız içeri **girerkesine** ḳapanmış ḳoca ḳoca ḳapılā, ḳalmış içerde **[TMİKA: s. 244]**

*Kız içeri **girerken** koca koca kapılar kapanmış, içerde kalmış.*

11) bu arada doḳtorlā visteye **giriken**, doḳtorlarla berāber, dalmış içeri, bireh demiş, ne çoḳ deli var burda.**[TMİKA: s. 199]**

*Bu arada doktorlar viziteye **girerken** doktorlarla beraber dalmış içeri, breh, demiş ne çok deli var burada.*

12) giderler qıra, baqsalar orda-burda çiçekler, qıs **toplarken** qoca qari bıraqır qızi, qaçar. **[VİDTürk: s.146]**

*Kıra giderler, baksalar orada burada çiçekler, kız çiçek **toplarken** koca karı bırakır kızı kaçar.*

13) yoḳ şaıs͡ların arabaları var da almıyolar almıyolar **giderke** yāni bu şim(bizim eskiden tirenimiz duruyodu burada çoḲ güzeldi tiren **[KBAMER: s. 216]**

*Yok şahısların arabaları var da almıyorlar almıyorlar **giderken** yani bu şimdi bizim eskiden trenimiz duruyordu burada tren çok güzeldi.*

b2. Bağımlı olarak;

1) **geçā̈kän** ninemi de bĭrakēriz. **[SİYÖ: s.174]**

Geçerken ninemi de bırakırız.

2) **Sürärkēdin** demek mandalālā demek, bį şē daḳılē şindi. **[KDBÇER: s.145]**

*Demek mandaları **sürerken** demek bi şey takılıyor şimdi.*

3) Sōra demek, o küpü **gömā̈kedin**, ikisinin önünä bį şinik bölcä dökē, iki ḳarının önünz dökēri bį şinik bölcä. **[KDBÇER: s. 146]**

*Sonra demek o küpü **gömerken** ikisinin önüne bi şinik börülce döker, iki kadının önüne bi şinik börülce dökeriz.*

4) Türkiye **geliken** yolda paşaportları **çıḳarıḳan** ḳayınçısı vurdu onu. **[GDBA: s. 104]**

*Türkiye'ye **gelirken** pasaportları **çıkarırken** yolda kayınçosu vurdu onu.*

5) Biz küçük çöçi **ieverike**, kamyon ne ġidar et aldı baḳ. **[GDBA: s. 107]**

*Biz küçük çocuğu **evlendirirken** ne kadar et aldık bak.*

6) gene bi gün büle oḳula **giderke** ḳuş bārınca aynı u şekil, anasına demiş ġārikin. **[TMİKA: s. 243]**

*Yine bir gün böyle okula **giderken** kuş aynı şekilde bağırınca artık annesine demiş.*

7) çehkel, epsi orda çifçilik **yaparken** ġalıyolar. **[TMİKA: s. 235]**

*Çehkel, hepsi orada çiftçilik **yaparken** kalıyorlar.*

8) ḳıtayla dönemiyo, bulġādan **dönēken,** biras, seksen beş asker dönüyo buraya, aşā yuḳarı yüs seksen kişi asker çıḳarıyo bu köy. **[TMİKA: s. 218]**

*Kıtayla dönemiyor, Bulgar'dan **dönerken**, biraz, seksen beş asker dönüyor buraya, aşağı yukarı yüz seksen kişi asker çıkarıyor bu köy.*

9) bir aḳşem, **gideke** bi de baḳıya, yāni eski zamandan annadı yaz şindi, bi baḳmış bi tane ḳoç gibi ufaḳbi şey bārıya. **[TMİKA: s. 180]**

*Bir akşam **giderken** bi de bakıyor, yan, eski zamandan anlatıyoruz şimdi, bi bakmış bi tane koç gibi ufak bi şey bağırıyor.*

10) gelin alma **giderken** davul tutulur. **[TMİKA: s. 177]**

*O gelin almaya **giderken** davul tutulur.*

11) a tabì tabì, şindi o nışanda, nışanalīlar, nışanı alıp **götürüke** evelā atar bipazālıḳ. **[TMİKA: s. 177]**

*A tabi tabi şimdi o nişanda nişan alırlar, nişanı alıp **götürürken** evvela bi pazarlık atarlar .*

12) qıs oraya- buraya **baqınırken** gȯrmemiş. **[VİDTürk: s.146]**

*Kız oraya buraya **bakınırken** görmemiş.*

c. Asıl fiil ile zarf- fiilin öznesi ortak da olabilir ayrı da olabilir.

c1. Ortak özne ile;

1) **geçākän** ninemi de bĭrakēriz. **[SİYÖ: s.174]**

***Geçerken** ninemi de bırakırız.*

2) Köprüdän **geçākä** ķorkutmuş onu ķız ķorkmuş, `aydi dönmüş evä gälmiş. **[KDBÇER: s. 164]**

*O köprüden **geçerken** onu korkutmuş, haydi dönmüş eve gelmiş.*

3) Bį geç olan armıt vādı, ondan biz marmalat yaptįdıķ sana da ķoyalım **gidākän** al. **[KDBÇER: s. 151]**

*Bi geç olan armut vardı, ondan biz marmelat yapmıştık, sana da koyalım **giderken** al.*

4) Bän o `Makgulä, o Kāsimlerin evi vā ya, orē **gidirkänsi**, onnarın evinin yanında alanı gördüm, Taybälärin yanında. **[KDBÇER: s. 144]**

*Ben o Makbule o Kasımların evi var ya oraya **giderken** onların evinin yanında alanı gördüm, Taybaların yanında.*

5) **Gidērke** köpē ras gelmiş köpek demiş çıķmış önüne demiş ben sē yardım itçen nere gitðrsun te almış köpē. **[BKİÇTA: s. 187]**

***Giderken** köpeğe rast gelmiş köpek çıkmış önüne demiş be sana yardım edeceğim, işte köpeği almış.*

6) Ondan sðra hoca alðr eşekleri yükletðr odun, birine gene birazcıo zayıfmış asçıķ fazlaca yükletmiş eşek bi yoķuştan **çıķarķan** yükünen beraber yıķılðru. **[BKİÇTA: s. 160]**

*Ondan sonra hoca eşekleri alır, birine azcık fazlaca odun yükletir, eşek birazcık zayıfmış, bir yokuştan **çıkarken** eşek yükle beraber yıkılmış.*

7) Biz küçük çöçii **everike**, kamyon ne ġidar et aldı baķ.**[GDBA: s. 107]**

*Biz küçük çocuğu **evlendirirken** ne kadar et aldık bak.*

8) padişah bir gün mektepten çocuqlar **çiqarken düşünerek** onnara bagarmiş. **[VİDTürk: s. 129]**

*Padişah bir gün mektepten çocuklar **çıkarken düşünerek** onlara bağırmış.*

9) **gide˙rken** baqsalar bir maqsım yol ustunde ağlay. **[VİDTürk: s.129]**

Giderken *bir baksalar yol üstünde bir çocuk ağlıyor.*

10) **ağlarken severken** ikisi iki qolundan askerler uyumiş qadın, askerler-da uyumiş. **[VİDTürk: s.151]**

İkisi iki kolunda ***ağlarken severken*** *uyumuş kadın, askerler de uyumuş.*

11) Şindi ķızım ben de duydū mu söyleyem bîrası ormanmıj bîraları o(zaman kesiyolar ya **yerleşirke [KBAMER: s. 217]**

şimdi kızım ben de duyduğumu söyleyeyim burası ormanmış buraları o zaman kesiyorlar ya ***yerleşirken***

c2. Farklı özne ile;

1) biz orda **duruķa**, özal ötedän, bändän alçaķta yūsek dil, ama boynu bōle bükümleri özalın. bisarı boyalı münübüslä gäldilär. **[SİYÖ: s.168]**

Biz orada ***dururken*** *Özal öteden benden alçak da yüksek değil ama boynu böyle bükümleri Özal'ın. Bi sarı boyalı minibüsle geldiler.*

2) Ķızlā türkü çāre, ķızlā türkü **çārıķa** çocuķlā da şavıķlandırē bijem. **[KDBÇER: s.181]**

Kızlar türkü söyler, kızlar türkü ***söylerken*** *çocuklar da şavklandırıyor be canım.*

3) Ninan demiş bōlä yāmır **yārķan** çıķmaz demiş. **[KDBÇER: s. 163]**

Ninen demiş böyle yağmur ***yağarken*** *çıkmaz demiş.*

4) Türkiye **geliken** yolda paşaportları **çıķarıķan** ķayınçısı vurdu onu. **[GDBA: s. 104]**

Türkiye'ye ***gelirken*** *pasaportları* ***çıkarırken*** *yolda kayınçosu vurdu onu.*

5) baķ□nelē gödük nelē geçirdik. Seksendoķuz senesinde biz tütün **ekķkene** at diiştirimi oldu. **[BKİÇTA: s. 137]**

*Bak neler gördük neler geçirdik. Seksen dokuz senesinde biz tütün **ekerken** ad değiştirimi oldu.*

6) Tabi bi gün geri ġalayım diye ne olur ne gelir dėyesō vatandaş çoġu gene aynisi şindiki bu isim **diiştirike gibi** bayĭra ķıra mıra ķaçmıştı. **[GDBA: s. 111]**

*Tabi bir gün geri kalayım ne olur ne gelir diye vatandaşın çoğu yine aynı şimdiki bu isim **değiştirirkenki gibi** bayıra kıra mıra kaçmıştı.*

7) çemberını **alırken** qıs uyanır. **[VİDTürk: s.147]**

*Çemberini **alırken** kız uyanır.*

8) parmaqlarından yuzuqlerını **alırken**qıs uyanır. **[VİDTürk: s.147]**

*Parmaklarından yüzüklerini **alırken** kız uyanır.*

9) bize annatılan bırda bu köy ilk **ķurulurķa** dedem annattĭnı söylüyorum ormanlıĶmıj bĭrası **[KBAMER: s. 292]**

*bize anlatılan burada bu köy **kurulurken** dedemin anlattığını söylüyorum burası ormanlıkmış.*

ç. –ken/-iken zarf-fiili –*I*yor ve –m*A*kt*A*şimdiki zaman ekinden sonra, -m*I*ş/-m*U*ş duyulan geçmiş zaman ekinden sonra –r/-*A*r geniş zaman ekinden sonra, -*A*c*A*k gelecek zaman ekinden sonra kullanılıyorken; Bulgaristan Türk ağızlarında bir örnekte ,-m*I*ş/-m*U*ş duyulan geçmiş zaman ekinden sonra da kullanılmıştır.

1) Tā önceleri bulġarĺàrın kendi bulġar küylerinde ķŏperatiF ḥaķķatan gönüllüydü unnā, ķırķ dörtten sōra başlamış yavaş yavaş ķırġ altı ķırķ sekiz senelerinde bulġarlar bi zaman girdilā̄ bunı ķŏperatiF memnun **olmayınca** adam tarlası urda ġaldı, öküzü urda **ġalmışķen**, bulġarĺàrın ama ekseri unnā da bıraķmışlādı ķŏperativi adam başladı iki èllen **çalışıp** èkmēni çıķāmā faġat devlet

bunu ὺyle iyilikken denedi olmadiini **görünce** elli sekizde ayni isim diiştiri gibi zolla artık̨ başlamıştı. **[GDBA: s. 111]**

*Daha önceleri Bulgarların kendi Bulgar köylerinde kooperatifhakikaten gönüllüydü onlar, kırk dörtten sonra yavaş yavaş kırk altı kırk sekiz senelerinde Bulgarlar bi zaman girdiler bunu kooperatif memnun o**lmayınca** adamın tarlası orada kaldı, öküzü orada **kalmışken** Bulgarların ama çoğunlukla onlar da bırakmışlardı koopretifi, adam başladı iki elle **çalışıp** ekmeğini çıkarmaya fakat devlet bunu öyle iyilikle denedi, olamadığını **görünce** elli sekizde aynı isim değiştirimi gibi artık zorla olmaya başlamıştı.)*

Bu kullanım Bulgaristan ağızlarında iki örnekte de–*I*yor ekinin ardından kullanımı tespit edilmiştir:

2) **Yörüyorkän** sayına soluna, Bizim Nasredin Oca birdän çık̨mış yoluna. **[KDBÇER: s. 178]**

*Sağına soluna **yürüyorken**, bizim Nasreddin Hoca birden yoluna çıkmış.*

3) **Ḳoşuyorkän** dört nala Ceylanın arḳasından Timurlenk. Atı yerä ḳapanmış, **[KDBÇER: s. 178]**

*Timurlenk ceylanın arkasında dörtnala **koşuyorken** atı yere kapanmış.*

İncelediğimiz diğer örneklerin tümünde geniş zaman ekinden sonra kullanılmıştır.

1.4.2. BİRLEŞİK ZARF-FİİLLER

1.4.2.1. AD-FİİL VE SIFAT-FİİLLERLE KURULAN ZARF-FİİLLER

Bazı ad-fiiller ve sıfat-fiiller ad çekimi veya iyelik ve ad çekim ekleriyle genişletilerek zarf- fiil grubuna dahil olabilmektedir.

1.4.2.1.1. Sıfat-Fiil+Durum Eki

1.4.2.1.1.1.Sıfat-Fiil+ DAn Ayrılma Durum Eki

1.4.2.1.1.1.1.-DIk/-DUk+DAn

-d*I*k/-d*U*k sıfat-fiil ekinin +t*A*n çıkma eki ile genişletilerek oluşan bu zarf-fiil hem zaman hem de sebep gösterme işlevindedir. Ancak bu zarf-fiil zaman belirtme işlevi üstlendiğinde neredeyse hiç tek başına kullanılmaz, *sonra* edatıyla birlikte kullanılır. Bulgaristan Türk ağızlarında da incelenen örneklerde bu zarf- fiilin *sonra* edatıyla birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir.

Tablo13: Bulgaristan Ağızlarında -DIk/-DUk +Dan ekinin kullanımını gösteren tablo

Ek	**Kullanıldığı Yerler**	**Ekin Varyantları**	**Kullanıldığı Yerler**
-DIk/-DUk+DAn	TMİKA	-DIkDAn/ -DUkDAn sōra	KDBÇER, KBAMER
		-dıḳtan sonra	TMİKA
		-dıḳtan sōna	SİYÖ
		-dıqten sora	VİDTürk
		-diktän sora	KDBÇER

1.4.2.1.1.1.1.1.1. Ekin varyantları

1.4.2.1.1.1.1.1.1.1.-DIkDAn/ -DUkDAn sōra

1) Ondan sora dūn **yaḳlaştıktan sōra**, bir afta bį şē ḳaldı mı, meseĺa,o zaman vaḳtı, āli olan, parası bol, gidärdilā̄ Urbisa tarafından çalgı tutardılā. **[KDBÇER: s. 153]**

*Ondan sonra düğün **yaklaştıktan sonra** düğüne bir hafta bi şey kaldı mı mesela o zaman hali vakti olan parası bol olan giderdiler, Vırbitsa tarafından çalgı tutardılar.*

2) ayma…amna buradan hep bi zaman **gezdikten sōra** çekip gidiye bulġaristan'a döneyır tabi. **[KBAMER: s. 287]**

*Ayma…amnabi zaman **gezdikten sonra** çekip gidiyorlar Bulgaristan'a dönüyorlar tabi.*

3) bu sefer oraya gittµne bu buradan **döndükten sōra** şey oluyo …orucu oluyo ama **[KBAMER: s. 312]**

*Bu sefer bu oraya gidince buradan **döndükten sonra** şey oluyor ...orucu oluyor ama.*

2.1.1.1.1.2. -dıḳtan sōna

4) bi çoban, ḳara biçoban. **yapındıḳtan sona** yavaş yavaş bu kō̄ üremā̄ baslayēri. **[SİYÖ: s.169]**

*Bi çoban kara bi çoban. Bu köy **yapıldıktan sonra** yavaş yavaş çoğalmaya başlıyor.*

5) **vādıḳtan sona** bütün malını mülkünü ḳoyellär işletmene annayesin mi. **[SİYÖ: s.169]**

***Vardıktan sonra** bütün malını mülkünü işletmene veriyorlar. Anlıyor musun?*

1.4.2.1.1.1.1.1.2. -dıḳtan sonra

1) tıraḳtör **aldıḳtan sonra**, sırtımızdan yük ündi. **[TMİKA: s. 230]**

*Traktör **aldıktan sonra** sırtımızdan yük indi.*

2) **aldıḳtan sonra** motoru, bi ton da mazot parası verdi sana. **[TMİKA: s. 234]**

*Motoru **aldıktan sonra** sana bi ton da mazot parası verdi.*

1.4.2.1.1.1.1.1.3. -dıqten sora

1) padişah bayilır. **ayildıqten sora**: "alın bu çocugi, qızi-da beraber, ninesini gidın, çiqarın." **[VİDTürk: s.145]**

*Padişah bayılır. **Ayıldıktan sonra** " Alın bu çocuğu, kızı da beraber, gidin ninesini çıkarın."*

2) aqşam olur, gảlırler, sofraya otururlar, **yeyip iştıqten sora** qız dişardan bağırır: **[VİDTürk: s.145]**

*Akşam olur, gelirler, sofraya otururlar, **yiyip içtikten sonra** kız dışarıdan bağırır:*

1.4.2.1.1.1.1.1.4.-diktän sora

1) Görüvärmiş altın dişi vāmış ḳızın āzında. Dişi **görüvärdiktän sōra**, ah demiş bu demiş bejem. Bulmuş onu. **[KDBÇER: s. 165]**

*Kızın ağzında altın dişi varmış. Dişi **görüverdikten sonra** ah demiş bu demiş be canım. Onu bulmuş.*

1.4.2.1.1.1.1.2. Ekin İşlevleri

a. Ek, cümleye öncelik anlamı katar, yüklemin bildirdiği iş zarf- fiil gerçekleştirildikten sonra gerçekleşir.

1) bi çoban, ḳara bi çoban. **yapındıḳtan sona** yavaş yavaş bu kȭ ürem ābaslayēri. **[SİYÖ: s.169]**

*Bi çoban kara bi çoban. Bu köy **yapındıktan sonra** yavaş yavaş çoğalmaya başlıyor.*

2) **vādıḳtan sōna** bütün malını mülkünü ḳoyellär işletmene annayesin mi. **[SİYÖ: s.169]**

***Vardıktan sonra** bütün malını mülkünü işletmene veriyorlar. Anlıyor musun?*

3) Ondan sora dūn **yaḳlaştıktan sōra,** bir afta bį şē ḳaldı mı, meseĺa,o zaman vaḳtı, āli olan, parası bol, gidärdilā̄ Urbisa tarafından çalgı tutardılā. **[KDBÇER: s. 153]**

*Ondan sonra düğün **yaklaştıktan sonra** düğüne bir hafta bi şey kaldı mı mesela o zaman hali vakti olan parası bol olan giderdiler, Vırbitsa tarafından çalgı tutardılar.*

4) Görüvärmiş altın dişi vāmışḳızınāzında. Dişi **görüvärdiktän sōra**, ah demiş bu demiş bejem. Bulmuş onu. **[KDBÇER: s. 165]**

*Kızın ağzında altın dişi varmış. Dişi **görüverdikten sonra** ah demiş bu demiş be canım. Onu bulmuş.*

5)sōna, çocuḳ, damat ḳına **yandıḳtan sona** ḳucaḳlayıveriḳızı, tabi yüzü örtülü, elleri ḳınalı, **alıp** evin içine ḳaçırı. **[TMİKA: s. 246]**

*Sonra çocuk, damat kına **yandıktan sonra** kucaklayıverir kızı, tabi yüzü örtülü, elleri kınalı, **alıp** evin içine kaçırır.*

6) ayma…amna buradan hep bi zaman **gezdikten sōra** çekip gidiye bulġaristan'adöneyır tabi. **[KBAMER: s. 287]**

*Ayma…amnabi zaman **gezdikten sonra** çekip gidiyorlar Bulgaristan'a dönüyorlar tabi.*

7) bu sefer oraya gittµne bu buradan **döndükten sōra** şey oluyo …orucu oluyo ama **[KBAMER: s. 312]**

*Bu sefer bu oraya gidince buradan **döndükten sonra** şey oluyor ...orucu oluyor ama.*

8) tıraḳtör **aldıḳtan sonra**, sırtımızdan yük ündi. **[TMİKA: s. 230]**

*Traktör **aldıktan sonra** sırtımızdan yük indi.*

9) **aldıḳtan sonra** motoru, bi ton da mazot parası verdi sana. **[TMİKA: s. 234]**

*Motoru **aldıktan sonra** sana bi ton da mazot parası verdi.*

10) Öldü öldü gitti, tekirdā'nda ḳabristanlıḳ var, buradan giderke, sā tarafta **diḳḳat ettikten sonra,** yavaş yavaş gitse vesāyit, üseyin pēlivan dhye māzzam bi şey. **[TMİKA: s. 237]**

*Öldü öldü gitti, Tekirdağ'da kabristanlığı var, buradan giderken sağ tarafta **dikkat ettikten sonra** yavaş yavaş gitse araç Hüseyin Pehlivan diye muazzam bi şey.*

11) doḳsan üç mācuru diyolar, ben dedelerimden duydūma göre, doḳsan üç harbi **olduḳtan sonra**, rus mu zaptetmiş oralarını, kim zaptetmiş, bizim dedelerimiz buralara gelmek mecburiyeti āsıl olmuş. **[TMİKA: s. 227]**

Doksan üç muhaciri diyorlar, ben dedelerimden duyduğuma göre, doksan ü. Harbi ***olduktan sonra*** *Rus mu zapt etmiş oralarını, kim zapt etmiş, bizim dedelerimize buralara gelmek mecburiyeti hasıl olmuş.*

12) **Geldikten sōra** sormuşlar onnara nereye gidiysiniz. **[KBAMER: s. 305]**
Geldikten sonra *onlara siz nereye gidiyorsunuz, diye sormuşlar.*

13) Yeni māleye **yolladıḳtan sōra** orayı istememiş babamiyn demiş bizim orası tāuva yer biraları ānı düzlük ya büle oraları tā bayır oldūna biz demiş ova'ya gidelim. **[KBAMER: s. 305]**

Yeni mahalleye ***yolladıktan sonra*** *babam orayı istememiş, demiş, bizim orası işte ova yer buraları hani düzlük ya böyle oraları işte bayır oluncabiz ovaya gidelim.*

14) doḳuz gün öle āmurduruyıēr saba yūrusun onu ēr saba yūrusun ekşimi ēşirmişüj gün taḳlanırmışüj gün normal'den **döndükten sora** doḳuz günde çıḳārız. **[KBAMER: s. 307]**

Dokuz gün hamur öyle duruyor, her sabah yoğuruyorsun onu her sabah yoğuruyorsun, üç gün ekşirmiş üç gün, normale ***döndükten sonra*** *dokuz günde çıkarırız.*

15) Bicāmi vardı. burda eski, **geldikten sonra** yapılıyo.**[TMİKA: s. 193]**
Bir cami vardı. Burada eski, ***geldikten sonra*** *yapılıyor.*

Padişah bayilır. **ayildıqten sora**: "alın bu çocugi, qızi-da beraber ,ninesini gidın, çiqarın." **[VİDTürk: s.145]**

Padişah bayılır. ***Ayıldıktan sonra*** *" Alın bu çocuğu, kızı da beraber, gidin ninesini çıkarın."*

16) aqşam olur, gālırler, sofraya otururlar, **yeyip iştıqten sora**qız dişardan bağırır: **[VİDTürk: s.145]**

Akşam olur, gelirler, sofraya otururlar, ***yiyip içtikten sonra*** *kız dışarıdan bağırır:*

1.4.2.1.1.1.2. -mAz+DAn

Bu kullanımda sıfat fiil ekinin üzerine ayrılma hali gelmiştir.

Tablo14: Bulgaristan Ağızlarında -mAz+Dan ekinin kullanımını gösteren tablo

Ek	**Kullanıldığı Yerler**	**Ekin Varyantları**	**Kullanıldığı Yerler**
-mAz+DAn		-mezden sōnaca	GDBA
		-mezden önce	TMİKA, SİYÖ
		-mazdan evel	TMİKA, VİDTürk

1.4.2.1.1.1.2.1. Ekin Varyantları

1.4.2.1.1.1.2.1.1. –mezden sōnaca

1) **Getittirmezden sōnaca** bu biz bura geldinen mevát itmiş ikisi de. **[GDBA: s. 180]**

Getirtmezden sonraya kadar *biz buraya gelince vefat etmiş ikisi de.*

1.4.2.1.1.1.2.1.2.–mezden önce

1) Sinni baḳ, yemek **ḳonmazdan önce**, yemek ḳonmazdan önce ellā̄ni yıḳadā̄lā̄r. **[SİYÖ: s. 247]**

Şimdi bak, yemek ***konmazdan önce*** *ellerini yıka derler.*

2) nışan yaparsın **evlenmezden önce**. **[TMİKA: s. 229]**

Evlenmeden önce *nişan yaparsın.*

1.4.2.1.1.1.2.1.3. –mazdan evel

1) türkler burayı istanbul'u **almazdan evel** girmişler.**[TMİKA: s. 203]**
*Türkler buraya İstanbul'u **almazdan evvel** girmişler.*

2) Onnar **gȧlmezden evel** familyasına der: **[VİDTürk: s.178]**
*Onlar **gelmezden evvel** ailesine der.*

1.4.2.1.1.2.Sıfat-Fiil+ Ça Eşitlik Durum Eki

1.4.2.1.1.2.1.Ekin varyantları

Ekin sadece aşağıda verilen varyantına örnek bulunmaktadır.

1.4.2.1.1.2.1.1. –dikçän sōra(< -dik+çA+n)

-DIk sıfat-fiil eki +patlayıcı diş sesi d yerine patlayıı diş damak sesi ç ve +n vasıta durum eki ile genişletilmiş biçimde kullanılır. Tek örneğine rastlanmıştır.

Tablo16: Bulgaristan Ağızlarında –dik çän ekinin kullanımını gösteren tablo

Ek	**Ekin Varyantları**	**Kullanıldığı Yerler**
-dik+çA	-dikçän sōra	SİYÖ

1) **gäldikçän sōra**, selam vā̄mis. **[SİYÖ: s. 208]**
***Geldikten sonra** selam vermiş.*

1.4.2.1.1.3. Sıfat-Fiil + Vasıta Eki

"Genel olarak -IncA/-UncA yapılı zarf-fiil ekinin işleviyle kullanılan aşağıdaki zarf-fiil biçimleri, Anadolu ağızlarında pek görülmeyen, ama Doğu Trakya ağızlarında yaygın olarak kullanılan zarf-fiil ekleridir. - DIk/-DUk yapılı sıfat-fiillerin üzerine "ile+n" edatının getirilmesi ile oluşan -DIğInAn/-DUğUnAn(< ...-DIğI ilen / -DUğU ilen) sıfat-fiil biçimlerinin ağızlarda zarf-fiil olarak

kullanılmasından"[186] meydana gelmiştir. İle edatının üzerine n vasıta hali de gelmiş ve bu ağızlarda yaygın bir uygulama buna ek yığılması da diyebiliriz.

Tablo17: Bulgaristan Ağızlarında-DIk/-DUk +ile+n ekinin kullanımını gösteren tablo

Ek	**Ekin Varyantları**	**Kullanıldığı Yerler**
-DIk/-DUk +ile+n	–DInAn	SİYÖ, GDBA, BKİÇTA
	-dinän	SİYÖ
	-tınān	BKİÇTA
	-tınen	BKİÇTA
	-dinēn	BKİÇTA
	-dinén	BKİÇTA
	-DInA/-DUnA	SİYÖ, KDBÇER, TMİKA
	-Dinä/-dįnä	SİYÖ, KDBÇER
	-dınē	KDBÇER
	-dinā	BKİÇTA

[186]Ahmet Günşen, *a.g.m.*,s. 442.

	-dīna	KBAMER
	-dūna	KBAMER
	-tµne	KBAMER
	-tīna	KBAMER
	–diyen	KBAMER, TMİKA
	-DUnnen/-Dınnen	VİDTürk
	-dInAnnı	GDBA
	-Düneyn	BKİÇTA

1.4.2.1.1.3.1.Ekin Varyantları

1.4.2.1.1.3.1.1. –DInAn

-dIk+InA+n< -dIk+ile+n< -dI(k) sıfat- fiil eki, ile edatı, +n vasıta hali eki[187]

1) şindi **vādınan** hep sorūmuş: baḳızım, u erik olmadı mı tā? **[SİYÖ: s. 207]**
*Şimdi **varınca** soruyormuş: Be kızım bu erik olmadı mı daha?*

2) bi başḳa bi tasta sıḳēsin onu **sıḳtınan,** pidenin, pazının, yıfḳaların içinä. **[SİYÖ: s. 244]**

[187] Özden varyantın Doğu Trakya ağızlarında çok kullanıldığını belirtir. Ayrıca ekin gelişimi ile ilgili de şu şekilde bir yorum yapar: -dığınan/-duğunan- - dığı ilen/ -duğu ilen. Ayrıntılı bilgi için bk. Muharrem Özden, "Batı Trakya Gümülcine Ağızlarında Kullanılan Zarf-Fiil Eklerinden Örnekler", *Aydın Türklük Bilgisi Dergisi*, Yıl 7, Sayı 13, 2021, s. 307- 331.

Bir başka tasta onu sıkarsın, ***sıkınca*** *pidenin, pazının, yufkaların içine koyuyorsun.*

3) andan sona ḳız çocuḳ devam edā̆ gitmā̆ gelmā̆ anasına bubasına. Sora çocuḳ tarafı ayḳırı, ḳıs tarafı ayḳīdına. Meseĺā bakim büünḳıs tarafı **ayḳīdınan** sabası çocuḳ tarafı da ayḳırabilir. bir afta sōra da ayḳırabilir. tōlä. **[SİYÖ: s. 195]**

Ondan sonra kız erkek anasına babasına gitmeye gelmeye devam eder. Sonra kız tarafı ***haykırınca*** *erkek tarafı haykırır. Mesela bakayım bugün kız tarafı* ***haykırınca*** *sabahı erkek tarafı da haykırabilir. Bir hafta sonra da haykırabilir.*

4)Unnā hep beraber, unnān şeyi eli **olmadınan** senin küve gelip basabililē mi? **[GDBA: s. 152]**

Onlar hep beraber, onların eli ***olmayınca*** *senin köyüne gelip basabilirler mi?*

5) ha bayramda çörek çörekyālı börek ev altında keçi geçe mēmed'in evi geçe, açmazlādı ḳapıyı **demedinen**. **[BKİÇTA: s. 149]**

Ha bayramda çörek çörek yağlı börek ev altında keçi geçer Mehmet'in evi geçer, ***demeyince*** *kapıyı açmazlardı.*

6) anannnan buban geldi dē **çoḳ** sevinmiş onarı **gödinen**. **[BKİÇTA: s. 171]**

Annem babam geldi, diyor. Çok sevinmişonları ***görünce.***

7) Eh dedim, Allah dedim bizi dedim **geldinen,** kurtarsın buradan. **[GDBA: s. 176]**

(Eve) ***gelince*** *eh dedim, Allah bizi buradan kurtarsın dedim.*

8) kimseyi doḳtur **gelmedinen** soḳmiyılĺā. **[GDBA: s. 126]**

Kimseyi doktor ***gelmeyince*** *sokmuyorlar.*

1.4.2.1.1.3.1.2. -dinän

1) astalıḳ **belidinän** ōdan sō ḳaçıp gelēlär burey. **[SİYÖ: s. 214]**

*Hastalık ortaya **çıkınca*** ondan sonra *kaçıp buraya geliyorlar*.

2) ōmandan odun taşımaḳ. Onarı aḳlıma **getirivā̈dinän** mıtlaḳ bu ḳadā yaşaycáḳ biläm dildim. Bereket vā̈sin. Bändän ityar ıyoḳ bu kövlā̈dä. **[SİYÖ: s. 278]**

*Ormandan odun taşımak. Onları aklıma **getiriverince** mutlaka bu kadar yaşayacak bile değildim. Bereket versin bu köylerde benden ihtiyarı yok.*

3) baḳ dön su odaya. bu oda mısāfir odası. **Gäldinän** adam ḳarı, ḳālar ḳālarla ḳalīdı. **[SİYÖ: s. 170]**

*Bak dön şu odaya. Bu oda misafir odası. Karı koca **gelince** kadınlar kadınlarla kalırdı.*

4) onarı aḳlıma **getirivā̈dinän** mıtlaḳ bu ḳadā yasaycáḳ biläm dildim. **[SİYÖ: s. 178]**

*Onları aklıma **getiriverince** mutlak bu kadar yaşayacak bilir değildim.*

1.4.2.1.1.3.1.3. -tınān

1) sen dedi **ḳalḳtınān** sabālan tarlaya gel dedi bā. **[BKİÇTA: s. 153]**

*Sen sabah **kalkınca** tarlaya gel, dedi.*

1.4.2.1.1.3.1.4. -tınen

1) buna acıḳtıktan keri ne zman **acıḳtınen** bire bademꞏḳırırla yiyirlēmiş bire badem bire bādem. **[BKİÇTA: s. 158]**

*Bunlar **acıktktan sonra** ne zaman **acıkınca** birer badem kırırlar yerlermiş, birer badem birer badem.*

2) kedi emen hiç **tınmadınen** gitvēriverēr yüzlü sābısına. **[BKİÇTA: s. 188]**

*Kedi hemen hiç **tınmadan** getiriveriyor yüzlüğü sahibine.*

1.4.2.1.1.3.1.5. -dinēn

1) burēꞏ**geldinēn**ꞏġonuştum, **[BKİÇTA: s. 145]**

*Buraya **gelince** konuştum.*

2) hā bekār evlendim bōre **geldinēn** hēyā, ēvēdilē beni hemen hamdolsun çoḳ şükür. **[BKİÇTA: s. 142]**

*Ha bekar, buraya **gelince** evlendim, beni evlendirdiler hemen, hamdolsun, çok şükür.*

1.4.2.1.1.3.1.6. -dinén

1) şindi seni alcaḳlaya hiç ayımı□ġurt mu yüzünü açıyoru yanına □ġoyollá□, görücü usulü hiç **tanımadinén** hiç tanımayésin.**[BKİÇTA: s. 145]**

*Şimdi seni alacakla ya hiç ayı mı kurt mu yüzünü açıyor yanına koyuyorlar, görücü usulü hiç **tanımayınca** hiç tanımıyorsun.*

1.4.2.1.1.3.1.7. -ḍınan

1) Gitsinnē üle ġumara aylaḳ **ġalḍınan** kāveleri gezsinē otusunnā yok. **[GDBA: s. 108]**

*Aylak **kalınca** kumara gitsinler, kahveleri gezsinler; otursunlar yok.*

1.4.2.1.1.3.1.8. -DInA/-DUnA

1) tōlä eve **vādına** töle süs gibi durē. **[SİYÖ: s. 225-226]**

*İşte eve **varınca** öyle süs gibi duruyor.*

2) bizim Özcan naptı şinni, tora **vādına** bıraḳtı nurdanı. **[SİYÖ: s. 226]**

*Bizim Özcan naptı, oraya **varınca** bıraktı Nurdan'ı.*

3) bu taraftan, işirḳovodan **çıḳtına** icenä öte dōru a_açlā var, ani tobu tarafa bi yol vā, orda ninesi naşā doru bōlä aşā inēsin. **[SİYÖ: s. 227]**

*Bu taraftan İşirkovo'dan iyice **çıkınca** öteye doğru ağaçlar var, hani işte bu tarafa bir yol var ordan iniyorsun böyle aşağı doğru, aşağı iniyorsun.*

4) dịl ama bị kerä **ḳaldına** bị kedär getiresin ḳardaşlarĭna, epsinä bị duşmannıḳ yapēsın ḳardaşlarĭna. **[KDBÇER: s. 125]**

*Değil ama bi kere **kalınca** keder getiriyorsun, kardeşlerine hepsine düşmanlık yapıyorsun.*

5) şindi parayı **adlına** söylenē, o şindi davılcı urē ya. Parayı **adlına** söylenē o şindi. **[KDBÇER: s. 140]**

*O şimdi parayı **alınca** söylenir, o şimdi davulcu vurur ya, parayı **alınca** söylenir o şimdi.*

6) alaya **gittine,** orda yuḳarı alaya çıḳıp alırız ordan, şey, o zaman, at arabalarıla, taşırız alaya. **[TMİKA: s. 186]**

*Alaya **gidince** orda yukarı alaya çıkıp alırız ordan şey, o zaman, at arabalarıyla taşırız alaya.*

7) gidiyom burdan, keşan'ın bitáne, keşan'ı **geçtine** ḳısıḳ ḳaraḳolu vardı.**[TMİKA: s. 186]**

*Gidiyorum buradan, Keşan'ın bi tane, Keşan'ı **geçince** kısık karakolu vardı.*

8) Yeri çoḳ, bēki yüz deḳar oldūna, tāḱardasın. Öbū tūlü **olduna**, om ‿bes yimi, bi ‿sey yapamēsin. **[SİYÖ: s. 173]**

*Yeri çok, belki yüz dekar **olunca (olduğu için)**, işte kardeşim. Öbür türlü **olunca (olduğu için)** on beş yirmi, bir şey yapamazsın.*

9) sabālayın sāt altıda ḳākez. Ayvannarı ḳatēz. onarı **ḳattına** bira kāvä içēz.**[SİYÖ: s. 174]**

*Sabahleyin saat altıda kalkarız, Hayvanları katarız. Onları **katınca** birer kahve içeriz.*

10) bizim Özcan naptı şinni, tora **vādına** bıraḳtı nurdanı. **[SİYÖ: s. 226]**

*Bizim Özcan naptı, oraya **varınca** bıraktı Nurdan'ı.*

11) andan sōnası, ōdan **çıḳtına** biras oynalā alayda. **[SİYÖ: s. 194]**

*Ondan sonra, oradan **çıkınca** alayda biraz oynarlar.*

12) Ḳınayı **ḳoyduna**, evvälär şindi çizi serēlā içeri. **[KDBÇER: s. 141]**

*Kınayı **koyunca**evvela şimdi içeri çeyizi sererler.*

1.4.2.1.1.3.1.9. -Dinä/-dịnä

1) aa **evländinä** būda ḳontrat yaptıḳtan sō, epsia rabalāla gidādi. **[SİYÖ: s. 227]**
*Aa**evlenince** burada nikah **yapınca** sonra hepsi arabalarla giderler.*

2) Bän onarı evlenmā yapajam **evlendịnä** adamına verjäm. **[KDBÇER: s. 130]**
*Ben onları evlenmeye yapacağım. **Evlenince** adamına vereceğim.*

3) **gittinä** yıḳayın elinizi yüzünüzü. **[SİYÖ: s. 183]**
***Gidince** elinizi yüzünüzü yıkayın.*

4) anamın evlāndä dūduḳ biz burē **gäldinä**. **[SİYÖ: s. 218]**
*Buraya **gelince** anamın evlediğini duyduk.*

5) vaḳıt ḳalmē, āĺem beklemē seni **gäldinä** evä. **[SİYÖ: s. 225]**
*Vakit kalmıyor, alem eve **gelince** beklemez seni.*

6) kimnası be en isä, ḳasabaya **gittinä** alēsin kändinä.**[SİYÖ: s. 226]**
*Kim nasıl beğenirse kasabaya **gidince** alıyor kendine.*

7) Sän dedi onnar utanır lafından, **gittinä** sōlijän dedi, marä `Nejbä abla bän ölcādim ā dejän dedi. **[KDBÇER: s. 126]**
*Sen dedi, onlar utanır lafından, **gidince** söyleyeceksin dedi, Nejla abla ben ölecektim ya diyeceksin, dedi.*

8) Bän onarı evlenmā yapajam **evlendịnä** adamına verjäm. **[KDBÇER: s. 130]**
*Ben onları evlenmek için yapacağım. **Evlenince** adamıma vereceğim.*

9) Bittāya **gäldinä** götürjäm bän ḳızımı**[KDBÇER: s. 135]**
*Ben kızımı bir daha **gelince** götüreceğim.*

10) Çamaşırları įķāmış, andan sora **gäldinä** genä uşaķlara verē, verin deyi. **[KDBÇER: s. 149]**

*Çamaşırları yıkamış, ondan sonra **gelince** çocuklara veriyor, verin diyor.*

11) Evä **geldinä** ķarıya demiş şindi kili, èptän demiş bizim Āşenin sesinä benzē demiş. **[KDBÇER: s. 166]**

*Eve **gelince** kadına demiş ki hepten Ayşe'nin sesine benziyor, demiş.*

12) Siz demiş, bekleyin burda, demiş bänsizä aber värjäm, demiş. Sınırı **geştinä**. **[KDBÇER: s. 174]**

*Siz burada bekleyin demiş, sınırı **geçince** ben size haber vereceğim, demiş.*

1.4.2.1.1.3.1.10. -dınē

1) Gelin **aldınē**, demek yüzmek bunarı bōlä, oyalamaķ. **[KDBÇER: s. 157]**

*Gelini **alınc**a demek böyle üzmek, bunlarla böyle oyalamak.*

1.4.2.1.1.3.1.11. -dinā

1) hep büle acıyıķlı halde ōlu ol uşā **olmadinā.[BKİÇTA: s. 178]**

*Çocuğu **olmayınca** hep böyle acıklı halde oluyor.*

1.4.2.1.1.3.1.12. -dīna

1) éndan sōra yeniden gene ķurumā **başladīna** accıķ alt üst ediyin. **[KBAMER: s. 307]**

*Ondan sonra yeniden kurumaya **başlayınca** azıcık alt üst ediyorsun.*

1.4.2.1.1.3.1.13. -dūna

1) yeni māleye yolladıķtan sōra orayı istememiş babamiyn demiş bizim orası tāuva yer biraları ānı düzlük ya büle oraları tā bayır **oldūna** biz demiş ova'ya gidelim.

[KBAMER: s. 305]

Yeni mahalleye yolladıktan sonra babam orayı istememiş, demiş, bizim orası işte ova yer buraları hani düzlük ya böyle oraları işte bayır ***olunca*** *biz ovaya gidelim.*

1.4.2.1.1.3.1.14.-tµne

1) bu Sefer oraya **gittµne** bu buradan döndükten sōra şey oluyo ķorucu oluyo ama **[KBAMER: s. 312]**

Bu sefer bu oraya ***gidince*** *buradan döndükten sonra şey oluyor korucu oluyor ama.*

1.4.2.1.1.3.1.15. -tīna

1) neyse balķana **yaķlaştīna** tā girmeden tabi bu geri sizde ilerleyin o zaman.**[KBAMER: s. 288]**

Neyse Balkan'a ***yaklaşınca*** *daha girmeden tabi bu geride sizde ilerleyin o zaman.*

2) éndan sōra yeniden gene ķurumā **başladīna** accıķ alt üst ediyin. **[KBAMER: s. 307]**

Ondan sonra yeniden kurumaya ***başlayınca*** *azıcık alt üst ediyorsun*

1.4.2.1.1.3.1.16.–diyen

Karahan -deyin şeklinin -dıklayın ekinden büzülerek ortaya çıktığını belirtir. Buna göre "-dıyan" şekli böyle oluşmuş olabilir veya -dığı ve +n birleşiminde gelişmiş olabilir[188].

1) bunlar ordan **geldiyen**, boyları da uzun iki metre filan, e biraz uzun adam eyilir, ben eyilsem yere düşerim. Onlar eyilir. ēriboz kelimesini ordan getirmişler.**[TMİKA: s. 205]**

Bunlar oradan ***gelince****, boyları da uzun iki metre filan, e biraz uzun adam eğilir, ben eğilsem yere düşerim. Onlar eğilir. Eğriboz kelimesini oradan getirmişler.*

[188]Yasemin Taşçı, "Anadolu Ağızlarında Zarf-fiiller", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003, s. 343.

2) konuşturdular ḳonuşturdulā bi imza attırmasınnar mı? **Geldiyen** çocuḳlar é nāyaptı ḳatıyen üle şeye girmem.**[KBAMER: s. 292]**

*Konuşturdular konuşturdularbi imza attırmasınlar mı? E ne yaptı çocuklar **gelince** öyle şeye girmem.*

3) şimdi **ḳavruldiyen** soðuḳ su iqave edersin.**[KBAMER: s. 290]**

*Şimdi **kavrulunca** soğuk su ilave edersin.*

1.4.2.1.1.3.1.17. -DUnnen/-Dınnen

1) "yolun açik olsun, sen fami˙lyandan **gittınnen** helallıq dile, senınişın bu qahırı çektığın badava yere." **[VİDTürk: s.138]**

*Yolun açık olsun, sen **gittiğinde** ailenden helallik iste, senin için bu kahırı çekti bedava yere.*

3) "param **oldu˙nnen** alırım başqa." **[VİDTürk: s.183]**

*"Param **olunca** başka alırım."*

1.4.2.1.1.3.1.18. -dInAnnı

1) ḳış **oldinenni** öküzlē, hemen paldır küldür çıḳıyele hemen kapıyı açıyılĺā. **[GDBA: s. 124]**

*Kış **olunca** öküzler hemen paldır küldür çıkıyorlar hemen kapıyı açıyorlar.*

2) Gidēdik gene ekin biçmē ama ġānımız **doyuvardınanı** yapamadığ ay şavına bişcēz ya diye baḳ. **[GDBA: s. 179]**

*Yine ekin biçmeye giderdik ama karnımızı **doyuruverince** yapamadık, akşamına biçeceğiz ya diye bak.*

1.4.2.1.1.3.19. -düneyn

1) u hanın yanına da gömmüşlé unu, **gömdüneyn** te□ḳırcıali ismi vémişlé u köye. **[BKİÇTA: s. 178]**

*O hanın yanına da gömmüşler onu, **gömünce** de Kırcali ismini vermişler o köye.*

1.4.2.1.1.4. Sıfat-Fiil+İyelik Eki

Tablo18: Bulgaristan Ağızlarında -DIk/-DUk+sI ekinin kullanımını gösteren tablo

Ek	**Ekin Varyantları**	**Kullanıldığı Yerler**
-DIk/-DUk+sI	-DInēsI/-dUnēsI	KDBÇER
	-dınası	KDBÇER
	-dınansı	KDBÇER

1.4.2.1.1.4.1. -DInēsI/-dUnēsI

-dI(k)-InA-s(I) <–dInAnsI< -dInAsI: -dI(k) sıfat- fiil eki, ile edatı -sI iyelik eki şeklinde ekleşme olduğu düşünülmektedir. Bu kullanıma sadece Çerkovna bölgesinde rastlanmıştır.

1) Gidēri genä dedä, deniz kenarına **vardınēsı,** balıḳçı kērı genä, dedän ōldu demiş. **[KDBÇER: s. 166]**

*Dede yine gider, deniz kenarına **varınca** balık yine çıkar. Ne oldu dede, demiş.*

2) Adam çalē onu bijem, **çaldınēsı** vay onun sesi. Onun sesi aynısı. Vay demiş, benim ḳızım o demiş. **[KDBÇER: s. 166]**

*Adam çalıyor onu be canım, **çalınca** vay onun sesi. Onun sesinin aynısı. Vay demiş, benim kızım, demiş.*

3) **Rasladınēsı** bubana dedim, Şaban amca sōläsän‿ ā̈ bana nası yapēsın, bän yeni seneyä yapem, dedim. **[KDBÇER: s. 192]**

*Babana **rastlayınca,** Şaban amca söylesene bana nasıl yapıyorsun, seneye ben de yapayım, demiş.*

4) **Geldinēs**i, alē bį ḳadä raḳı, alē demek bį burḳan bal gelē bu. Ama demiş, sän uyurḳan, ḳarıḳaldırjek demiş, dōrudan̆ içēsin demiş. **[KDBÇER: s. 151]**

***Gelince** alır bi kadeh rakı, alır bi burkan bal gelir bu. Ama sen uyurken kadın kaldıracak, doğrudan içesin, demiş.*

5) Şind **götürdünēsi**, padişā demiş kili, anġınız yazdı demiş. **[KDBÇER: s. 149]**

*Şimdi padişah **görünce** demiş ki hanginiz yazdı?*

6) Gündüz bį şeyin yoḳtu ama gecä **oldunēsı** başladın ciyaḳ ciyaḳālamā. **[KDBÇER: s. 194]**

*Gündüz bi şeyin yoktu ama gece **olunca** ciyak ciyak ağlamaya başlardın.*

7) Padişānın yanĭna **götürdünēsı**, ama o dilänci gibįmiş, dįlōlä demek įsan gibi, dilänci gibi, da şindi demiş gidip güzälcäį kēsınız paḳlēsınız onu demiş. **[KDBÇER: s. 150]**

*Padişahın yanına **götürünce,** dilenci gibiymiş, insan gibi değilmiş, padişah şimdi **gidip** güzelce yıkayın paklayın onu, demiş.*

8) Ḳapıyı **aştınēsı** aralıḳtan görē onu, görüncä tā alē ḳarıyı gideri şindi. **[KDBÇER: s. 149]**

*Kapıyı **açınca** aralıktan görür onu, şimdi **görünce** de alır kadını giderdi.*

9) Ē şindi bunnarı **dedinēsi**, tāvā mı acība. **[KDBÇER: s. 140]**

*E şimdi bunları **deyince** işte var mı acaba.*

1.4.2.1.1.4.2. -dınası

1) Misirlā̄ **ḳırıldınası**, bittā iş bitē gibi. **[KDBÇER: s. 180]**

*Mısırlar **kırılınca** bir daha iş biter gibi.*

1.4.2.1.1.4.3. -dınēsın

1) Üç adama **rasladınēsın**, biri dermiş bänyazcam, biri dermiş biri bän yazcam. **[KDBÇER: s. 149]**

*Üç adama **rastlayınca** biri demiş ben yazacağım biri demiş ben yazacağım.*

1.4.2.1.1.4.4.-dınansı

Uyuma giren sınırlı sayıda örnek tespit edilmiştir.

1) Bį kerä **başladınansı** vay vay ālimizä, iç susmazdın. **[KDBÇER: s. 194]**

*Bir kere **başlayınca** vay vay halimize, hiç susmazdın.*

2) Sana **baḳtınansı** bubam gelē zatı aḳlıma. **[KDBÇER: s. 194]**

*Sana **bakınca** zaten aklıma babam geliyor.*

1.4.2.1.1.5. Sıfat-Fiil + İyelikEki + Ayrılma Durum Eki

Tablo18: Bulgaristan Ağızlarında -DIk+I+Dan ekinin kullanımını gösteren tablo

Ek	Ekin Varyantları	Kullanıldığı Yerler
-DIk+I+DAn	-dınden sora	VİDTürk

1.4.2.1.1.5. Ekin Varyantları

Ekin sadece aşağıdaki kullanımına rastlanmıştır.

1) hoşgāldın, **beş gāldın-den sora** bunnar muhabbete oturur. **[VİDTürk: s. 151]**

*Hoş geldin, beş **kaldığından sonra** bunlar muhabbete oturur.*

1.4.3. DEĞİŞİK YAPIDAKİ ZARF-FİİLLER

1.4.3.1. -DI+Kişi mI

"Kendisinden sonra gelen eylemin ya da eylemsinin yapılışındaki nedenini belirtmeye yarar."[189]

1) Ondan sōra gelin alıcı **gäldi mi**, şindi gelini getirdilā güvānin evinä, ama gelin arabadan inmäz. **[KDBÇER: s. 160]**

*Ondan sonra gelin alıcı **geldi mi**, şimdi gelini getiririrler güveyin evine, ama gelin arabadan inmez.*

2) gelinorē içeri **girdi mi** güvāi dä getirēlā, **[KDBÇER: s. 161]**

*Gelin oraya, içeri **girdi mi** güveyi de getiriyorlar.*

3) Bayırın ötä yanı şindi, ķāyı taş yola **geştin mi,** oraya dēlär. **[KDBÇER: s. 175]**

*Bayırın öte yanı şimdi, gayrı taş yola **geçtin mi** oraya diyorlar.*

4) **ġaynattı mı** suyu toçķ aolmā **başladı mı** döķōrsun datlin baķlavayın üstüne. **[BKİÇTA: s. 136]**

*Suyun **kaynattın mı** nokta olmaya **başladı mı** tatlıyı baklavanın üstüne döküyorsun.*

5) ondan sona **geldim mi** gülün dibine bıraķırdıķ ķofayı. **[BKİÇTA: s. 163]**

*Ondan sonra gülün dibine **geldim mi** kovayı bırakırdık.*

6) ondan sona sabālen **ķalķtım mı** biz birinici biz banyo yapādıķ. **[BKİÇTA: s. 163]**

*Ondan sonra sabahleyin **kalktım mı** ilk olarak biz banyo yapardık.*

7) ondan sona ķuran'i kerim'den āyetlē **oķudu mu** ķırcalı halķı ķadınnarı ķomşuları demişlē buna molla adı vēmişlē. **[BKİÇTA: s. 176]**

*Ondan sonra Kuran'ı Kerim'den ayetler **okuyunca** Kırcali halkı kadınları ona molla adını vermişler.*

[189]Tahir Nejat Gencan, a.g.e., s. 205.

8) **çıḳmadım mı** ḳaḳolla ḳapiyi. **[BKİÇTA: s. 177]**

Çıkmadım m*ı kapıyı itiyorlar.*

9) remezanın on beşi **gȧldi-mi,** on beşinden sora kimın hısımi var, kimi efe˙ndilere- eveli dēl şindi-kimi aqrabalaına iftar yapaydiler. **[VİDTürk: s.238]**

*Eskiden, şimdi değil, ramazanın on beşi **geldi mi**, on beşinden sonra kimin hısmıva, kimi efendilere, kimi akrabalarına iftar yapıyorlardı.*

1.4.3.1.1. Ekin İşlevleri

a. *"Geçmiş zamana bağlı bir cümlesi oluşturmasına rağmen bazen soru anlamını yitirip zaman zarfı olma özelliğini kazanır. Bu durumda- IncA ekine denk bir anlam kazanır"*[190]*:*

1) saat onda bira ḳāvä tā içēz. ōlän yemā̆, o saat on ikidä. **otūduḳ mu** bi dä ḳākēz. **[SİYÖ: s.174]**

*Saat onda birer kahve daha içeriz. O saat on ikide öğlen yemeğine **oturunca** bir daha kalkarız.*

2) İsä **vādıḳ mı** bira ḳāvä tā içeriz annayēsin mi. **[SİYÖ: s.174]**

*İşe **vardığımızda** bir kahve daha içeriz, anlıyor musun?*

3) Ō ḳutlā bōlä araba üstündä usaḳ ḳonmēri. ḳundaḳlı **sıḳıldı mı** mısmıl.**[SİYÖ: s.178]**

*O vakitler, böyle mısmıl **sıkılınca** arabanın üstünde çocuk konmaz.*

4) āḳandan araban geçsin, teledoḳunsun. deliḳanlılar **ayrıldı mı** dārä, dābıḳa, zilli masa annayēmsin. **[SİYÖ: s.170]**

*Arkandan araba geçsin, delikanlılar **ayrıldığımızda** tef, darbuka, zilli maşa tele dokunsun. Anlıyor musun?*

[190]Zeynep Korkmaz, a.g.e., s. 882.

5) Avsamnarı evä **gäldik mi** ayvan. saat beştä gelēm. **[SİYÖ: s.174]**
*Akşamları yayan eve **gelince** saat beşte gelirim.*

6) **otūduḳ mu** bi dä ḳākēz. **[SİYÖ: s.174]**
***Oturduğumuzda** bir daha kalkarız.*

7) sōrası, eve **gäldi mi** ḳāvä falan filan içālär. **[SİYÖ: s.194]**
*Sonra eve **gelince** kahve falan filan içerler.*

8) Sovan **dōradıḳ mı** peynir ḳoyuyos. **[KBAMER: s. 290]**
*Soğan **doğradık mı** peynir koyuyoruz.*

9) eh işte kendi ulenden sonra **geldik mi** atarıs çantayı...**[TMİKA: s. 183]**
*Eh işte kendi öğleden sonra **geldik mi** atarız çantayı.*

10) ḳızın bθbası razı **geldi mi** olurdu bu iş. **[TMİKA: s. 246]**
*Kızın babası razı **geldi mi** bu iş olur.*

11) remezanın on beşi **gäldi-mi**, on beşinden sora kimın hısımi var, kimi efe˙ndilere- eveli dēl şindi-kimi aqrabalaına iftar yapaydiler. **[VİDTürk: s.238]**
*Eskiden, şimdi değil, ramazanın on beşi **geldi mi**, on beşinden sonra kimin hışmı var, kimi efendilere, kimi akrabalarına iftar yapıyorlardı.*

1.5.BULGARİSTAN AĞIZLARINDA ZARF-FİİLLERİN İŞLEVLERİNE GÖRE SINIFLANDIRILMASI

1.5.1. Tarz Bildiren Zarf-fiiller

Asıl fiildeki harekete çeşitli anlam ve işlev incelikleri katmak suretiyle fiilin kılmış tarzını bildiren zarf-fiillerdir[191].

[191] Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.883.

1) ķaraca ķılavuzluķ yapmış onlara, bi avcu, taķìp etmiş ķaracayı, orada **avlanırken**, ķaraca **gide gide,** çıķıcā zaman dönmüş onlar da izini ķaybetmiş. **[TMİKA: s. 239]**

*Karaca kılavuzluk yapmış onlara, bi avcı orada **avlanırken** karacayı takip etmiş, karaca **gide gide** çıkacağı zaman dönmüş, onlar da izini kaybetmiş.*

2) halķ çoķ ķalabalıķ. bū şey marşını **sōleylek**, osman paşa marşını **sōleylek** gäldilär. **[SİYÖ: s.168]**

*Halk çok kalabalık. Bu şey marşını **söyleyerek**, Osman Paşa marşını **söyleyerek** geldiler.*

3) bōlä çiçek **topláyĺaķ** gidāmiş. **[SİYÖ: s. 198]**

*Böyle çiçek **toplayarak** gidermiş.*

4) ķız da çiçek **topláyĺaķ**, te kelebeklerä **baķınalaķ** gidāmiş. **[SİYÖ: s.198]**

*Kız da çiçek **toplayarak** işte kelebeklere **bakınarak** gidermiş.*

5) Tā hayattadı, dilini **çektinēsi, gülerek** bana baķtı ondan sōra bitti **[KDBÇER: s. 124]**

*Daha hayattaydı, dilini **çekince gülerek** bana baktı, ondan sonra bitti.*

6) Burdan ikimiz izlandıķ **bāralaķ** bōlä demek gidēz. **[KDBÇER: s. 147]**

*Buradan ikimiz **bağırarak** hızlandık böyle demek gidiyoruz.*

7) Aççä dēm **gülümserek** gitti, o dēm yerini, cennetini gördü de onuştan **gülümserek** gitti. **[KDBÇER: s. 147]**

*Hatice diyorum **gülümseyerek** gitti, o yerini, cennetini gördü de o yüzden **gülümseyerek** gitti.*

8) **Ķaçaraķ** gidēz. **[KDBÇER: s. 148]**

***Kaçarak** gidiyoruz.*

9) Egä çalgı bį şē vāsa, çalġılālā gidilir, egär çalgı yoḳsa, kȭdä türkü sȭleyän genşlär zilli maşa, dabruḳa türkü **sȭleyelek**, o zaman, erkezlā̄ çıḳar soḳaḳlara, **[KDBÇER: s. 160]**

*Eğer çalgı bir şey varsa çalgılarla gidilir, eğer çalgı yoksa köyde türkü söyleyen gençler zilli maşa, darbuka türkü **söyleyerek**, o zaman herkesle sokaklara çıkar.*

10) Biz ep tekāleklālä sänsä **yörlek** gidādin. **[KDBÇER: s. 186]**

*Biz hep tekerlekle sense **yürüyerek** giderdin.*

11) Dedim baḳacāna, gälburē, ȭlä **baḳaraḳ**,sādä laf sȭlämäklä olmē bu işlā̄ dedim. **[KDBÇER: s. 191]**

*Bakacağına gel böyle dedim, öyle **bakarak** laf söylemekle olmaz bu işler dedim.*

12) **Yörülek** gidēsen büle, emā̄ belediyele gidēsen on beş taḳike **[GDBA: s. 104]**

***Yürüyerek** gidersen böyle ama belediyeyle gidersen on beş dakika.*

13) gidēken üle bi ḳasımseptemvri oktomvri aylarında bi çimenden geçērken aynı **ġ**av**ġ**alası tikeni **yuvarlanalaḳ** büle ġombaḳlana ġombaḳlana yanından geçē**m**iş unnarın önünden büle. **[BKİÇTA: s. 166]**

*Giderken öyle bi eylül ekim kasım aylarında bi çimenden **geçerken** aynı gavgalası(?) tikeni **yuvarlanarak yuvarlanarak** böyle takla atarak takla atarak yanından geçermiş onun.*

14) ġız şindi yumacini **bildine** salmış **yuvarlana** gitmiş. **[BKİÇTA: s. 171]**

*Kız şimdi yumacığını bildiğine salmış, **yuvarlanarak** gitmiş.*

15) birbirini çoḳ sevirmişlē, āma bunlar **severek** evlenmişlē.**[BKİÇTA: s. 171]**

*Birbirlerini çok severmişler ama bunlar **severek** evlenmişler.*

16) en sonunda ali sülemiş, demiş bu ġavġalası tikenine güldüm ben demiş hani önümüzden **tekerlenerek** geçēdi demiş. **[BKİÇTA: s. 167]**

*En sonunda Ali söylenmiş, demiş gavgalası (?) dikenine güldüm ben demiş. Hani önümüzden **tekerlenerek** geçiyordu demiş.*

17) ġızım al bunu git **örelek örelek gezinelek (ya da öre öre)** git demişle **[BKİÇTA: s. 165]**

*Kızım al bunu git, **örerek örerek gezinerek** git, demişler.*

18) çekilmişle **yörüyelek yörüyelek** bi yere oturmuşlā. **[BKİÇTA: s. 165]**

*Yola çıkmışlar, **yürüyerek yürüyerek** bi yere varmışlar.*

19) ḳısmet yā, geçer yavutta geçemäz deyip te bi iddālıḳ yapmēri, yapmēri. dedim ̯ä ilākiyä **baḳaraḳtan**. **[SİYÖ: s.208]**

*Kısmet ya, geçer yahut da geçemez deyip de iddaalık yapmıyor yapmıyor dedim **bakarak**.*

20) **Unutmadan** sōläyem alam dedi, **[KDBÇER: s. 195]**

***Unutmadan** söyleyeyim, dedi.*

21) gün dişini **çıḳarttırmadan** geldig eve. **[GDBA: s. 176]**

*O gün dişini **çıkarttırmadan** eve geldik.*

22) ḳırdayatardıḳ, yatırıdıḳ ayvanları **otladıp** orda yatırıdıḳ **[TMİKA: s. 235]**

*Kırda yatardık, hayvanları (kırda) yatırırdık, hayvanları **otlatıp** yatırırdık.*

23) **durmadan** gitmişler de gitmişler. **[TMİKA: s. 244]**

***Durmadan** gitmişler de gitmişler.*

1.5.2. Zaman Bildiren Zarf-fiiller

Asıl fiile çeşitli zaman ilişkileri ile bağlanan zarf-fiillerdir.

1) gidēken üle bi ḳasım septemvri oktomvri aylarında bi çimenden geçērken aynı **ġavġ**alası tikeni **yuvarlanalaḳ**□büle ġombaḳlana□ġombaḳlana yanından geçē**m**iş unnarın önünden büle. **[BKİÇTA: s. 166]**

Giderken *öyle bi eylül ekim kasım aylarında bi çimenden* ***geçerken*** *aynı gavgalası(?) tikeni* ***yuvarlanarak yuvarlanarak*** *böyle takla atarak takla atarak yanından geçermiş onun.*

2) O, uyḳudan bän ileri ḳāḳarım, uyḳudan **uyanmadan**, raḳıyı azır edēm, balı da azır edēm, **içip**. **[KDBÇER: s. 151]**

Uykudan önce ben kalkarım, o ***uyanmadan*** *rakıyı hazır derim, balı da hazır ederim* ***içip.***

3) Sōra niḱā **ḳıymadan** oca, gelin güvā̄ , katiyän bį araya gelemäz. **[KDBÇER: s. 161]**

Sonra nikah ***kıymadan önce*** *gelin güvey katiyen bir araya gelemez.*

4) Yāmır **yağmadaṇ** dinnenmek yok. **[GDBA: s. 107]**

Yağmur ***yağmadan*** *dinlenmek yok.*

5) şindi **vādınan** hep sorūmuş: baḳızım, u erik olmadı mı tā? **[SİYÖ: s. 207]**

Şimdi ***varınca*** *sormuş: Be kızım bu erik olmadı mı daha?*

6) astalıḳ **belidinän** ōdan sō ḳaçıp gelēlär burey. **[SİYÖ: s. 214]**

Hastalık ortaya ***çıkınca*** *kaçıp buraya gelirler.*

7) aşırı kūdeysä gidālär arabalāla, reislālä.**varıp** a͟lılar. **[SİYÖ: s.193]**

Uzak köydeyse arabalarla giderler, otobüslerle ***gidip*** *alırlar.*

8) sora ḳūdun içinä taş **doldurup** ḳanaraya atmışlā, fırlatmışlā. **[SİYÖ: s.199]**

Sonra kurdun içine taş ***doldurup*** *uçuruma atmışlar.*

9) andan sona tereyāyınnan **ḳavırıp** bi dä yımta **ḳırıp** bittā ḳaçamā deviriverōsun üstünä onun, depidāsin bōlä ḳaşıḳlan bittā onu peçḳanĭn‿ üstünä ya da tüpün‿ üstünä ḳoyōsun. **[SİYÖ: s.232]**

*Ondan sonra tereyağını **kavurup** bir tane yumurta kırıp bir daha kaçamağı onun üstüne böyle deviriyorsun, kaşıkla depiyorsun, bir daha sobanın üstüne ya da ocağın üstüne koyuyorsun.*

10) **durup durūḳa** evdäkä ep bį yerä gitmäk istādįn ama ep gecä bį saattan sōra. **[KDBÇER: s. 194]**

*Gece bi saatten sonra **durup dururken** evden hep bi yere gitmek isterdin.*

11) **Alıp** gide ḳarıyı. **[KDBÇER: s. 149]**

*Kadını **alıp** gider.*

12) da dedi ki, Selmä dedi, bän yatēmācıḳ bän dedi. Sän kirezleri **yapāḳan**, dedi.Yāmır da çile şindi. Kirezleri **yapāḳan** şindi, bį yıldırım çatladı, dōrudan demek yerindä ḳaldıḳ, o ḳadā fena. **[KDBÇER: s. 148]**

*O da dedi ki Selma dedi, ben yatayım azcık dedi. Sen kirazları **yaparken** dedi. Yağmur da çişeliyor şimdi. Kirazları **yaparken** şimdi bi yıldırım çatladı, doğrudan yerimizde kaldık. O kadar fena.*

13) Olambır altında **oturūkän** yıldırım urdu. **[KDBÇER:s.163]**

*Ihlamur altında **otururken** yıldırım vurdu.*

14) Bį mavi boncuḳ bulmuş gübrä üzerindä **eşinirkän**. **[KDBÇER: s. 168]**

*Gübre üzerinde **eşinirken** bi mavi boncuk bulmuş.*

15) **beklēken beklēken** bi zaman uyumuş. **[BKİÇTA: s. 138]**

***Beklerken beklerken**bi zaman uyumuş.*

16) üçüncü defa **vardıḳtan kere** o yapmış aşādan. **[BKİÇTA: s. 158]**

*Üçüncü defa **vardıktan so**nra aşağıdan o yapmış.*

17) geç vakit gelirdik eve ġarannıḳ **bastıḳtan kere. [BKİÇTA: s. 154]**

*Karanlık **bastıktan sonra** eve geç vakit gelirdik.*

18) Daḳı **bittiktän sora** olē. **[KDBÇER: s. 159]**

*Takı **bittikten sonra** oluyor.*

19) Ondan sōra gelin alıcı **gäldi mi**, şindi gelini getirdilā güvānin evinä, ama gelin arabadan inmäz. **[KDBÇER: s.158]**

*Ondan sonra gelin alıcı **geldi mi**, şimdi gelini getiririrler güveyin evine, ama gelin arabadan inmez.*

20) işä **vādıḳ mı** bira ḳāvätā içeriz annayēsin mi **[SİYÖ: s.174]**

*İşe **vardık mı** birer kahve daha içeriz. Anlıyor musun?*

21) ḳız‿ anası **ayḳīmadan** çocuḳ tarafı yapamē gezeyi. **[SİYÖ: s. 195]**

*Kız anası **çağırmadan** erkek tarafı gezeyi yapamaz.*

22) **Gidär gitmäz** ilk işin istek yapacaḳtın. **[KDBÇER: 171]**

*İlk işin **gider gitmez** istek yapacaktın.*

23) dalgalar **vurduḳça** can teslim ettim **[BKİÇTA: s. 129]**

*Dalgalar **vurdukça** can teslim ettim.*

24) küçē gelmiş sıra, güççük demiş ben **salladıḳça** demiş beni aşarı salcāsız. **[BKİÇTA: s. 139]**

*Küçüğe gelmiş sıra, küçük demiş ben **sallandıkça** beni aşağı salacaksınız, demiş.*

25) Biz **geldikten geri** kimse gelmedi. **[GDBA: s. 102]**

*Biz **geldiğimizden beri** kimse gelmedi.*

26) Biz küçük çöçi i**everike**, kamyon ne ġidar et aldı baḳ.**[GDBA: s. 107]**

*Biz küçük çocuğu **evlendirirken** ne kadar et aldık bak.*

27) o zaman için gezme **gittinde** annattı. **[KBAMER: s. 287]**

*O zaman için gezmeye **gittiğinde** anlattı.*

28) e nası annatçaḳlar ārpa ḳaynadırmışlar ot **toplayıp** būle taş varmış taşta **ėzip** ekmek **yapıp** yirmişlē.**[KBAMER: s. 291]**

*Nasıl anlatacaklar arpa kaynatırlarmış, ot **toplayıp** böyle taş varmış taşta **ezip** ekmek **yapıp** yerlermiş.*

29) şimdi hemen eliyiz süzgeçten **şeydip ḳurutip** tamam o ġadar tarāna. **[KBAMER: s.50]**

*Şimdi süzgeçten **geçirip kurutup** hemen eliyoruz. Tamam işte o kadar tarhana…*

30) ḳız içeri **girerkesine** ḳapanmış ḳoca ḳoca ḳapılā, ḳalmış içerde **[TMİKA: s. 244]**

*Kız içeri **girerken** koca koca kapılar kapanmış, içerde kalmış.*

31) **dēken mēken** pìnir ekme **yēken** eskiden çoḳ eskiden on dört yaşında bi ḳıscāz vāmış.**[TMİKA: s. 243]**

***Derken merken**peynir ekmek **yerken** eskiden çok eskiden on dört yaşında bi kızcağız varmış.*

32) a tabì tabì, şindi o nışanda, nışanalīlar, nışanı **alıp götürüke** evelā atar bi pazālıḳ.**[TMİKA: s. 177]**

*A tabi tabi şimdi o nişanda nişan alırlar, nişanı **alıp götürürken** evvela bi pazarlık atarlar.*

33) ḳonuşturdular ḳonuşturdulā bi imza attırmasınnar mı? **Geldiyen** çocuḳlar é nāyaptı ḳatıye nüle şeye girmem. **[KBAMER: s. 292]**

*Konuşturdular konuşturdularbi imza attırmasınlar mı? E ne yaptı çocuklar **gelince** katiyen öyle şeye girmem.*

34) éndan sōra yeniden gene ḳurumā **başladīna** accıḳ alt üst ediyin. **[KBAMER: s. 307]**

*Ondan sonra yeniden kurumaya **başlayınca** azıcık alt üst ediyorsun.*

35) şimdi **ḳavruldiyen** soðuḳ su iqave edersin. **[KBAMER: s. 290]**

*Şimdi **kavrulunca** soğuk su ilave edersin.*

36) ḳaynanam da gitmiş ḳoceye ben **gelinceye ḳadan** evlenmiş åndan sōra ben geldim. **[KBAMER: s. 298]**

*Kaynanam da ben **gelinceye kadar** kocaya gitmiş evlenmiş, ondan sonra ben geldim.*

37) tıraḳtör **aldıḳtan sonra**, sırtımızdan yük ündi. **[TMİKA: s. 230]**

*Traktör **aldıktan sonra** sırtımızdan yük indi.*

38) nışan yaparsın **evlenmezden önce**. **[TMİKA: s. 229]**

***Evlenmeden önce** nişan yaparsın.*

39) sovan **dōradıḳ mı** peynir ḳoyuyos **[KBAMER: s. 290]**

*Soğan **doğradık mı** peynir koyuyoruz.*

40) eh işte kendi ulenden sonra **geldik mi**atarıs çantayı... **[TMİKA: s. 183]**

*Eh işte kendi öğleden sonra **geldik mi** atarız çantayı.*

41) giderler qıra, baqsalar orda-burda çiçekler, qıs **toplarken** qoca qari bıraqır qızi, qaçar. **[VİDTürk: s.146]**

Kıra giderler, baksalar orada burada çiçekler, kız çiçek ***toplarken*** *koca karı bırakır kızı kaçar.*

2. SONUÇ

Bu tezde Bulgaristan Türk ağızlarında kullanılan zarf-fiiller çalışma konusu olarak seçilmiştir. Çalışmamız süresince zarf-fiiller ile ilgili ulaşılabilen tüm kaynaklardan yararlanılmıştır. İncelemede Korkmaz'ın (2009) terminoloji ve sınıflandırılması esas alınmıştır. Ağızlar, özellikle Balkan coğrafyasında var olan Türkçe ağızlar üzerine yapılan çalışmalar genellikle bölge ağızlarının verilerini bir araya getiren derleme çalışmaları olup bireysel bir dil bilgisel husus üzerinde toplu bakışa yer veren çalışmalara çok fazla rastlanılmamıştır. Bu tür çalışmalar daha çok makale boyutunda olup daha geniş bir perspektiften değerlendirilmemiş olması eldeki bu çalışmayı hazırlamadaki çıkış noktamız olmuştur.

Çalışma yönteminde Türkiye Türkçesi dil bilgisi kitapları esas alınmış, bunların yanı sıra ağızlarla ilgili çalışmalardan da büyük ölçüde faydalanılmıştır. Çalışmanın verileri, Balkan ağızları üzerine yapılan yüksek lisans, doktora tezlerinden ve Vidin bölgesi için de basılı bir yayından elde edilmiştir. İncelemenin temel kaynaklarını en başta kısaltmaları ile verilen bu çalışmalar oluşturmaktadır. İncelemeye alınan bölgeleri *Güney-Doğu Bulgaristan Türk Ağızları, Kuzeydoğu Bulgaristan'da Çerkovna Köyü ve Çevresi Türk Ağızları, Bulgaristan Kırcaali İli ve Çevresi Türk Ağzı, Vidin Türkleri Ağzı, Silistre (Silistra) İli ve Yöresi Ağızları, Kırklareli Babaeski Merkez İlçesi ve Köyleri Ağzı, Tekirdağ Merkez İlçe ve Köyleri Ağızları ve Kırklareli Pehlivanköy İlçesi ve Köyleri Ağızları* oluşturmaktadır.

Tezin giriş kısmı ilk olarak incelemenin yapıldığı malzemenin ait olduğu bölgenin adlandırılmasına, tarihine, kültürüne ve coğrafyasına ilişkin bilgilere ayrılmıştır. Söz konusu bölge yani Bulgaristan geçmişten günümüze Türkçenin yaşanılageldiği bir coğrafyadır. Tarihi açıdan yönetim, inanış ve kültürel manada değişikliklere uğramış çok katmanlı bir oluşumdur. Bu oluşuma ait dil yani Bulgaristan'daki Türkçe ve bu bölgedeki ağız çalışmalarına yer verilmiş, ardından bu ağızların sınıflandırılmasına değinilmiştir.

Ana bölümde dil bilgisi kitaplarında ve münferit çalışmalarda zarf-fiillere ilişkin tanım ve terimlere yer verilmiş, yine bu kaynaklara göre zarf-fiillerin özellikleri sıralanmıştır. İnceleme yapı ve işlev bakımında yapılmıştır.

Yapı bakımından Bulgaristan Türk ağızlarında gerçek zarf-fiillerden 6 ana yapının toplam 26 varyantı tespit edilmiştir. Bu ana yapılar **–(y)ArAk**, **-(y)Ip, -(y)Up**, **–(y)IncA/-(y)UncA**, **–(y)*A*lI**, **–mAdAn, -ken**'dir. Yapı açısından değerlendirilen bir

diğer zarf-fiiller birleşik yapıda olanlardır. Bunlar ad-fiil ve sıfat-fiillerle kurulan birleşik yapılardan oluşan zarf-fiillerdir. Buna göre de sıfat-fiil+durum eki yapısında **sıfat-fiil+DAn ayrılma durum eki**, **sıfat-fiil+Ça eşitlik durum eki**, **sıfat-fiil+ilevasıta durum** eki olmak üzere üç yapıda zarf-fiil kullanımı tespit edilmiştir. Bu üç yapının ana şekli ile kullanımından ziyade varyantlarla kullanımları bulunmaktadır. Toplam 26 varyantın varlığı tanıklanmaktadır. Birleşik yapılar içerisinde belirlenen diğer yapılar **sıfat-fiil+ iyelik eki** ve **sıfat-fiil iyelik eki+DAn ayrılma durum eki** oluşumlarıdır. Bu tür kullanımların da 4 varyantı tespit edilmiştir. Son olarak yapı bakımından ele alınan zarf-fiiller değişik yapıda zarf-fiillerdir. Bu tür zarf-fiiller de **-DI+kişi Mı soru edatı** yapısında tespit edilmiştir.

Son olarak tüm bu zarf-fiiller tarz ve zaman bildiren zarf-fiiller başlıkları altında işlevlerine göre örnekleriyle verilmiştir.

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlara göre incelenen bölgelerde yapısal açıdan Türkiye Türkçesinde kullanılan üç tür zarf-fiil kullanımına da rastlanmaktadır. Bunlar gerçek zarf-fiiller, birleşik zarf- fiiller ve değişik yapıda zarf-fiiller şeklinde sınıflandırılmaktadır.

Gerçek zarf-fiillerden **–(y)ArAk**, **-(y)Ip, -(y)Up**, **–(y)IncA/-(y)UncA**, **–(y)*A*lI**, **–mAdAn, -ken** eklerinin kullanımı tespit edilmiştir. Bölgelere göre bu eklerin kullanışı tabloda gösterildiği gibidir:

Ek	Varyantlar	Kullanıldığı Yer
–(y)ArAk	-(y)AlAk	BKİÇTA, KDBÇER,
	-alaḳ	SİYÖ**,** BKİÇTA
	-(y)lAk	SİYÖ, KDBÇER, GDBA
	–(y)ĺaḳ	SİYÖ
	–(y)ArakDAn	SİYÖ, VİDTürk
	-araḳtan	SİYÖ

1) Derlenen metinlerde yapılan tarama sonucunda **–(y)ArAk** zarf-fiiline en çok Silistre, Kırcaali, Çerkovna ve Vidin ağızlarında rastlanılmaktadır. Tekirdağ ve Babaeski'de ise örneklere rastlanılmamıştır. Güneydoğu Bulgaristan ağızlarında ise bir kullanımı tespit edilmiştir.

Grafik 1: Bulgaristan Türk ağızlarında –(y)ArAk ekinin kullanımı

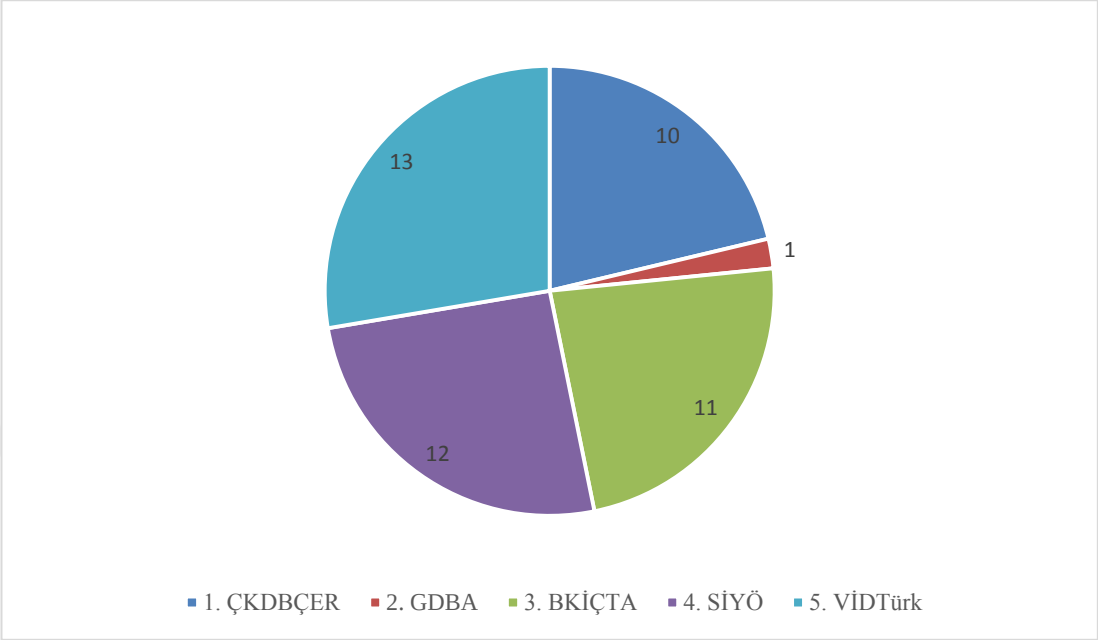

Ek	**Kullanıldığı Yerler**	**Varyanlar**	**Kullanıldığı Yerler**
–(y)Ip/-(y)Up	KDBÇER, SİYÖ, BKİÇTA, TMİKA, KBAMER, VİDTürk, KPİKAİ	–(y)Ik	BKİÇTA, GDBA
		–(y)Ib/-(y)Ub	GDBA, KBAMER, BKİÇTA
		–(y)ık	BKİÇTA
		–(y)ik	BKİÇTA
		–(y)ip	KBAMER, BKİÇTA

2) -(y)Ip/-(y)Up zarf-fiili bölge ağızlarında en çok rastlanılan zarf-fiillerdendir. Silistre ve Vidin ağızlarında yoğun bir şekilde kullanımı tespit edilmiştir. Diğer ağızlardaki kullanımlar bu ağızlara görece daha azdır. Bu ekin özellikle **(y)Ik** biçiminde kullanımı Çerkovna, Güneydoğu Bulgaristan ağızlarında tanıklanmaktadır. Türkiye'deki Bulgaristan göçmenleri ağızlarında da farklı

işlevleri ile bulunmaktadır. Bu açıdan iki farklı bölgede sergilenen bu benzerlik dikkat çekicisidir.

Grafik 2: Bulgaristan Türk ağızlarında –(y)Ip/-(y)Up ekinin kullanımı

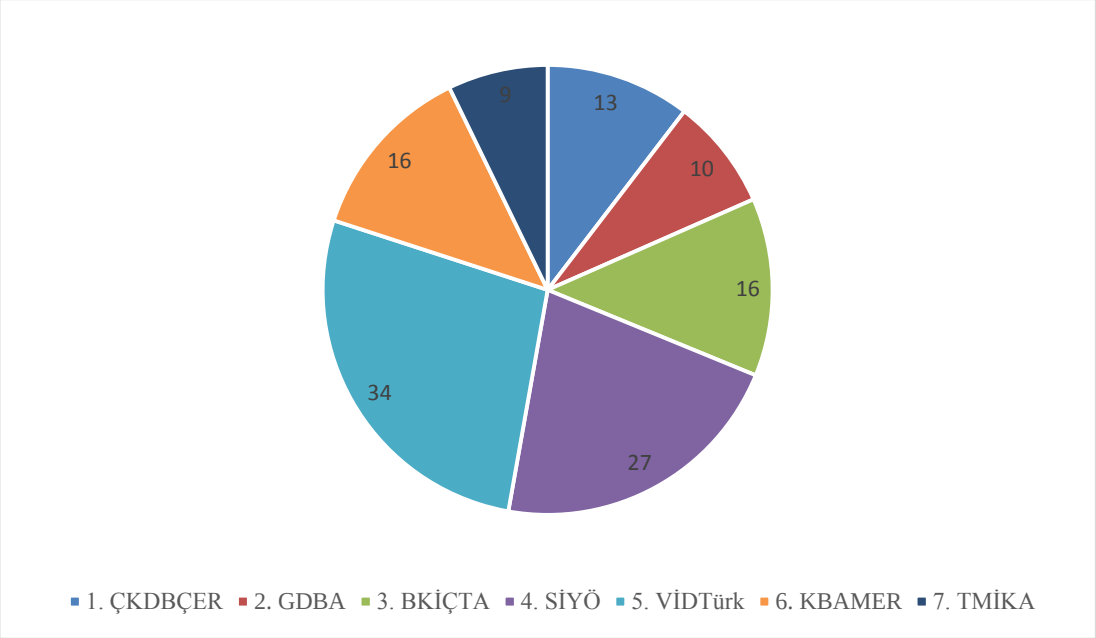

Ek	Kullanıldığı Yerler	Varyantlar	Kullanıldığı Yerler
–(y)IncA/-(y)UncA	SİYÖ, BKİÇTA, KDBÇER, TMİKA	-incä	KDBÇER,
		-IncAsInA ḳadā	SİYÖ, KDBÇER

3) -(y)IncA/-(y)UncA zarf-fiil ekine en çok Silistre ve Çerkovna ağızlarında rastlanmaktadır. En az Vidin ve Babaeski'de örnekler bulunmaktadır.

Grafik 3: Bulgaristan Türk ağızlarında –(y)IncA/-(y)UncA ekinin kullanımı

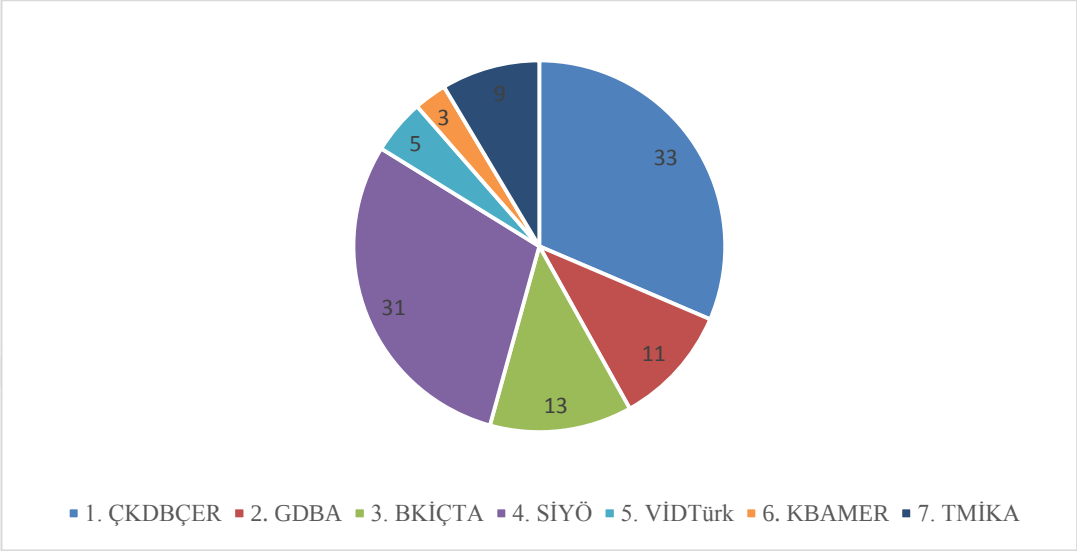

Ek	**Kullanıldığı Yerler**
–(y)AlI	SİYÖ, GDBA, BKİÇTA, KPİKAİ

4) -(y)AlI zarf-fiil eki kullanımı en az bulunan eklerdendir. İncelenen çoğu ağız metinlerinde tespiti yapılamamıştır. Silistre, Kırcaali, Güneydoğu Bulgaristan ve Vidin'de toplam 8 kez kullanımı tespit edilmiştir.

Grafik 4: Bulgaristan Türk ağızlarında –(y)AlI ekinin kullanımı

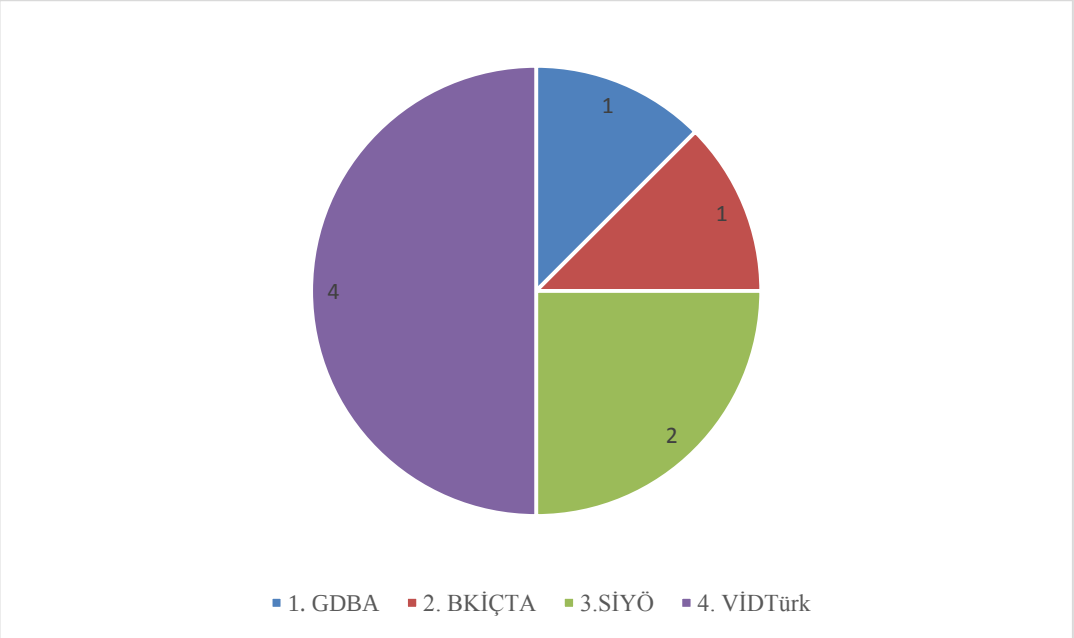

Ek	**Kullanıldığı Yerler**	**Varyantları**	**Kullanıldığı Yerler**
–mAdAn	SİYÖ, KDBÇER, BKİÇTA, GDBA, TMİKA, VİDTürk	-medän	SİYÖ, KDBÇER,
		-meḍén	GDBA
		-madanöncä	SİYÖ

5) -mAdAn zarf-fiili de kullanımına çok rastlanılmayan zarf-fiillerdendir. En çok Vidin (13) ve Silistre (10) ağızlarında kullanımı bulunmaktadır. Babaeski'de bu zarf-fiil ile örnek bulunmamıştır.

Grafik 5: Bulgaristan Türk ağızlarında –mAdAn ekinin kullanımı

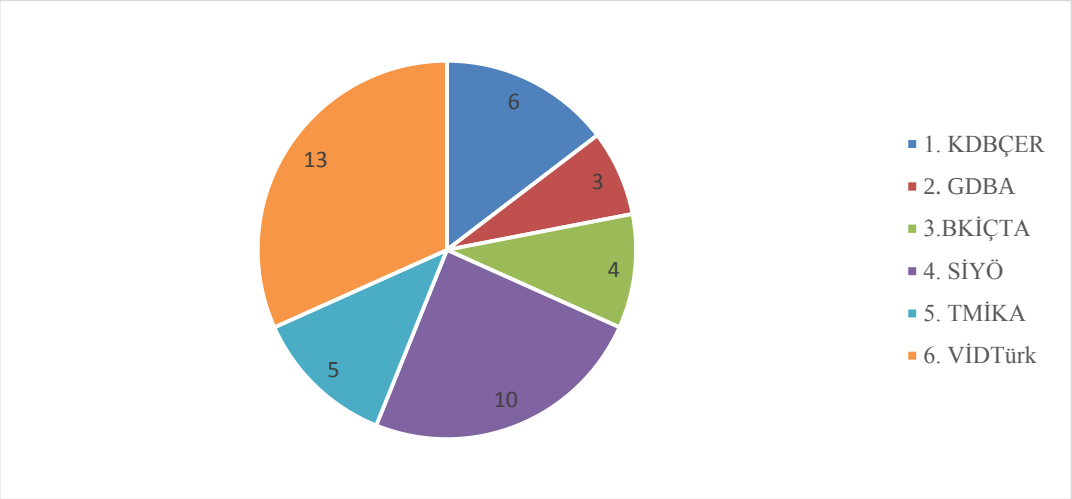

Ek	**Kullanıldığı Yerler**	**Varyantları**	**Kullanıldığı Yerler**
-ken	GDBA, TMİKA, VİDTürk	-ḳan	GDBA
		-gen	GDBA
		-ġan	GDBA
		–(ı)ḳa	SİYÖ
		–(i)ke	GDBA, TMİKA, KBAMER
		–(ü)ke	TMİKA
		-ḳa	KBAMER
		-kän	SİYÖ
		-kene	KBAMER, KPİKAİ
		-känsi	KDBÇER
		-kesine	TMİKA
		-kēdın	KDBÇER
		–(y)kene	KBAMER

6) -ken zarf-fiili en çok varyantına rastlanılan ektir. Bu varyant çokluğu sayısal olarak ekin bölgelerdeki kullanımı ile doğru orantılı olarak görünmemektedir. En çok kullanım örneği Vidin ağzında (101) karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışındaki ağızlarda toplam 28 örnek bulunmaktadır.

Grafik 6: Bulgaristan Türk ağızlarında -ken ekinin kullanımı

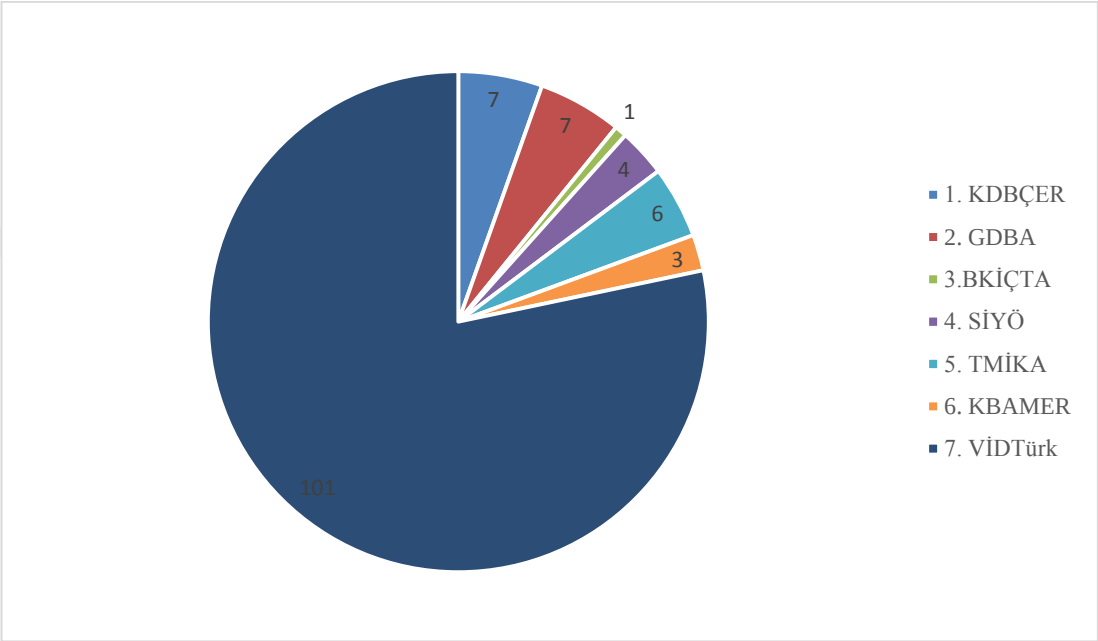

7) Yapısal bakımdan birleşik zarf-fiil kullanımları da tespit edilmiştir. Bu zarf-fiiller **sıfat-fiil+DAn ayrılma durum eki, sıfat-fiil+Ça eşitlik durum eki, sıfat-fiil+ile vasıta durum** yapısında olmak üzere üç şekilde karşımıza çıkar. Bu kullanımlar aşağıdaki tablolarda da tekrar gösterilmektedir.

Ek	**Kullanıldığı Yerler**	**Ekin Varyantları**	**Kullanıldığı Yerler**
-DIk/-DUk+DAn	TMİKA	-DIkDAn/ -DUkDAn sōra	KDBÇER, KBAMER
		-dıḳtan sonra	TMİKA
		-dıḳtan sōna	SİYÖ
		-dıqten sora	VİDTürk
		-diktän sora	KDBÇER

8) -DIk/-DUk+DAn yapısında kurulan birleşik zarf-fiil örneklerine Kırcaali ve Güney Bulgaristan bölgelerindeki derlemelerde hiç rastlanılmamıştır. Bunun dışında da en çok kullanıma Vidin (75) ağzında rastlanılmıştır.

Grafik 7: Bulgaristan Türk ağızlarında -DIk/-DUk+DAn ekinin kullanımı

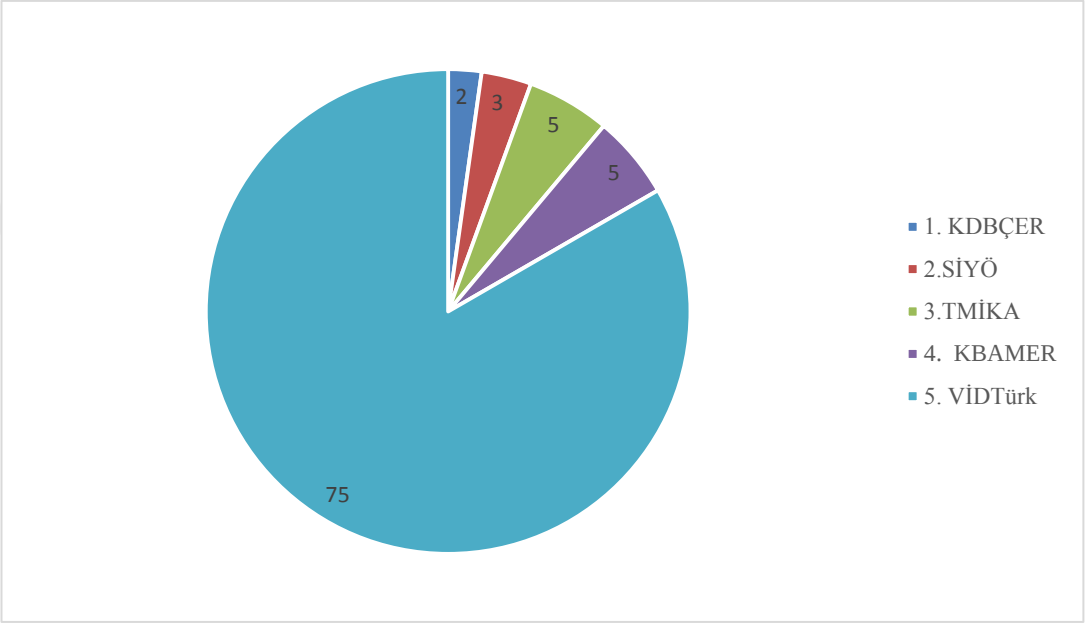

Ek	Ekin Varyantları	Kullanıldığı Yerler
-mAz+DAn	-mezden sōnaca	GDBA
	-mezden önce	TMİKA, SİYÖ
	-mazdan evel	TMİKA, VİDTürk

9) -mAz+Dan zarf-fiil ekinin kullanımına da çok fazla rastlanılmamıştır. Bu ekin kullanımı sonra, önce, evvel zarfları ile birlikte tanıklanmıştır.

Ek	Ekin Varyantları	Kullanıldığı Yerler
-dik+çA	-dikçän sōra	SİYÖ

10) **-dikça** zarf-fiil ekine de sadece Silistre ağzında "sonra" zarfı ile birlikte rastlanılmıştır.

Ek	Ekin Varyantları	Kullanıldığı Yerler
-DIk/-DUk +ile+n	–DInAn	SİYÖ, GDBA, BKİÇTA
	-dinän	SİYÖ
	-tınān	BKİÇTA
	-tınen	BKİÇTA
	-dinēn	BKİÇTA
	-dinén	BKİÇTA
	-DInA/-DUnA	SİYÖ, KDBÇER, TMİKA
	-Dinä/-dįnä	SİYÖ, KDBÇER
	-dınē	KDBÇER

	-dinā	BKİÇTA
	-dīna	KBAMER
	-dūna	KBAMER
	-tµne	KBAMER
	-tīna	KBAMER
	–diyen	KBAMER, TMİKA
	-DUnnen/-Dınnen	VİDTürk
	-dInAnnı	GDBA
	-Düneyn	BKİÇTA

11) Bölge ağızlarında varyantlarıyla çok fazla rastlanılan diğer zarf-fiil **-DIk/-DUk+ile+n** yapısındaki ektir.

Ek	**Ekin Varyantları**	**Kullanıldığı Yerler**
-DIk/-DUk+sI	-DInēsI/-dUnēsI	KDBÇER
	-dınası	KDBÇER
	-dınansı	KDBÇER

12) Birleşik yapıda rastlanılan bir diğer yapı sıfat-fiil+iyelik eki **-DIk/-DUk+sI** yapısındaki zarf-fiildir. Bu kullanıma sadece Çerkovna ağzında rastlanılmaktadır.

Ek	**Ekin Varyantları**	**Kullanıldığı Yerler**
-DIk+I+DAn	-dınden sora	VİDTürk

13) **-dınden sora** yapıdasındaki zarf-fiile de sadece Vidin ağzında rastlanılmaktadır.
14) Bu yapılar dışında son olarak değişik yapılarda tespit edilen **-DI+Kişi Eki MI** soru edatı yapısı bulunmaktadır. Bu tür kullanıma Güneydoğu Bulgaristan ve Babaeski ağızlarında rastlanılmamaktadır.
15) **-ık, –kesine, -kēdın** zarf-fiil varyantlarına yalnızca Çerkovna ağzında rastlanmıştır. Bu durum bölgeye sadece Anadolu'dan gelen halkın değil Kırım'dan gelen halkın da yerleşmiş olması durumundan kaynaklandığını düşündürmektedir. Birçok köyde Kırım soyadının bulunması bunu açıklar niteliktedir[192].

İncelemenin ikinci kısmına tespit edilen zarf-fiillerin işlevlerine göre örneklendirilmesi yapılmıştır.

Zarf-fiillerin Bulgaristan Türkleri ağızlarında yazı diline göre çok daha renkli olduğu görülmüştür. Bu, Türkçenin Bulgaristan Türkleri arasında aktif bir biçimde kullanıldığının en açık örneklerinden biridir. Zarf-fiillerin bu şekilde çeşitli kullanımları söz konusu ağızların sözdiziminin var olduğu coğrafya içindeki dillerden çok etkilenmediğini hâlâ Türkçeye özgü yani karakteristik tümce yapısını koruyabildiğini göstermektedir. Bu durum Türkçenin bu ağızlarda etkin kullanımına ve diğer bölge dilleriyle ise etkileşimin daha düşük olduğuna da işarettir.

[192] Nurcihan Güneş, a.g.e., s.8.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar

ÇEBİ, İhsan Sabri, *Güney-Doğu Bulgaristan Türk Ağızları*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1986.

DUYGU, Seçil, *Kırklareli Pehlivanköy İlçesi ve Köyleri Ağız İncelemesi,* (Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırklareli, Nisan 2021.

KARAŞİNİK, Bahtışen, *Silistre (Silistra) İli ve Yöresi Ağızları*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2011.

GÜNEŞ, Nurcihan, *Kuzeydoğu Bulgaristan'da Çerkovna Köyü ve Çevresi Türk Ağızları, İnceleme- Metin- Sözlük*. (İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Malatya, 2009.

HÜNERLİ, Bülent, *Kırklareli Babaeski Merkez İlçesi ve Köyleri Ağız İncelemesi,* (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, Temmuz 2006.

SALİMEHMED, Naylen, *Bulgaristan Kırcaali İli ve Çevresi Türk Ağzı, İnceleme Metin Sözlük*,(Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2006.

TOSUN İlker, *Tekirdağ Merkez İlçe ve Köyleri Ağızları, (*Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, Ekim 2003.

NÉMETH, Gyula, *Folklorik ve Dini Metinler Üzerinde Vidin Türkleri Ağız Araştırmaları, çev. Abdurrahman Güzel,* TDK Yayınları, Ankara,2014.

İKİNCİL KAYNAKLAR

AKPINAR, Mehmet, - KÖKSAL, Süleyman, "Türkiyeli Komünistlerin Bulgaristan Türklerinin Dil ve Eğitimindeki Etkisi", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 2016, (21), s. 261.

AYDEMİR, İ.Ahmet, "Türkiye Türkçesinde Zarf-Fiil Cümlelerinde Sözcük Sıralaması Üzerine", (Çev. Duygu Özge Demir), *Gazi Türkiyat*, Güz 2012/11, s. 229.

AYDIN, Mithat, "Tuna Bulgarları Tarihine Genel Bir Bakış (681-1018)", Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Yıl:2002 (1) Sayı:11, sy.116.

BANGUOĞLU, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, 10.baskı Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.

BASKI, Imre, "Otuz Yıl Öncesi Deliorman Ağızlarının Şimdiki Zaman Ekleri Üzerine", *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri (25- 30 Mart 2008, Şanlıurfa)*, Derleyen: Âdem Terzi- Abdullah Durkun, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2022, s. 115.

BAYRAKTAR, Fatma Sibel, "Trakya ve Rumeli Ağızlarında İken Zarf Fiilinin İşlevleri", *Teke Dergisi,* Sayı:2/4, 2013.

BURAN, Ahmet, -Ik Ekinin Anadolu Ağızlarında Kullanılışı, *TDAY Belleten*, 1994, Ankara, s. 15.

CEBECİ, Ahmet – BELENLİ, Tuğçe *Bulgaristan Türk Halk Kültürü Üzerine Türkiye ve Yurtdışında Yapılan Araştırmalar*- -Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 29, Sayı 1 (2009),s. 279-294.

ÇİDEM, Merve, "II. Meşrutiyet'in İlanı Sırasında Kaybedilen Balkan Toprakları ve Olayların Basına Yansıması", VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Yıl/Vol. 3, Prof. Dr. Azmi Özcan Öğrencileri Özel Sayısı, s. 78.

ÇİNİ, Nihat, *Bulgarlar,* (Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sinop, 2019, s. 20.

DALLI, Hüseyin, *Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Ağızları Üzerine Araştırmalar*, TDK Yayınları, Ankara,1991.

DENY, Jean, *Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları(Türkiye Türkçesi)*,(çev. Oytum Şahin), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.

DENY, Jean, *Türk Dil Bilgisi*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2009.

DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat,23.baskı, Aydın Kitabevi, Ankara, 2006.

DRYGA, Iryna, "Türkçenin Rumeli Ağızlarının Lengüistik Statüsü ve Sınıflandırılmasına Dair", *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri (25- 30 Mart 2008, Şanlıurfa)*, Derleyen: Âdem Terzi- Abdullah Durkun, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2022, s. 194.

DURMUŞ, Oğuzhan, "{-(y)ArAk} Zarf-fiil Ekinin Kökeni Üzerine", *Türkbilig*, 2012/2013, s. 19-60.

EDİSKUN, Haydar, *Yeni Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1963, s. 250.

EKER, Süer, *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005.

ERGİN, Muharrem, *Üniversiteler için Türk Dili*, Bayrak Basım/ Yayım/ Dağıtım, İstanbul, 2001.

ERTİN, Gaye, "Bulgaristan'ın Nüfus Özellikleri (Geçmişten- Günümüze)", *Güney- Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2015, Sayı: 27, s. 129- 146.

GABAİN, A. Von, *Eski Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 84.

GENCAN, Tahir Nejat, Dilbilgisi, Kanaat Yayınları, İstanbul, 1992.

GÜLSEVİN, Gürer, Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-Fiiller", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:II, S:2, 2001, s. 126.

GÜNŞEN, Ahmet, "Balkan Türk Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme",*TurkishStudies- International PeriodicalForTheLanguages, LiteratureandHistory of TurkishorTurkic Volume7/4,* Fall 2012, s.114.

HAZAİ, G.,*Rumeli Ağızlarının Tarihi Üzerine*, TDAY Belleten,Ankara, 1960,s.205-211.

HÜNERLİ, Bülent, *Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Zarf-Fiiller, (*Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yayımlanmamış Doktora Tezi), Edirne, 2012,s. 20.

KARARAĞAÇ, Günay, *Türkçenin Dil Bilgisi*, Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş., Ankara, s. 376.

Editörler KARATAY, Osman, ACAR, Serkan, *Doğu Avrupa Türk Tarihi*, Kitabevi, İstanbul, 1.baskı, 2013.

KARATAY, Osman, "Tuna Bulgar Devletinin İlk Asrı: Balkanlarda Tutunma Ve Pekişme (681-803)", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies, X/2 (Kış 2010), s.1-18.

KAYAPINAR, Ayşe, "Anadolu'dan Balkanlara Yapılan iskanın Özellikleri: Bulgaristan Örneği", https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2022/03/02-AyseKarapinar.pdf, (11.02.2023), s. 12.

KORKMAZ, Zeynep, "Türkiye Türkçesindeki -madan/-meden< -maḍın< -meḍin Zarf-fiil (Gerundium) Ekinin Yapısı Üzerine", *Türkoloji Dergisi*2.1, 2005, s. 259- 269.

KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

KORKMAZ, Nuri, - ÖZTÜRK, Ayhan, "Bulgaristan Türklerinin Göç Süreci ve Göçmenlerin Türkiye'deki İskan ve İş Gücüne Dayalı Entegrasyonu", ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi, December 2017, 1(3), s. 270.

KÖSE, Osman, "Bulgaristan Emareti Ve Türkler (1878–1908)", TurkishStudies /Türkoloji Dergisi 1 (2006), Sayı: 2,s. 238.

KUYUCUKLU, Nazif, "Bulgaristan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, 1992, 6. Cilt, s. 394.

MEHMET, Gülhane, "Bulgaristan'da Nüfus Yapısındaki Değişimin İşgücüne Etkisi", (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2005, s. 30.

MOLLOVA, Mefküre, *Balkanlarda Türk Ağızlarının Tasnifi*, TDAY Belleten 1996, Ankara: TDK Yay., 1999, s. 167-176.

NÉMETH, Gyula, "Bulgaristan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine", TDAY Belleten 1980-1981,TDK Yayınları, Ankara 1983, s. 113-167.

NİZAMOĞLU, Taner, "Bulgaristan Komünist Partisi Belgelerine Göre Zorla İsim Değiştirme Operasyonu ve 1989 Göçü", (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2022, s. 41.

ÖZDEN, Muharrem "Batı Trakya- İskeçe ve Gümülcine Ağızlarında İken Zarf-Fiil Ekinin Kullanım Çeşitliliği Üzerine", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, Teke*, 2018, s. 1577-1578.

ÖZLEM, Kader, "Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü, Ab Üyelik Süreci Ve Türk Azınlığa Etkileri", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Volume 1/2,Winter ,2008,s.344-345.

ÖZTÜRK, Erol, "Bolu İli Ağızlarında Kullanılan Zarf-fiil Eklerinin Yapı Özellikleri", *Modern Dönemde Edebiyat, Eğitim, İktisat ve Mühendislik*, (Ed. Prof. Dr. Handan Asude Başal, Dr. Öğr. Üyesi Yasemin Ulutürk, Dr. Mine Nazan Kerimak Öner), Berikan Matbaacılık, Ankara, 2018, s. 39.

SALAN, Erkan,"Zarf-Fiil Eki mi, Zarf-Fiil Midir?", *TYB Akademi*, 29, 2020, s. 67.

SANCAKTAR, Fatih M., "II. Meşrutiyet Dönemi", *Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi I*, Derleyen:Cezmi Eraslan,

https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=aiit_ilk_altihafta_dersnotlari.pdf, (10.01.2013), s. 101- 102.

SEZER, Önder, "Türkiye Türkçesi Ağızlarında Zarflar ve Zarf Yapımı", (Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon, 2006.

ŞANLI, Cevdet, - JABLE, Ergin, "Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı", *I. Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi*, 10-16 Mayıs 2009, s. 46.

TAHİR, Nuri Ali, "Bulgar Komünist Partisi ve Bulgaristan'daki Türklere Yönelik Asimilasyon Politikası", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 41, 2015, s. 579.

TAŞCI, Yasemin, *Anadolu Ağızlarında Zarf-Fiil Ekleri*,(Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2003, s. 27.

TEKİN, Cemile, - ALTUNSOY, Yılmaz, "Cumhuriyet Döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye Kitlesel Göçler", Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı:2, 2019 Bahar, s. 122.

ÜREN, Umut, "Büyük Bulgar Devleti", *Doğu Avrupa Türk Tarihi*, Derleyen: Osman Karatay-Serkan Acar, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 255.

ÜREN, Umut, *Bulgarlar ve Oğurlar, Ortak Türk Tarihi*, Derleyen: Bilgehan Atsız Gökdağ- Saadettin Yağmur Gömeç- Osman Karatay-Serkan Acar, Cilt II, Ankara, 2019, s. 269.

YALÇIN, Emruhan, "Türk- Bulgar Ortak Kültürü", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S 43, Bahar 2009, s. 556- 557.

YILDIRIM, Bülent, "Resmi Nüfus Sayımlarına Göre Bulgaristan'da Türk Nüfusu (1878- 1934)", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 214, 2015, s. 94- 95.

YÜCE, Nuri, *Bulgar*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 6. Cilt, Ankara, 1992, s. 360.

http://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/bulgaristan.htm,(14.11.2015).

https://tr.maps-bulgaria.com/bulgaristan-harita, (01. 02. 2023).

https://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/bulgaristan.htm, (12.02.2023).

https://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/bulgaristan.htm, (12.02.2023)

https://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/bulgaristan.htm, (12.02.2023).

https://birdahaasla.org/documents/events/bulgaria/table.pdf, (12.02.2023).

https://tr.wikipedia.org/wiki/Bulgaristan_T%C3%BCrkleri#cite_note-15, (21. 01. 2023).